

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Історичний факультет
Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОВОЇ ТА НОВОВІТНОЇ ІСТОРІЇ ЗАРАБІЖНИХ КРАЇН

**Матеріали
II Міжнародної наукової конференції молодих учених**

(19—20 березня 2015 р.)

Випуск II

Київ 2015

Рецензенти:

д.і.н., проф. Капелюшний В. П.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

д.і.н., проф. Мордвінцев В. М.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Актуальні проблеми нової та новітньої історії зарубіжних країн: Матеріали II Міжнародної наукової конференції молодих учених. — Вип. II. / Редкол.: чл.-кор. НАНУ, проф. В. Ф. Колесник (голова), доц. О. Ю. Комаренко (заст. голови) та ін. — К., 2015. — 52 с.

У збірнику вміщено матеріали II Міжнародної наукової конференції молодих учених «Актуальні проблеми нової та новітньої історії зарубіжних країн», яка відбулася 19–20 березня 2015 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Розрахований на студентів, аспірантів, викладачів вищої школи.

Редакційна колегія: д.і.н., проф. Б. М. Гончар; д.і.н., проф. Г. Д. Казьмирчук; д.і.н., проф. В. П. Капелюшний; чл.-кор. НАНУ, д.і.н. проф. В. Ф. Колесник (голова); к.і.н., доц. О. Ю. Комаренко (заст. голови); д.і.н., проф. А. П. Коцур; д.і.н., проф., акад. НАНУ В. М. Литвин; д.і.н., проф. В. М. Мордвінцев; д.і.н., проф. Ставнюк; д.і.н., проф. Р. В. Терпиловський; д.і.н., проф. М. Г. Щербак; д.і.н., проф. В. І. Яровий.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

© Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн, 2015

© Колектив авторів, 2015

Аністратенко Т. Визначення зовнішньополітичної стратегії та підходів США до СРСР адміністрацією Гаррі Трумена.....	4
Багінська М. Складові зовнішньої політики Швейцарії ХХ століття: нейтралітет і солідарність.....	5
Бакланов А. Дипломатический конфликт вокруг иранской ядерной программы 2006–2010. Причины несостоятельности санкций.....	7
Бандура Ю. Україна – Азербайджан: узгодження зовнішньополітичних орієнтирів.....	8
Бойко А. Історія радянсько-фінляндських дипломатичних відносин (1938 – 15 жовтня 1939 рр.).....	9
Бузань В. Концептуальне забезпечення політики США щодо врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту в 1967–1991 рр.....	10
Вавілов В. Стратегія адміністрації Б. Обами в боротьбі з тероризмом в Афганістані в 2010 р.....	11
Ванжула О. Позиція ФРН в контексті вступу Польщі до НАТО.....	12
Гавриленко І. Чи був «Тонкінський інцидент» містифікацією.....	14
Гаркуша К. Наслідки боргової кризи в Єврозоні: приклад Ірландії та Португалії.....	15
Гвоздков С. До питання про причини “п’ятиденної війни”.....	16
Гордійчук Ю. НАТО і війна США в Афганістані (2008–2012 рр.).....	17
Данченко І. Історичні витоки становлення Російської Федерації у якості провідної енергетичної держави світу.....	18
Денисюк І. НАТО і національні інтереси Великої Британії.....	19
Долід В. Постколониалізм: до проблеми визначення сутності категорії.....	20
Заболотна М. Регіональні проблеми нерозповсюдження зброї масового знищення і позиція США відносно незвичаних ядерних держав.....	21
Золотарьова Я. Роль єврейської громади США у формуванні питання радянського єврейства у зовнішній політиці США на початку 70 – х рр. ХХ ст.....	22
Имамкулиева Э. Осмысление причин и последствий арабской весны в исторической перспективе.....	24
Калачова О. Курильське питання у відносинах Російської Федерації та Японії.....	25
Клочак О. Розпад східного блоку і СРСР як один з ключових факторів впливу на формування новітньої зовнішньої політики Республіки Польща.....	26
Крутько С. Головні напрямки британської зовнішньої політики за часів прем’єрства Н. Чемберлена.....	27
Кутняк Н. Розвиток, сучасний стан та перспективи українсько-турецьких відносин.....	28
Лихачова О. Проблема вступу Австрії до НАТО.....	29
Літонінський В. Західноєвропейський чинник в політиці адміністрації Б. Клінтона по відношенню до країн Вишеградського блоку.....	30
Лукачі І. Доктрина Монро та Венесуельська криза 1895 р.....	31
Мінасян Р. Американсько-китайські відносини за першої адміністрації У.Клінтона (1993–1997).....	33
Набока О. Ставлення європейських держав до членства Туреччини в ЄС.....	33
Павлов В. Еволюція американсько-російських відносин на межі ХХ–ХХІ ст.....	35
Пономарьєва С. Конгрес Українців Канади та його роль у визнанні міжнародною спільнотою Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу.....	36
Проников Е. Карибский кризис 1962 г. глазами современников и потомков.....	37
Пугачова Д. Питання вступу Швеції до НАТО як складова безпекової політики країни.....	38
Савчак Н. Південно-Східна Азія в системі зовнішньополітичних пріоритетів КНР.....	39
Садикова В. Британсько-радянська культурна співпраця 1979–1991 рр. (за мемуарами Джона Робертса).....	40
Семеніст І. Вплив «Комісії Хігучі» на модифікацію безпекової та оборонної політики Японії.....	41
Склярєнко О. Кубинське лобі як чинник формування зовнішньої та внутрішньої політики США (1960-ті рр. – початок ХХІ ст.).....	43
Солов’єва Е. Особенности рассуждений о правах человека. Ватикан и СБСЕ/ОБСЕ (понтификат Иоанна Павла II)....	44
Стецюк Е. Роль Латинской Америки в современной внешнеполитической стратегии КНР.....	45
Субх М. Характеристика основных проблемных вопросов в межгосударственных отношениях стран-членов Совета сотрудничества арабских государств Персидского залива конца ХХ – начала ХХІ ст.....	46
Фрич Д. Механізми реагування на виклики глобальної енергетичної безпеці, що застосовуються нетрадиційними акторами на міжнародній арені.....	48
Хмуляк М. Взаємозв’язок “особливих відносин” та європейської політики лейбористського уряду Г. Брауна.....	49
Черниш М. Посли миру та послы доброї волі ООН.....	50

Визначення зовнішньополітичної стратегії та підходів США до СРСР адміністрацією Гаррі Трумена

Ще в період II світової війни в адміністрації та Конгресі США існували два основні угруповання по відношенню до зовнішньої політики та до Радянського Союзу, зокрема. Лідером першої з них можна вважати в першу чергу самого президента Ф. Рузвельта. Погляди президента розділяли такі діячі, як його радник Г. Гопкінс, міністр фінансів Г. Моргентау, міністр внутрішніх справ Г. Кес, віце-президент Г. Уолес. Вони у бесідах з радянськими дипломатами відмічали необхідність всебічного послаблення Німеччини й широкого післявоєнного співробітництва з СРСР. Ті політичні діячі, котрі згодом стали прибічниками "холодної війни" з американської сторони, поки менше проявляли себе. Військовий міністр Г. Стімсон, морський міністр Дж. Форрестоп і начальник штабу армії Дж. Маршалл (пізніше державний секретар) також намагалися виступати за тісне співробітництво з СРСР після війни. Однак вже 1946 р. посол в Москві У. Аверелл Гарріман декларував, що радянська сторона змінила своє відношення до США та в якості прикладу надав цілий ряд прохань щодо співробітництва, які Радянський Союз просто ігнорував. Гарріман зробив висновок про те, що СРСР переходить до силових методів відносно США й надавав рекомендацію прийняти більш жорстку лінію. У якості визначеного засобу тиску пропонувалось використати надання післявоєнної допомоги [4, р. 56-61].

Наступного року антирадянські сили значно активізувались. Особливу роль відіграв сенатор А. Ванденберг, один із ведучих фахівців та ораторів республіканської партії по зовнішньополітичним проблемам. Він звинувачував Рузвельта у м'якій політиці щодо СРСР. Не дивно, що саме А. Ванденберг схвалив поведінку Г. Трумена на переговорах з Молотовим, констатуючи, що "примирення Росії, яким займався Рузвельт, скінчилося" [7, р. 176]. Саме розмова Трумена з Молотовим у Вашингтоні у квітні 1945 р., на думку істориків, вважається датою переходу до оновленого зовнішнього курсу США відносно СРСР. Підтвердженням цієї думки є мемуари самого Трумена та радянських дипломатів В. Молотова і А. Громико.

Отже, після смерті Рузвельта перед новим президентом Сполучених Штатів Гаррі Труменом стояло декілька важливих завдань. Це насамперед створення і остаточне оформлення двопартійної коаліції в США по зовнішньополітичним питанням та визначення позиції відносно Радянського Союзу.

"Я не боюся Росії та росіян, — відмітив він у своєму щоденнику 7 червня. — Вони завжди були нашими друзями і я не бачу причини, чому б це не могло продовжуватися" [6, р. 44-45].

Згодом різниця поглядів між позицією президента й професійних дипломатів ставала очевидною. Потсдамська конференція стала переломним моментом в еволюції світогляду Трумена. Його переконували, що СРСР по-справжньому не зацікавлений у збереженні миру, що росіяни планують заволодіти всім світом, що єдина річ, яку вони розуміють, є сила. Трумен стверджував у своїх спогадах, що тоді його рішучість вести справу до конфронтації посилилась [5, р. 342].

Події в Греції, де комуністи вели війну проти проанглійського уряду, та затримка виводу радянських військ з північної частини Ірану відіграли суттєву роль у переході до більш жорстких методів по відношенню до СРСР [5, р. 459-460].

27 жовтня 1945 р. Трумен виступив з першою промовою щодо зовнішньополітичних питань. Його промова містила 12 пунктів наступного змісту:

- 1) відмова США від агресивних намірів та територіальної експансії;
- 2) встановлення суверенітету народів, що втратили його насильницьким шляхом;
- 3) відмова визнати територіальні зміни, що здійснювались без згоди населення;
- 4) підтримка права народів на самоврядування й вільний вибір форми правління без іноземного втручання;
- 5) допомога народам бувших ворожих держав у створенні демократичних урядів за їх власним вибором;
- 6) відмова від визнання будь-якого уряду, що був нав'язаний країні силою;
- 7) свобода морів та міжнародних

- внутрішніх водних шляхів;
- 8) рівний для всіх держав доступ до світової торгівлі чи джерел сировини;
- 9) співробітництво держав Західної півкулі та невторчання зовнішніх сил у його справи;
- 10) повне економічне співробітництво між усіма країнами;
- 11) сприяння у поширенні свободи слова та свободи совісті;
- 12) Організація Об'єднаних Націй, спроможна на випадок необхідності застосувати силу для забезпечення миру [2, р. 333-434].

Ті ж пункти Трумен перерахував у посланні до Конгресу 14 січня 1946 р. [3, р. 43].

Таким чином, у своїй зовнішньополітичній програмі президент приділив немало місця проблемі захисту країн і народів від нав'язування їм чужої волі, захисту їх права на самовизначення, що у тодішньому міжнародному контексті можна було розцінити як свого роду попередження й для СРСР. Перехід від війни до миру та нерозривно пов'язаної з ним "холодної війни" можна було вважати таким, що закінчився саме на час проголошення цієї промови. Захист інших країн і народів від експансії у Потсдамі став найважливішим лозунгом політики США у цей період.

Трумен визнавав: "Для мене не лишилося жодних сумнівів, що Росія має намір вторгнутися у Туреччину й захопити протоки... Якщо Росію не зупинити залізним кулаком й твердим словом, то це призведе до нової війни. Мені набридло няньчитися з Радянським Союзом" [5, р. 491, 493]. Члени уряду Трумена переконувалися в тому, що СРСР спрямований на знищення капіталістичної системи. Тому європейська політика США в основному направлялася на укріплення держав, котрі опинилися поза сферою радянського впливу. Боротьба за збереження демократичного державного устрою в цих країнах велася різними способами.

Одним з найбільш важливих нововведень у післявоєнній політиці США стало уявлення про їх світове лідерство та пов'язана з ним ідея зацікавленості США у справах всього світу. Про це свідчить, насамперед, промова президента. 6 квітня 1946 р. він заявив: "Ми повинні мати політику, яка буде визначати наші відносини з будь-якою країною у будь-якій частині світу... Наша зовнішня політика повинна бути універсальною" [3, р. 188].

Таким чином, нова зовнішня політика США здійснювалась у двох площинах. Перша — доктринальна, передбачала проголошення універсальної політики захисту прав народів на вільний вибір суспільного устрою, та друга — активна, метою якої було стримування радянської експансії та розповсюдження демократичного устрою, еталоном якого США вважали самих себе. Практичний рівень оновленої політики ставив на меті визначити пріоритети у зовнішньоекономічній діяльності, окреслити американські сфери впливу й залишити найважливіші інтереси США.

Цілий ряд заходів було направлено на укріплення влади президента, централізацію військово-політичних повноважень у його руках. Тенденція до зміни курсу була багатоплановою. Проводячи кадрову політику, Трумен позбавився від деяких небажаних для його курсу членів кабінету, що користувалися великим авторитетом при Рузвельті — міністра фінансів Г. Моргентау (у 1945 р.), міністра сільського господарства Г. Уолеса, міністра внутрішніх справ Г. Кеса (у 1946р.) [7, р. 788].

Крім зосередження у своїх руках максимуму військово-політичної влади, Трумен та його радники намагались укріпити свої позиції, заручитися підтримкою різних політичних сил, у тому числі й основною опозиційною партією — республіканською. Організація підтримки обома палатами Конгресу зовнішньополітичних поглядів президента стала з самого початку його строку повноважень однією із головних задач Трумена. Уже у квітні 1946 р. він запросив групу ведучих республіканських сенаторів для обговорення спільної ситуації [5, р. 58-59]. 11 листопада 1946 р. Трумен виступив зі спеціальною заявою, де підтвердив, що у США була і буде "не партійна, а націо-

нальна зовнішня політика” [3, р. 514]. Протягом всього зазначеного періоду співробітники держдепартаменту часто виступали в комітетах обох палат, а впливові сенатори і конгресмени запрошувались для консультацій та нарад по зовнішньополітичним питанням. Так, ще за два тижні до виступу, в якому була проголошена “доктрина Трумена”, деякі члени Конгресу прийняли участь у обговоренні у Білому Домі положення навколо Греції та Туреччини [1, р. 173].

Трумен зробив висновок, що Радянський Союз жодним чином не має наміру кооперуватися із Заходом для збереження рівноваги сил, а буде намагатися розповсюдити свою владу там, де тільки можливо. Тоталітарні країни, як думав Трумен, а разом з ним і більшість американців, покладаються на військову силу чи загрозу насилля, аби здійснити свій інтерес. Навіть американський дипломат Джордж Кеннан, найкращий знавець російської історії, ніколи не намагався пояснити радянську зовнішню політику з суто ідеологічної точки зору. Та його “довга телеграма” з Москви у січні 1946 р. все ж таки посприяла жорсткішій позиції Вашингтону до СРСР. Також опублікована Кеннаном у 1947 р. під псевдонімом “містер Х” стаття про причини радянської поведінки підтвердила його погляд та справила неабияке враження на Трумена. Від припущення радянської загрози для західної Європи, яким би одностороннім воно не було, стає недалеко до необхідності підтримки й забезпечення безпеки Західної Європи в інтересах національної безпеки США. Отже, Західній Європі було відведене стратегічне значення для захисту Сполучених Штатів. Ні Пентагон, ні Державний департамент, ні секретні служби, ні сам президент Трумен не очікували прямої військової конфронтації з Радянським Союзом. Адже СРСР тяжко постраждав від німецького нападу та війни і необхідні були роки для відновлення країни. Більш значущим ставав факт того, що радянська політика могла б призвести до психологічного впливу на населення у послаблених західних демократіях. Для Трумена існувала пряма залежність між економічним добробутом, психологічним усвідомленням й обороноздатністю. Якщо не вдасться вселити європейцям впевненості у швидке відновлення, то можна буде передбачити масовий вплив Москви. З цих міркувань виникла “політика стримування”, направлена проти Радянського Союзу. Вона повинна була встановити в Європі оновлений силовий центр, який міг би у майбутньому виступити проти радянської політики. Нові дослідження британської політики показують, що англійські урядовці ще до американських керівників прийшли до висновку, що з Радянським Союзом не можливо співпрацювати довгостроково.

У післявоєнний час можна було одностайно говорити про американську гегемонію в Західній Європі. Трумен не піддався початковому бажанню терміново припинити заокеанську активність, а втілював у життя політику, котра брала на себе економічні й військові зобов’язання і одночасно діяла як каталізатор політичного об’єднання Європи. Ця роль Америки була б неможлива, як би США не знайшли, особливо у Великобританії, в країнах Бенілюксу та після створення ФРН, партнерів, які б розуміли присутність американців в Європі як необхідність для національного виживання. Не дивлячись на загальну риторіку, Трумен не мав ні наміру, не військових засобів використовувати США як “світового жандарма”. “Довга телеграма” та стаття “Містера Х” не містили конкретних рекомендацій, а являли собою наполегливе прохання автора Дж. Кеннана звернути увагу американської спільноти на глобальні проблеми політики безпеки після 1945 р. й нагадати її про зростаючу відповідальність. У політиці безпеки адміністрації Трумена до 1950 р. мова йшла про політику стриму-

вання дійсних чи уявних радянських експансіоністських поривань. Були введені санкції, економічна допомога, лібералізація торгівлі і валютна політика, аби зупинити ріст радянського впливу. У 1947 р. Трумен проголосив свою доктрину, у якій закликав Конгрес здійснити Греції та Туреччині військову та економічну допомогу для економічної стабілізації в Європі. У лютому 1947 р. з боку Англії виникла заява про те, що вона не в змозі протистояти розповсюдженню комунізму в своїх “традиційних зонах відповідальності” — Греції і Туреччині. Цю відповідальність пропонувалося взяти на себе Сполученим Штатам. Виходячи з національних інтересів США, а також із врахуванням того, що відчували економічні труднощі Великобританія, яка раніше здійснювала фінансову допомогу цим країнам, не має можливості її продовжувати, Трумен вніс пропозицію про виділення Конгресом США 400 млн. дол. на здійснення такої допомоги. До найсуттєвіших успіхів його президентства, без сумніву відноситься те, що йому вдалося зобов’язати Конгрес до надпартійної зовнішньої політики. Найважливішим своїм рішенням в якості президента Трумен називав стримування комуністичного впливу. Він далекоглядно передбачав, що у Радянському Союзі відбудуться радикальні зміни. Вони виникнуть через проблеми в країнах-сателітах. “Радянський блок потужний, сильний, має великі ресурси. — казав президент — Однак у комуністів є одне слабе місце — у довгостроковій перспективі сили нашого вільного суспільства, його ідеї переважають над системою, котра не відчуває поваги ні до Бога, ні до людини... Вільний світ міцнішає, стає більш єдиним й привабливим до людей по обидва боки “залізної завіси”. Надії СРСР на легку експансію розбиті. Прийде час змін в радянському світі. Ніхто не може сказати напевне, коли і як це відбудеться: шляхом революції, конфліктів в сателітах чи шляхом змін в середині Кремля. Чи самі комуністичні лідери з власної волі змінять курс своєї політики, чи це відбудеться іншим чином. Але в мене не має жодного сумніву, що ці зміни відбудуться.” В мемуарах Трумен писав, що бути президентом означає “бути самотнім, дуже самотнім під час прийняття важливих рішень.” Адже президент, в супереч багатьох суперечливих оцінок відносно його політики, володів твердою волею, у важливих ситуаціях сам приймав усі рішення, навіть якщо вони не були популярними, і ніколи не відступав від прийнятого. До кінця свого життя Трумен лишався різким у своїх судженнях.

1. Byrnes James F. Speaking Frankly. New York; London: Harper & Brothers Publishers, 1947. XII, 324p.; (а також: New York Times, February 28, 1947. 2. Public Papers of the President of the United States, Harry S. Truman. Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President. April 12 to December 31, 1945. Washington: United States Government Printing Office, 1961. — XXXI. — 668 p. 3. Public Papers of the President of the United States, Harry S. Truman. Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President. January 1 to December 31, 1946. Washington: United States Government Printing Office, 1962. — XXXI, 581 p. 4. The American diplomatic revolution: a documentary history of the cold war, 1941-1947. Joseph M. Siracusa. Kennikat Press, 1977, 263 p. 5. Truman, Harry S. Memoirs. Vol. 1. Year of Decisions. 1945. XIX, 526 p. Vol. 2 Years of Trial and Hope. 1946-1953. X. 587 p. N. p.: Hodder and Stoughton, 1955-1956. 6. Truman, Harry S. Off the Record. The Private Papers of Harry S. Truman. New York: Harper & Row, Publishers, 1980. XIII, 448p. 7. U.S. 79th Congress. Congressional Record. Vol. 91-93. Washington: Government Printing Office, 1945-1947 [Електронний документ]. — Режим доступу: http://www.senate.gov/artandhistory/history/common/generic/V_P_Harry_Truman.htm-60k. — Назва з екрану.

Марта Багінська

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України

Складові зовнішньої політики Швейцарії ХХ століття: нейтралітет і солідарність

Швейцарська Конфедерація має імідж держави з прямою демократією, засадами федералізму, верховенством права і має основні елементи внутрішньої республіканської системи правління. Питання нейтралітету і гуманізму також приваляє у визначенні курсу зовнішньої політики країни. Хоча місце полі-

тики нейтралітету у визначенні зовнішньої політики Швейцарії дещо змінилося, традиції гуманізму та дотримання прав людини залишаються незаперечними. Діяльність організації Червоного Хреста та активне залучення Швейцарії до просування міжнародного гуманітарного права підтверджують цю законо-

мірність. Федеральна Рада неодноразово наголошувала про необхідність просування захисту прав людини як одну з постійних та невід'ємних частин зовнішньої політики.

У перші роки після Другої світової війни, Швейцарія на відміну від інших європейських держав дуже скептично ставилася до інтернаціоналізації прав людини. Політика стриманості була пов'язана із позицією ізоляціонізму зовнішньої політики держави, жорсткого розуміння та дотримання поняття суверенітету. Швейцарія підписала Європейську конвенцію щодо прав людини лише в 1974 р., хоча конвенція була розроблена ще 4 листопада 1950 р. 1975 р. Швейцарія приєднується до роботи у НБСЕ (з 1995 р. ОБСЕ). Завдяки роботі міністра закордонних справ Пера Обера, у кінці 1970-х років Швейцарія вступила у новий етап щодо реалізації політики прав людини. Незважаючи на всі зусилля, остаточний крок до повного розуміння та імплементації було зроблено лише після закінчення «холодної війни», у контексті повної зміни політичного курсу держави.

Традиційно питання щодо прав людини входили в компетенцію внутрішньої політики. Зовнішня політика і міжнародне право займалися виключно питаннями війни і миру. Зовнішня політика Швейцарії в середині ХХ ст. характеризувалась напруженістю у відносинах між реалізмом і ідеалізмом, основу яким було закладено ще у 1848 р. У випадку Швейцарії, теорія реалізму є комбінацією «raison d'état» (національних інтересів) та нейтралітету. Теорія ідеалізму виражається у введених відкритої, кооперативної ЗП з акцентом на солідарність. Цікавим є той факт, що зовнішня політика Швейцарії була відкритою та закритою водночас, швейцарська політична ідентичність, а отже і зовнішня політика завжди розвивалася в протилежному напрямку від тенденцій, які визначали розвиток країн в Європі [1, с. 25]. У першій половині ХХ ст., коли Європа була повністю занурена у введення військових дій, та під впливом націоналістичних ідей, Швейцарія керувалася теорією ідеалізму у визначенні зовнішньої політики. Одним із її завдань було залучення до дій по досягненню миру, справедливості та демократії. Правляча верхівка вважала, що приклад Швейцарії має бути політичною моделлю для інших країн. На території Швейцарії було організовано численні міжнародні конференції, підписано цілий ряд міжнародних угод, створено міжнародні організації, а також активне залучення в розроблення та розвиток міжнародного права [2, с. 215-370]. Швейцарія вела надзвичайно активну та кооперативну зовнішню політику. У цей складний для Європи період, Конфедерація вбачала свою роль у просуванні концепції гуманізму в міжнародній політиці (наприклад: робота в Червоному Хресті). Взаємодія в гуманітарній сфері розглядалась як невід'ємна складова зовнішньої політики, а також як інструмент легітимізації нейтралітету. Політика нейтралітету не стоїть на заваді вступу держави до лав ційно створеної в 1920 р. Ліги Націй. Але, як показала історія, членство в Лізі стало останнім кроком у реалізації ідеалістичної теорії у зовнішній політиці держави [3, с.56].

Друга світова війна не стала історичним поворотним моментом у розвитку Швейцарії. Завдяки нейтралітету та збройним силам, як вважає більшість, держава пережила війну не ушкодженою. Незважаючи на міжнародну критику щодо позиції нейтралітету, Федеральна Рада цілком дотримувалася цього перевіреного інструменту при визначенні подальшої зовнішньої політики [4, с. 191-209]. Більш того, нейтралітет став особливим і центральним компонентом зовнішньої політики. Як наслідок, Швейцарія вела одномірну та ізоляціоністську зовнішню політику. Неприєднання до лав ООН аж до 2002 р. свідчить про цей підхід.

Другим стовпом зовнішньої політики Швейцарії став принцип солідарності, який мав компенсувати і легітимізувати недоліки через дотримання позиції нейтралітету та міжнародної ізоляції. Федеральна Рада розглядала солідарність як неполітичний компонент, із кооперативним та гуманітарним виміром [5, с. 36]. З 1945 р. керуючись принципом солідарності Швейцарія долучається до роботи в численних операціях під егідою ООН (не будучи членом ООН) щодо протидії економічним, соціальним та гуманітарним нерівностям. Після

Другої світової війни, Швейцарія відчувала свій моральний обов'язок щодо допомоги Європі, яка була повністю зруйнована війною. На сьогоднішній день Швейцарія допомагає державам, що розвиваються. Федеральна Рада постійно наголошує на аполітичному характері політики солідарності.

З посиленням політики розрядки та європейської інтеграції в Європі, Федеральна Рада на початку 1960-х рр. переглядає курс зовнішньої політики та поняття нейтралітету. Уряд підкреслює важливість солідарності, гуманітарної взаємодії між країнами. З 1975 р. Швейцарія вступає до лав НБСЕ, що символізувало спробу сформувати зовнішню політику із більш активним механізмом взаємодії.

Спроба поєднати допомогу в цілях розвитку та зовнішньоекономічну політику в галузі справ людини викликала полеміку в 1980 р. Федеральна Рада проводить законопроект щодо чіткого розподілу впливу кожної окремої політики.

Із зміною політичної мапи світу на початку 1990-х років, Швейцарія розробляє нову зовнішньополітичну орієнтацію. Поняття та вага нейтралітету посупилась стратегії розширення міжнародного співробітництва. Питання захисту прав людини отримало одне з головних місць у визначенні стратегії розвитку. У 1993 р. Федеральна Рада прийняла новий документ, який чітко визначав пріоритети розвитку. Нейтралітет більше не розглядався основним та головним інструментом зовнішньої політики, нова концепція була орієнтованою на прийняття міжнародного права. Також Федеральна Рада відмовилась від розподілу між зовнішньою політикою та внутрішньою політикою, яке було типово для реалістичного світогляду, та наголошувала на взаємозалежності між ними. 1993 р. став поворотним для визначення курсу держави, і являв перехід від реалістичної до ідеалістичної концепції. Парламент ввів захист прав людини, верховенство права та демократії до п'яти нових цілей розвитку країни. Нова конституція, прийнята в 1999 р., повністю підтримала цей підхід. [6, с. 271-305] Положення про зовнішню політику 1993 р., стаття 54 визначала цілі ЗП наступним чином:

1. Підтримка та зміцнення миру та безпеки.
2. Захист прав людини, демократії та верховенства права.
3. Розвиток процвітання.
4. Скорочення соціальної нерівності.
5. Захист навколишнього середовища та природних ресурсів.

На сьогоднішній день Швейцарія долучається до допомоги країнам, які постраждали від природних катаклізмів, страждають на недостатність природних ресурсів, голод. Так на щорічній зустрічі присвяченій гуманітарній допомозі у 2011 р., колишній міністр закордонних справ Мішлін Кальмі Рей звернула увагу на значимість і важливість політики гуманітарної допомоги Швейцарії, підкреслила важливість просування сталого сільського господарства.

Отже, Швейцарія і надалі буде працювати над зміцненням двох важливих компонентів зовнішньої політики: нейтралітету та солідарності із світовою спільнотою. «Досвід Ліги Націй» довів необхідність у державі із нейтралітетом, яка б захищала та просувала мир та безпеку. Політика нейтралітету та солідарності дозволить Швейцарії виконувати свою вагомую роль на міжнародному рівні і у XXI ст.

1. Herbert Lüthy, Die Schweiz als Antithese, Arche, Zürich 1969.
2. Madeleine Herren, Hintertüren zur Macht: Internationalismus und modernisierungsorientierte Aussenpolitik in Belgien, der Schweiz und den USA, 1865-1914, Oldenburg Verlag, München 2000.
3. Carlo Moos, Ja zum Völkerbund — Nein zur UNO: Die Volksabstimmungen von 1920 und 1986 in der Schweiz, Chronos, Zürich 2001.
4. Alois Riklin, "Die Neutralität der Schweiz", Bern/Stuttgart/Wien 1992.
5. Jon A. Fanzun and Patrick Lehmann, Die Schweiz und die Welt: Aussen - und sicherheitspolitische Beiträge der Schweiz zu Frieden, Sicherheit und Stabilität, 1945-2000, Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung, Nr. 57, Zürich 2000.
6. Swiss Agency for Development and Cooperation, (SDC), Promoting Human Rights in Development Cooperation, Guidelines approved on February 24, 1997.

Дипломатический конфликт вокруг иранской ядерной программы 2006-2010. Причины несостоятельности санкций

В ситуации с Ираном США пытались использовать подход, хорошо зарекомендовавший себя при решении проблемы ливийского ОМУ, подход «двойного влияния» — смесь силового инструментария контрраспространения с фактическим выкупом ядерной программы. С одной стороны, США должны были проводить достаточно жесткое силовое давление, как морально-психологическое, т.е. угрозы применения силы и наложения санкций, а с другой, ЕС предлагал бы выгодное Ирану экономическое сотрудничество в интересующих его областях. Но в отличие от Ливии, которая легко поддавалась подобному давлению вследствие своей экономической слабости и слабой позиции в регионе, Иран оказался значительно более независимым и сильным региональным игроком, что позволило ему эффективно сопротивляться нажиму. При этом Иран прилагал и прилагает максимум усилий, чтобы остаться в глазах мировой общественности честным подписантом ДНЯО, что придает ему ореол жертвы политики «двойных стандартов», проводимой США и их союзниками.

Иранская ядерная программа наглядно продемонстрировала несостоятельность современных средств и подходов к нераспространению, выявила основные симптомы кризиса сложившегося режима. Имеющиеся в арсенале «великих держав» инструменты по ограничению расползания ядерного оружия оказались недейственными. Это подтверждается и тем, что к пяти признанным ядерным державам в разное время присоединялись такие страны, как Индия, Пакистан, Израиль. Действия США в русле своей доктрины контрраспространения, приведшие к началу войны в Ираке в 2003 г., а также последствия этой войны ставят под сомнение возможность США вести подобные войны в ближайшем будущем. Таким образом, возможность силового сценария разрешения иранского кризиса представляется маловероятной, что делает позицию Ирана неуязвимой для силового варианта.

Также стоит выделить проблему контроля и проверки в контексте иранского кризиса. Растущие взаимосвязи и взаимозависимости в мировой торговле, прогресс в промышленном развитии создают для большего количества игроков возможность приобрести чувствительные технологии, совершенствовать их или производить самостоятельно. Это усложняет как контроль над экспортом, так и проверку соблюдения договора. В рамках режима нераспространения сталкиваются друг с другом различные концепции сотрудничества. С одной стороны, они основываются на посылке, что все стороны — участники режима в принципе готовы к сотрудничеству. Инспекции и проверки имеют скорее характер мер по созданию доверия. С другой стороны, требования к проверке и контролю стали более строгими. После обнаружения факта наличия ядерных программ в Ираке и Северной Корее стала очевидной необходимость реформирования МАГАТЭ. В 1997 г. был разработан Дополнительный протокол к уже имеющимся мерам безопасности, который разрешал МАГАТЭ проводить еще более строгие инспекции. В соответствии с Дополнительным протоколом государства — члены режима нераспространения обязаны предоставлять общий отчет о своих действиях в области ядерной энергии и обеспечить МАГАТЭ доступ ко всем релевантным объектам и сооружениям, а не только к тем, которые были заявлены государством, где проводится проверка [Fischer D., History of the IAEA. The First Forty Years. Wien: IAEA, 1997. p. 297]. В то же время наблюдается значительное падение доверия к результатам проверок, что ведет к их обесцениванию в глазах мировой общественности. Так, например, ведущие американские специалисты Сокловски и Кордесман считают проверки неэффективной мерой и охотнее делают ставку на стратегии отказа от предоставления технологий. Они полагаются при этом скорее на свои собственные знания и опыт. Такое отношение к результативности проверок со стороны американских ученых (хотя технические средства для них в целом улучшились) является симптомом кризиса и легко подтверждается продолжающимися попытками Вашингтона наложить на Иран санкции, не придавая

особого значения позитивным для ИРИ результатам проверок.

Ядерная программа Ирана, не встретив на своем пути серьезных препятствий со стороны международного сообщества, продолжает развиваться и вносит дестабилизирующий элемент как в международную систему МО, так и в ее ближневосточную подсистему. Это привело к началу гонки вооружений на Ближнем Востоке, что, в свою очередь, способствует неконтролируемому расползанию ядерного оружия. Как было сказано выше, ядерными технологиями сейчас интересуются не только такие крупные страны, как Саудовская Аравия, Египет, Турция, Сирия и Иордания, но и мелкие государства, входящие в Совет по сотрудничеству стран Персидского залива. Иранский опыт приобретения технологий в ряде стран в обход норм экспортного контроля еще раз подчеркивает несовершенство существующего механизма обмена информацией о попытках неядерных государств нелегально приобрести чувствительные технологии и оборудование.

Тот факт, что механизмы режима нераспространения и инструментарий американского контрраспространения оказались неэффективны, объясняется и отсутствием единой позиции среди стран участников диалога с Ираном. Профессор Джорджтаунского Университета по исследованию безопасности, член Центра Мира и Исследований Безопасности Пол Пиллар заявил: «Санкции Совета Безопасности ООН могут быть достаточно эффективны. Главное, чтобы против страны, на которую мы пытаемся воздействовать, действовала не одна или несколько стран, а складывался общий фронт. Успех в диалоге с Ливией был достигнут в связи с тем, что на страну были наложены многоуровневые санкции и оказано давление на Каддафи» [Pillar P.R. Iran May Not Be Behind Coalition Attacks // <http://www.cfr.org/publication/12559/pillar.html>]. Довольно ярким фактом, демонстрирующим несогласованность позиций стран по вопросам распространения, была попытка СССР в 1970-е гг. запретить экспорт технологий ЗЯТЦ, тогда США, исходя из геополитических и коммерческих соображений, в частности в отношении поставок в Иран, отказались от такой меры и по непонятным причинам не хотят принимать ее до сих пор. Не стоит также забывать и о постоянной готовности ЕС к компромиссу и желании воздерживаться от применения жестких санкций. Отсутствие наказания за постоянное нарушение резолюций СБ ООН подрывает доверие не только к механизмам принуждения режима нераспространения, но и к международно-правовой системе в целом.

По мнению профессора В. Кулагина, вся система нераспространения, которая была создана Договором о нераспространении оружия массового уничтожения и вытекающими отсюда положениями, деятельностью МАГАТЭ, подошла сегодня к критическому рубежу, что достаточно ярко демонстрирует иранский кризис. Дело в том, что всем государствам разрешается проводить работы по обогащению урана до уровня 4—5% (в мирных целях). Всем государствам разрешается перерабатывать облученное топливо, выделять и даже хранить плутоний, но нужно 25 кг обогащенного урана (свыше 90%) или 7 кг плутония, для того чтобы создать ядерное взрывное устройство. И здесь нет никаких ограничителей, МАГАТЭ только осуществляет надзор. Государство может в одночасье выйти из ДНЯО без каких-либо санкций. Сейчас, по существу, перед международным сообществом стоит задача поставить заслон этим лазейкам, которые есть в ДНЯО. Но получается интересная вещь: например, Германия как член «Евротройки» уговаривает Иран не заниматься обогащением урана, на что представители Ирана могут ответить, что Германия, являясь неядерным государством, имеет ЗЯТЦ и не испытывает международного давления. В Кулагин также отмечает, что политика двойных стандартов и дальше будет порождать кризисы, подобные иранскому.

Рассмотрение иранского досье в Совете Безопасности высветило также и важную международную проблему исполнения решений этого органа по вопросам нераспространения и реагирования на действия государств, не желающих

подчинитися його предписанням, обов'язателних для всіх членів ООН. Існуючий досвід не дав переконливого однозначного відповіді на питання, який тип реакції на подібні дії, викликаючи занепокоєність міжнародного співтовариства, більш ефективен. В зв'язі з цим повному встали проблеми застосування широкого діапазону заходів впливу по лінії Рад Безпечності, їх оперативності, соразмерності, інформаційного забезпечення. Все без виключення резолюції даного органу по іранському питанню не змогли змусити Тегеран навіть частково зупинити свою ядерну діяльність.

Регіональна іранська проблема гостро ставить проблеми глобального нераспространення: право країн на повний ядерно-топливний цикл, створення багатовікових картелів по гарантованим поставкам ядерного палива для АЕС, право ведучих держав на заходи нераспространення, в тому числі силові, питання ефективності сучасної системи експортного контролю, політика подвійних стандартів ведучих міжнародних акторів. Все більше і більше країн, використовували прецедент Ірану, починають проявляти інтерес до ядерних технологій, причому не тільки мирної спрямованості. Викликає занепокоєність і той факт, що подальше більшість країн регіону розглядає іранську ядерну програму як загрозу власній безпеці і здійснює кроки по паритету даної загрози, наближаючи її до конвенційних, так

і неконвенційних озброєнь. В той же час можна говорити і про позитивний вплив іранського ядерного кризи. Зокрема, варто відзначити, що завдяки йому активізувалися переговори по створенню без'ядерної зони на Близькому Сході, що, безсумнівно, йде на користь стабілізації ситуації не тільки в регіоні, але і в світі. Однак прогрес в даній області призрачний, що обумовлено загальною тенденцією інтересів арабських країн до даного питання і сильним протидією Ізраїлю і його головного партнера — США.

Таким чином, можна сказати, що фактично ситуація з ядерної програмою Ірану затронула всі три опори режиму нераспространення: нераспространення, роззброєння і мирне використання атома, висвітлив весь спектр слабких ланок в кожній з них.

1. Евсєєв В. В. Воєнно-політичні аспекти іранської ядерної проблеми. М.: Інститут проблем розвитку науки РАН, 2010.
2. Задонський С. М. Ядерна програма Ірану і російсько-американські відносини. М.: НІІБВ, 2002.
3. Тарасов К. Російсько-американські стратегії, угоди і ініціативи в сфері
4. нераспространення ядерного озброєння: 2000-2010 гг. МГІМО, 2011
5. Фененко А. В. Теорія і практика нераспространення во внешнеполітичній стратегії США. М.: Вид-во ЛКІ, 2007.
6. Sokolski H. Reviewing The Nuclear Nonproliferation Treaty, May 2010.

Юлія Бандура

Чорноморський державний університет ім. Петра Могили

Україна — Азербайджан: узгодження зовнішньополітичних орієнтирів

Після розпаду Радянського Союзу активно починають розвиватися відносини між Україною та Азербайджанською Республікою. У розвитку двосторонніх відносин умовно можна виділити декілька періодів.

Перший етап охоплює з 1992 по 1995 рр. 6 лютого 1992 р. між Україною та Азербайджанською Республікою було підписано Протокол про встановлення дипломатичних відносин. Даний етап характеризується початком регулярних зустрічей та переговорів між президентами та прем'єр-міністрами обох країн. Саме на цьому етапі заклалися ті передумови для подальшого конструктивного розвитку українсько-азербайджанських відносин, які надалі дозволили їм вийти на рівень порозуміння і стратегічного партнерства [1].

Важливим етапом у формуванні нової системи двостороннього співробітництва став перший офіційний візит Президента України Л. Д. Кучми до Азербайджану в серпні 1995 р. В результаті даної зустрічі було підписано 11 міжурядових угод, які стосувалися газових питань, торгівельно-економічного співробітництва та вільної торгівлі. Проте, слід визнати, що двосторонні відносини між державами розвивалися досить повільно і стримано.

Офіційний візит Президента Азербайджанської Республіки Г. Алієва до України, який відбувся в березні 1997 р. поклав початок третьому етапу відносин між країнами. В результаті даної зустрічі було підписано 17 угод, серед яких важливе значення мала Декларація про поглиблення відносин між Україною та Азербайджаном, а також Меморандум про співробітництво в нафтогазовій сфері. На даному етапі розвитку була сформована основна договірно-правова база співробітництва між країнами.

Подальшим кроком в активізації співпраці став офіційний візит Президента України Л. Кучми до Азербайджану, який відбувся в березні 2000 р. Л. Кучма провів переговори з Президентом Азербайджану Г. Алієвим, виступив у Миллі Меджлисі (парламенті) Азербайджану, зустрівся з українською діаспорою. В результаті переговорів було підписано Договір між Україною та Азербайджанською Республікою про економічну співпрацю, Угоду між Національним банком України і Національним банком Азербайджанської Республіки про організацію розрахунків.

В 2001 р. підписано Договір між Україною та Азербайджанською Республікою про дружбу, співробітництво і партнерство, який проголошує стратегічний характер відносин між

двома країнами. З цього часу двосторонні відносини значно активізувалися і вийшли на стратегічний рівень. Угоди та договори, підписані країнами, створили досить широкую договірну базу, що сприяла розвитку двосторонніх відносин у різних сферах.

25 червня 2002 р. відбулася чергова зустріч президентів обох країн. Було висловлено зацікавленість у залученні азербайджанської сторони до створення міжнародного консорціуму з метою забезпечення ефективного функціонування нафтопроводу Одеса-Броди-Гданськ, закупівлі технологічної нафти для наповнення нафтового терміналу «Південний» і зазначеного нафтопроводу.

Станом на 2003 р. між країнами було підписано 96 двосторонніх документів.

Нова сторінка історії відносин між Україною і Азербайджаном починається у 2005 р., з приходом до влади в Україні В. Ющенка. В червні 2005 р. на запрошення В. Ющенка до України прибув І. Алієв, щоб взяти участь у Міжнародному інвестиційному форумі [2, с. 82-84].

Черговим етапом можна вважати 2006—2009 рр. На даному етапі спостерігається особлива інтенсивність контактів президентів, прем'єр-міністрів України та Азербайджану.

В вересні 2006 р. відбувся візит Президента України В. Ющенка до Азербайджану, в грудні того ж року — односторонній робочий візит прем'єр-міністра України В. Ф. Януковича.

18—19 червня 2007 р. В. Ющенко взяв участь у конференції «ГУАМ — організація за демократію та економічний розвиток» в Баку.

21—22 травня 2008 р. з офіційним візитом до України прибув Президент Азербайджанської Республіки І. Алієв. Наступного року офіційний візит Президента України В. Ющенка до Азербайджану [3, с. 104].

В жовтні 2010 р. під час зустрічі президентів обох країн на території України, були обговорені питання активізації подальшого діалогу на вищому рівні, поглиблення двостороннього співробітництва в сферах, які становлять спільний інтерес. У ході даної зустрічі І. Алієв зазначив, що регіональне співробітництво між країнами Каспійсько-Чорноморського басейну неможливе без особливої участі України та Азербайджанської Республіки, відбулася церемонія підписання українсько-азербайджанського документу. Було підписано Спільну декларацію Президента України та Президента Азербайджанської

Республіки. Глави держав також поставили підписи під Протоколом II засідання Ради Президентів України та Азербайджану [4].

Сучасний етап двосторонніх відносин 2011—2012 рр. Відносини набули більш стратегічного значення, активізувалися відносини в політичній, економічній, особливо в енергетичній та гуманітарній сферах.

28 квітня 2011 р. офіційний візит В. Януковича до Азербайджану. Сторонами було підписано документ про транспортування зрідженого газу на територію України. Стосовно воєно-технічної сфери сторони виходять на якісно новий рівень, розширюють напрямки співробітництва в цьому важливому сегменті економіки. Це дає змогу активно розвивати взаємовигідне воєно-технічне співробітництво, проводити спільні розробки та спільне виробництво.

Головний підсумок візиту — підписання «Плану заходів в сфері співробітництва між Азербайджанською Республікою і Україною на 2011-2015 роки» [5].

26 січня 2012 р. Президенти України В. Янукович та Азербайджанської Республіки І. Алієв провели спільну зустріч в Давосі (Швейцарія) у рамках ВЕФ (25—27 січня 2012 р.). В. Янукович високо оцінив динамічний розвиток стратегічних відносин між Україною та Азербайджаном. Президентами обох країн був підкреслений успішний розвиток зв'язків у політичній, економічній та інших сферах, обговорювалися питання у зв'язку з перспективами співпраці в енергетичному секторі. Але на жаль, енергетичний аспект візиту виявився не досить вдалим [6].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що протягом 1992—2012 рр. українсько-азербайджанські політичні відносини пройшли значний шлях від свого започаткування до створення необхідних передумов для розбудови співробітництва в усіх сферах. Відносини між країнами характеризуються конкретикою, а також особливим динамізмом і прагненням двох країн активно розвивати співпрацю на всіх напрямках.

1. Україна — Азербайджан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Azerb/azerb.php?menu=attitudes>. — Назва з екрану. 2. Мамед — заде Наргиз Сабир кызы. Взаимоотношение Азербайджанской республики со славянскими странами СНГ и Восточной Европы. — Баку 2006. — С.80—100. 3. Кім Юлія. Україна — Азербайджан: історія міждержавних відносин / Юлія Кім // Хроніка — 2000. — Київ 2011. — С. 103-109. 4. Семенов Андрей. Киев — Баку: новые горизонты сотрудничества / Андрей Семенов. — Київ. 02.11.2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dc-summit.info/temy/vneshnjaja-politika/1227-kiev-baku-novye-gorizonty-sotrudnichestva.html>. — Назва з екрану. 5. Официальный визит Януковича в Азербайджан [Электронный ресурс]. — Режим доступу: http://www.analitik.org.ua/current-comment/ext/4dca3edc71787/pagedoc1095_3/. — Назва з екрану. 6. Сич Віталій. Сьогоднішні відносини України та Азербайджану відзначаються високим динамізмом — Посол Е. Мадатлі / Віталій Сич. — Київ. 02.01.2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=1074696>. — Назва з екрану.

Андрій Бойко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Історія радянсько-фінляндських дипломатичних відносин (1938 — 15 жовтня 1939 рр.)

Суб'єктами дослідження виступають СРСР та Фінляндія. Об'єктом же дослідження є дипломатичні відносини вище згаданих країн в період з 1938 р. по жовтень 1939 р. Метою дослідження є вивчення дипломатичних відносин між СРСР та Фінляндією в період між 1938 р. та жовтнем 1939 р. Завданнями дослідження є вивчення переговорного процесу між СРСР та Фінляндією у зазначений вище період. Проаналізувати територіальні та економічні вимоги СРСР до Фінляндії. З'ясувати причини відхилення Фінляндією пропозицій СРСР. Методом дослідження є побудова на основі аналізу джерельної бази та сучасної історіографії незалежної точки зору підкріпленою джерелами та фактами.

Питання вивчення радянсько-фінляндських політичних відносин напередодні Зимової війни, є малодослідженим у сучасній зарубіжній історіографії. Українською ж історіографією це питання є абсолютно не дослідженим. Загалом історіографію з проблематики цього питання можна поділити на чотири частини: радянська історіографія, сучасна російська історіографія, фінляндська історіографія, та історіографія інших зарубіжних країн. Але безперечними лідерами у цьому питанні є представники російської та фінляндської історіографії. Основною ж проблемою у сфері висвітлення історії дипломатії цих країн у зазначений період є те, що головним чином історики зосереджують свою увагу на подіях безпосередньо Зимової війни, та ставлення до цього конфлікту таких держав як Швеція, США, Велика Британія тощо.

На весну 1938 р. у Європі багато хто вже розумів те, що нового світового конфлікту не уникнути. Ймовірність того, що Німеччина зупинить свою експансію після аншлюсу Австрії була дуже низькою. Ця ситуація непокоїла фактично весь європейський континент. В СРСР розуміли реальність подальшої експансії Німеччини на схід. Саме тому у квітні 1938 р., другий секретар радянського посольства у Гельсінкі, пан Ярцев, запропонував зустрітися з ним тодішньому міністру закордонних справ Фінляндії Голсті. Міністр відразу ж прийняв Ярцева. Це сталося 14 квітня 1938 р.. Він пояснив міністру, що Німеччина збирається напасти на Радянський союз і що німецька армія готує вторгнення на територію Фінляндії аби звідти керувати своїми операціями проти СРСР [1, с. 33]. Фінляндцям було запропоновано підписати угоду, за якою у разі нападу на Фінляндію з боку Німеччини, СРСР

гарантує фінляндцям економічну та військову підтримку, у тому числі і введення радянського військового контингенту на територію Фінляндії. Звичайно прийняття таких умов повністю суперечило загальному курсу зовнішньої політики Фінляндії. Тим не менш, переговори тривали до 11 серпня. В ході цих переговорів Ярцев зустрічався з тодішнім фінляндським прем'єром Каяндером та міністром закордонних справ Таннером. Ярцев заявив про готовність СРСР погодитися на будівництво Фінляндією військових укріплень на Аландських островах, але за умови, що буде брати в ньому участь. Крім того, Фінляндія мала погодитися з тим, що СРСР зведе укріплення на острові Суурсаарі, що належав Фінляндії [2, с. 191]. Безумовно ця пропозиція було відкинута. В останній момент СРСР запропонував Фінляндії надати письмові гарантії про готовність чинити, у разі потреби, опір німецькій агресії і прийняти збройну допомогу СРСР. Але і цю пропозицію було відкинута [3, с. 49].

На період літа 1938 р. СРСР вже не приховував занепокоєння щодо близькості Ленінграда, фактично другої столиці країни, до фінляндського кордону та бажання мати укріплення, які б могли перекривати доступ до Фінської затоки. Непокоїло Москву і можливе укріплення Аландських островів. Адаже маючи потужну військову базу на цьому архіпелазі, можна фактично повністю контролювати Балтійське море.

Судетська криза у вересні 1938 р. знову порушила питання вразливості малих держав. Доля Чехословаччини стала попередженням також і для Фінляндії [1, с. 34]. Ця подія остаточно зруйнувала політику Голсті, і він змушений був подати у відставку. Його місце зайняв Еркко, відомий своїми англо-фільськими настроями.

5 березня 1939 р. народний комісар з іноземних справ Літвінов, через офіційного посланця Фінляндії в СРСР, пана Ір'є-Коскінена запропонував провести нові переговори. СРСР вимагав у Фінляндії в оренду на 30 років острови Суурсаарі, Лавансаарі, Сескар та обидва острови Тютяrsaарі [4, с. 254.]. І знову Москва отримала негативну відповідь з Гельсінкі. Відразу ж Літвінов запропонував Фінляндії обмін: вище згадані острови на частину території Східної Карелії. Для подальших переговорів у Гельсінкі прибув радянський посланець у Римі Штейн. 11 березня він зв'язався з Еркко і пояснив тому складність міжнародної ситуації та необхідність

захисту Ленінграда. І ось тут вперше зіграла свою роль політична орієнтація Еркко на Англію, та його особиста недовіра до СРСР. Він відповів відмовою. Вище згадані острови, за думкою тогочасного військового керівництва країни, не мали стратегічного значення для Фінляндії, їх обмін не міг порушити державну цілісність країни. У той самий час можна говорити і про наявність опозиції у правлячих колах Фінляндії по відношенню до таких рішень [4, с. 255]. 6 квітня Штейн відбув з Гельсінкі ні з чим. Погіршило ситуацію і те, що Москві став відомий факт інформування про хід переговорів міністром Еркко Блюхера, німецького посланця у Гельсінкі [5, с.14].

Як грім серед ясного неба, з'явилась інформація про підписання у Москві 23 серпня 1939 р. угоди про ненапад між СРСР та Німеччиною. У Фінляндії до цієї угоди віднесли стримано, адже сподівались що вона зможе, хоча б тимчасово стабілізувати становище сил у Європі. Але все стало зрозуміло 1 вересня, коли німецькі війська перейшли польський кордон. У Гельсінкі прекрасно зрозуміли те, що Фінляндія повинна потрапити під сферу інтересів СРСР [4, с. 266].

Ще більше занепокоєння у Фінляндії викликали події, пов'язані з підписання угод про співпрацю з країнами Балтії.

5 жовтня 1939 р., запрошення до Москви на переговори отримав і фінляндський уряд. Було вирішено направити до Москви делегацію на чолі з державним радником Паасіківі, помічником Паасіківі з військових питань було призначено полковника Паасонена. Також, у якості помічника Паасіківі, у переговорах брав участь державний радник Н'юкопп. 9 жовтня делегація вирушила до Москви. Паасіківі отримав чіткий наказ дотримуватись політики нейтралітету та наголошувати на тому, що Фінляндія прагне лише добросусідських відносин із СРСР.

Переговори почалися 12 жовтня. Сталін відразу запропонував фінляндцям підписати угоду про взаємодопомогу, аналогічну з угодами Латвії, Литви та Естонії. Цю пропозицію було відкинуто. Відразу ж Сталін запропонував альтернативу: підписати локальний договір про взаємодопомогу, який би, у сукупності із естонсько-радянським договором про взаємодопомогу, зміг повністю перекрити доступ до Фінської затоки. Але у делегації не було повноважень обговорювати такі умови. Керівництво СРСР висунуло перед Фінляндією вимоги, головними з яких були: надання в оренду СРСР порту Ганко на 30 років; демонтаж укріплень по обидві сторони

кордону на Карельському перешийку; передати до складу СРСР західну частину півострова Рибачій в районі Петсамо, а СРСР, в свою чергу передасть Фінляндії територію в районі Репола та Пораярві[4, с. 272.]. Отримавши цей меморандум, делегація 16 жовтня прибула до Гельсінкі.

Аналізуючи вимоги, поставлені СРСР перед Фінляндією, можна говорити про те, що СРСР намагався, в першу чергу захистити Ленінград, та виключити можливість нападу на свою територію з боку Фінляндії та інших країн, які б могли використати територію Фінляндії як плацдарм для нападу на СРСР. Велике занепокоєння у Москві виклало підвищення долі на військові затрати у державному бюджеті Фінляндії. У той самий час потрібно говорити і про те, що для тогочасних фінляндців порушення їх територіальної цілісності було абсолютно неможливим.

Можна абсолютно точно говорити про те, що загострення у відносинах між СРСР та Фінляндією було викликано нестабільним політичним становищем у Європі, зокрема посиленням Німеччини, пасивною континентальною політикою Англії тощо. Фінляндія також стала заручницею свого географічного положення, адже саме вона повинна була виконувати роль буферної країни між державами Північної Європи та СРСР. Перший етап радянсько-фінляндських дипломатичних відносин лише заклав той хребет непорозуміння між цими державами, якій виросте до масштабів збройного конфлікту. В основі цих непорозумінь було покладене небажання окремих політичних діячів пошуку компромісу та абсолютно незрозуміла для радянського керівництва ментальність фінляндського населення.

1. Вехвіляйнен О. Фінляндія у другій світовій війні: між Німеччиною і Росією. — К.: Темпора 2010. 2. Юссіла, Осмо та ін.. Від Великого Князства до сучасної держави: Політ. Історія Фінляндії від 1809 р.,-Пер. з фін. / О.Юссіла, С.Гентіля, Ю.Невакві. — К.: Унісерв, 2002. — 407 с. 3. Барышников Н., Барышников В. Н., Федоров В. Г./ Финляндия во второй мировой войне. — Л.: Лениздат, 1989 — 336 с. 4. Мемуары/ Карл Густав Маннергейм; пер. с финс. Б.С. Злобина. — М.:АСТ: Астрель, 2011. — 571.[5] с.: 32 л. Ил. 5. Барышников Н. И., Барышников В. Финляндия во второй мировой войне. — Л.: Лениздат, 1985. — 133 с.

Віталій Бузань

Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка

Концептуальне забезпечення політики США щодо врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту в 1967—1991 рр.

Близький Схід посідає важливе місце у системі зовнішньополітичних пріоритетів США. Автор намагався проаналізувати концептуальне забезпечення американської політики щодо врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту і з'ясувати вплив «холодної війни» на політику США на Близькому Сході.

У американському керівництві та академічних колах існували різні точки зору на арабсько-ізраїльський конфлікт та позицію США щодо даного протистояння. Частина американських вищих посадових осіб і дослідників розглядала конфлікт на Близькому Сході крізь призму суперництва між США та СРСР. Прихильники даного підходу вважали, що США у своїй близькосхідній політиці потрібно керуватися міркуваннями глобальної стратегії і намагатися заручитися підтримкою держав регіону в боротьбі проти «загрози» з боку СРСР. Менше уваги необхідно приділяли розробці планів з врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту. Інша частина дослідників вважала, що регіональні конфлікти на Близькому Сході є швидше причиною, а ніж результатом конфронтації наддержав. США для того, щоб заручитися підтримкою близькосхідних держав у протистоянні з СРСР необхідно добитися врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту. На думку цієї частини дослідників, близькосхідний конфлікт дестабілізує весь регіон і використовується Радянським Союзом для досягнення власних стратегічних цілей на Близькому Сході. Американська близько-

східна політика в роки «холодної війни» коливалася як маятник між цими двома підходами [1, с. 1195].

Після завершення «Шестиденної війни» 1967 р. США почали брати активну участь у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту. У 1969—1970 р. держдепартаменту належала головна роль у процесі формування і реалізації американської політики щодо арабсько-ізраїльського конфлікту [7, с. 74, 86]. У той період часу Білий дім практично не підтримував дипломатичні зусилля держдепартаменту направленні на врегулювання близькосхідного конфлікту [1, с. 1200]. Між держсекретарем У. Роджерсом та радником президента Р. Ніксона з питань національної безпеки Г. Кіссінджером існували розбіжності щодо основних засад близькосхідної політики США.

Держдепартамент вважав, що врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту має бути пріоритетним напрямком близькосхідної політики США. Мирний процес на Близькому Сході не повинен залежати від глобального протистояння між США та СРСР [1, с. 1200]. У держдепартаменті вважали, що відсутність прогресу у справі врегулювання близькосхідного конфлікту шкодить позиціям США в арабському світі та сприяє збільшенню впливу СРСР на Близькому Сході. Держсекретар У. Роджерс вважав, що потрібно якнайшвидше приступити до врегулювання даного конфлікту [8, с. 36]. Держдепартамент планував добитися всеохоплюючого врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту, пропонував дотримуватися рівновід-

даленого підходу до сторін конфлікту, був готовий вести переговори СРСР з питання близькосхідного врегулювання [7, с. 62, 67, 69].

Після 1970 р. Г. Кіссінджер фактично почав грати головну роль у процесі вироблення близькосхідної політики адміністрації Р. Ніксона. Г. Кіссінджер розглядав арабсько-ізраїльський конфлікт в контексті протистояння між США та СРСР [7, с. 59, 62, 75]. На думку Г. Кіссінджера, США не варто поспішати з врегулюванням арабсько-ізраїльського конфлікту. Стагнація переговорного процесу вигідна для США тому, що демонструє арабським країнам нездатність Радянського Союзу відстоювати їхні інтереси. Не потрібно примушувати Ізраїль іти на поступки арабським країнам доки вони перебувають в сфері впливу Радянського Союзу. Необхідно запастися терпінням і чекати доки арабські країни відмовляться співпрацювати з СРСР і переорієнтуються на США. Лише після цього можна починати процес врегулювання. Г. Кіссінджер вважав, що виведення радянських військових радників з арабських країн має бути частиною процесу близькосхідного врегулювання [3, с. 354, 368-369, 376, 578, 1279].

Після завершення арабсько-ізраїльської війни 1973 р. відбулася зміна концептуального підходу США до врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту. США вирішили відмовитися від всеохоплюючого врегулювання і зосередитися на проведенні поетапних (крок-за-кроком) мирних переговорів між сторонами близькосхідного конфлікту [4, с. 357]. Г. Кіссінджер хотів виключити СРСР з процесу врегулювання близькосхідного конфлікту і зробити США головним посередником у переговорному процесі [5, с. 751-755].

У грудні 1975 р. інститут Брукінгса опублікував доповідь присвячену шляхам досягнення миру на Близькому Сході. Автори доповіді пропонували відмовитися від часткового врегулювання на користь всеохоплюючого та допустити СРСР до участі у переговорному процесі для того, щоб Москва не перешкоджала процесу врегулювання. У доповіді зазначалось, що Ізраїль повинен покинути території захоплені під час «Шестиденної війни». Також, має бути забезпечене право палестинців на самовизначення [6, с. 286-302].

Адміністрація Дж. Картера зосередилася на врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту і не брала до уваги «загрози» з боку СРСР на Близькому Сході [1, с. 1203]. У Вашингтоні прийшли до висновку, що підхід «крок-за-кроком» вичерпав свій потенціал і настав час добитися всеохоплюючого врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту. США вирішили відновити переговори з СРСР щодо близькосхідного врегулювання. Вашингтон почав більше уваги приділяти вирішенню палестинського питання [10, с. 102-111]. Адміністрація Дж. Картера спрямувала основні дипломатичні зусилля на укладання сепаратного миру між Єгиптом та Ізраїлем, але не відмовлялася від планів добитися всеохоплюючого врегулювання конфлікту.

У останні місяці перебування при владі адміністрація Дж. Картера почала сприймати Близький Схід в контексті конфронтації наддержав [1, с. 1207]. Радник президента Дж. Картера з питань національної безпеки З. Бжезинський вважав, що укладання миру між Єгиптом та Ізраїлем дозволить виділити СРСР з Близького Сходу і матиме далекосяжні позитивні наслідки для США з точки зору «холодної війни» [2, с. 117].

Адміністрація Р. Рейгана спершу зробила акцент на необхідності створення «стратегічного консенсусу» серед країн Близького Сходу проти «загрози» з боку СРСР. Після того, як президент Рейган 1 вересня 1982 р. оголосив про нову мирну

ініціативу США почали більше уваги приділяти питанню врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту і вирішення палестинської проблеми [1, с. 1207].

У 1988 р. президентська дослідницька група Вашингтонського інституту близькосхідної політики опублікувала доповідь в якій запропонувала новій адміністрації Дж. Буша утриматися від висунення широкомасштабних мирних ініціатив з врегулювання близькосхідного конфлікту. Натомість пропонувалося зосередитися на поступових, проміжних кроках спрямованих на зменшення напруги в регіоні і створення сприятливих умов для початку прямих мирних переговорів між сторонами конфлікту [9, с. 94-100]. В даній доповіді були викладені основні принципи концепції «готовності» у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту.

В доповіді групи інституту Брукінгса опублікованій у 1988 р. наголошувалося на необхідності активної участі США у врегулюванні арабсько-ізраїльського конфлікту. Автори доповіді пропонували вести прями переговори між сторонами конфлікту, у процесі врегулювання використовувати проміжні угоди, скликати міжнародну конференцію, залучити Сирію до переговорного процесу та надати можливість палестинцям брати участь у мирних переговорах шляхом обрання власних представників або у складі йордансько-палестинської делегації [9, с. 91-94]. В даній доповіді викладені принципи концепції «активного залучення» США до близькосхідного врегулювання. Рекомендації викладені в даних доповідях були використані адміністрацією Дж. Буша під час розробки близькосхідної політики.

В американських академічних колах проходила дискусія щодо шляхів вирішення палестинської проблеми. Представники консервативного напрямку виступали категорично проти утворення незалежної палестинської держави. Допускали можливість надання палестинцям права на самоврядування, створення федерації або конфедерації з Йорданією. Деякі американські дослідники виступали за створення палестинської автономії на території Західного берегу р. Йордан і сектора Газа. Існувала група американських політологів, які підтримували ідею незалежної палестинської держави.

Отже, в американських академічних колах проходили жваві дискусії щодо політики США на Близькому Сході. Існував досить широкий плюралізм поглядів. Одна частина американських дослідників більше уваги звертала на необхідність врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту, інша зосереджувалася на питанні «стримування» СРСР на Близькому Сході.

1. Atherton Jr., Alfred L. Arabs, Israelis and Americans: A Reconsideration // Foreign Affairs; Summer 1984, Vol. 62, Issue 5;
2. Brzezinski Z. Power and Principle. Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981. – N.Y., 1983;
3. Kissinger H. White House Years. – Boston, 1979;
4. Kissinger H. Years of Renewal. – N.Y., 1999;
5. Kissinger H. Years of Upheaval. – N.Y., 2011;
6. Middle East Peace prospects. 1976. Hearings before the Subcommittee on Near Eastern and South Asian Affairs of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Ninety-fourth Congress, second session on prospects for peace in the Middle East. – Washington, 1976;
7. Quandt W. Peace process: American diplomacy and the Arab-Israeli conflict since 1967. – Washington, D.C., 2005;
8. The Cold War in the Middle East: regional conflict and the superpowers, 1967-73. Edited by Nigel J. Ashton. – London, 2007;
9. The Israeli-Palestinian conflict. A documentary record, 1967-1990. – Cambridge, 1992;
10. The Middle East and the United States: perceptions and policies. Edited by Haim Shaked; Itamar Rabinovich. – New Brunswick, 1980.

Владислав Вавілов

Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка

Стратегія адміністрації Б. Обами в боротьбі з тероризмом в Афганістані в 2010 році

Прихід до влади в США демократичної адміністрації на чолі з Бараком Обамою став початком якісно нового етапу в розвитку політики США щодо Афганістану. США дедалі активніше прагнуть впливати на перебіг політичних процесів в державі.

Елементи цієї стратегії включають посилення військового тиску на проталібські угруповання, що діють в гірській місцевості по обидва боки пакистансько-афганського кордону, водночас, щоб «тримати двері відчиненими» для прямого діалогу з ними.

1 грудня 2009 р. Обамою була зроблена наступна заява: «Цього вечора я заявляю про відправлення додаткових 30 тис. військовослужбовців, які будуть розгорнуті у першому кварталі 2010 р., з метою переслідування озброєних банд бойовиків та забезпечення безпеки основних населених пунктів. Додаткові війська, у співробітництві з вже дислокованими американськими військами та міжнародними силами, покликані забезпечити швидке передавання відповідальності на афганські озброєні сили, і дозволить нам почати виведення військ вже у липні 2011 р.» [1, 2]. Таким чином, загальна кількість американських військ, які знаходяться в Афганістані, складає 100 тис. військовослужбовців. А з вересня 2009 р., за даними Міністерства оборони від 15 грудня 2009 р., кількість підрядчиків для забезпечення безпеки, транспортних та логістичних послуг досягло позначки 104 500. Таким чином, загальна кількість сил під командуванням Сполучених Штатів досягло 250 тис. осіб. Кількість військовиків, які проходять службу на афганському кордоні Пакистану, досягає 140 тис. осіб (3). Разом, загальна кількість військовиків, закликаних до боротьби з Талібаном, досягає позначки 390 тис.

Дата виведення військ стала причиною масового обговорення та багатьох суперечок в адміністрації Обама, а також поміж ним та його військовим відомством. Військові та низка впливових політиків вважають за неможливе виконання постановлених завдань з контингентом у 250 тис. військовослужбовців та неприйнятністю тимчасових меж. Найбільш впливовою особою, у даному випадку, став генерал С. Маккрісталл, який був усунутий Обамою від керівництва озброєними силами в Афганістані. Обама услід за зняттям Маккрісталла відмітив: «Заяви генерала С. Маккрісталла засвідчують собою ті риси характеру, при яких важко залишатись на керівничій посаді, бо тим самим від підриває громадянський контроль над озброєними силами, тоді як той закладений у підґрунті нашої демократичної системи» [4]. Навіть, після усунення Маккрісталла, Пентагон продовжує виражати з приводу дати виведення військ з Афганістану, яка була запропонована Обамою. Міністр оборони США Р. Гейтс запевнив посівшого на посаду генерала Маккрісталла генерала Петреуса, що виведення військ відбудеться в залежності від того, як складуться обставини. Він також заявив, що генерал Девід Петреус, виразив загальну згоду відносно стратегії президента, та додав, що після безпосередньо ознайомлення зі станом справ, він дасть свою власну оцінку та доведе її до відому

президента. Це те, що повинен робити будь-який головнокомандуючий, президент обов'язково прийме їх до уваги, але, все ж таки остаточне рішення стосовно прийняття будь-яких поправок до стратегічного плану дій залишається за президентом, додав Гейтс» [5].

Президент Барак Обама під час доповіді про причини, які примусили відправити додатково 30 тис. військовослужбовців, заявив про те, що «ми потребуємо чіткого плану, які будуть розмежовувати причини нашого перебування в Афганістані та наступному виведенню військ з країни», він також відмітив, що «усі наші дії мають бути скеровані на отримання максимального ефекту присутності наших сил, бо це в інтересах нашої національної безпеки, і тут нема місця якимось маневрам, які не відповідають даним вимогам», далі підбиваючи підсумки, він заявив «для здійснення цих планів у нас є два роки». Під час останніх зборів Обама, відмітив необхідність стратегії по виведенню військ [6]. Також під час своєї приватної зустрічі з віце-президентом Джоозефом Байденом, яка біла посвячена альтернативній афганській стратегії, Б. Обама казав про неприпустимість збільшення військового контингенту, і представив часові межі виведення військ, виправдовуючи це даною обіцянкою під час своєї виборчої кампанії. Він заявив: «Я не можу сприяти поразці демократичної партії, не виконавши обіцяного». [7].

1. "Obama details Afghan war plan, troop increases" Associated Press. msnbc.com. December 1, 2009. President Obama's Afghanistan Speech pt.1, December 1, 2009 on YouTube. 2. "Obama to announce war strategy" Associated Press. msnbc.com. December 1, 2009. 3 Газета «Фаджр» 02/02/2010р. 4 "Gates says he agrees with Obama decision on McChrystal". CNN. June 24, 2010. <http://www.cnn.com/2010/POLITICS/06/24/mcchrystal.gates.support/>. Retrieved September 18, 2010. 5 "Gates says he agrees with Obama decision on McChrystal". CNN. June 24, 2010. <http://www.cnn.com/2010/POLITICS/06/24/mcchrystal.gates.support/>. Retrieved September 18, 2010. 6. "Obama Calls for U.S. Military to Renew Focus on Afghanistan". *NewsHour with Jim Lehrer*. PBS. July 15, 2008. http://www.pbs.org/newshour/bb/politics/july-dec08/obama_07-15.html. Retrieved April 18, 2010. 7 "Top U.S. Commander in Afghanistan Is Fired". *The Washington Post*. May 12, 2009. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/05/11/AR2009051101864.html>. "New U.S. Commander Brings Counter-insurgency Experience to Afghanistan". *Fox News Channel*. May 13, 2009. <http://www.foxnews.com/politics/2009/05/12/new-commander-brings-counterinsurgency-experience-afghanistan>.

Ольга Ванжула

Київський славістичний університет

Позиція ФРН в контексті вступу Польщі до НАТО

Після закінчення конфлікту Схід — Захід в Європі сталися величезні зміни. Європейською державою, яка виявила активну позицію у питанні реорганізації системи безпеки на континенті, виявилась Федеративна Республіка Німеччина. Нестабільна політична та економічна ситуація у Польщі та в інших країнах ЦСЄ викликала занепокоєння у Німеччині і становила небезпеку для розвитку західної демократії та ринкової економіки. Більше того, це створювало безпосередню загрозу для німецької безпеки та процвітання. Саме тому підхід ФРН базувався на стабілізації ситуації в країнах, які знаходились на сході від її кордону.

Німеччина ініціювала дискусію серед своїх союзників з проблеми безпеки центральноєвропейських держав і їх можливого вступу до НАТО, але вирішальне значення для переорієнтації Альянсу мала позиція США, які, подібно до ФРН, сумнівались між розширенням НАТО і збереженням гарних відносин з Росією.

Спочатку Німеччина дотримувалась позиції, що інтереси безпеки Польщі повинні були задовольнятися в межах загальноєвропейської архітектури безпеки, заснованої на принципах НБСЄ, і спиратись на діалог НАТО з країнами колишнього Варшавського договору, а також державами, що утворились на терені колишнього СРСР, в рамках Ради Північноатлантичної Співпраці (North Atlantic Cooperation Council — NACC) [1, с.175]. Загалом, польська сторона поділяла такі погляди на реорганізацію світу після закінчення «холодної війни».

Проблема прийняття Польщі та інших центральноєвропейських країн до НАТО з'явилась у політиці безпеки ФРН за ініціативи міністра оборони Ф. Рюе. 26 березня 1993 р. він перший з німецьких, і загалом західних, політиків у своїй лекції у престижному Інституті стратегічних досліджень у Лондоні висловив думку щодо необхідності вступу країн ЦСЄ до НАТО і вимагав розпочати обговорення цього питання в Альянсі [2, с. 52]. Спочатку погляди в урядовій коаліції ФРН щодо необхідності розбудови нової системи безпеки в Європі розділились. Якщо міністр Ф. Рюе вимагав прискорити темп розширення Альянсу, щоб до 2000 р. нові члени були включені до організації, то міністр закордонних справ К. Кінкель і апарат його відомства спочатку були проти цього.

Необхідно детально зупинитись на мотивах, які вплинули на позицію уряду Г. Коля стосовно польських намірів щодо вступу до НАТО. Аргументація обох міністрів була досить схожою, однак вони робили різні акценти. К.Кінкель висловлювався за необхідність створення нової архітектури безпеки в Європі (за участю Росії), надаючи великого значення зміцненню статусу НБСЄ/ОБСЄ, а відкриття НАТО трактував як частину цього процесу. Ф. Рюе погоджувався з таким підходом, надаючи першочергового значення забезпеченню інтересів безпеки Польщі. Він менше враховував позицію Росії і відмовлявся надавати їй право вето щодо розширення НАТО. Ф. Рюе, на відміну від К. Кінкеля, розглядав ситуацію кризь призму геополітичної позиції Німеччини. Адже ФРН постанала перед вибором:

бути на краю Заходу по сусідству з нестабільним Сходом, або зайняти центральну позицію, в якій вона опинилась би у разі просування зони стабільності на схід. З цим було пов'язане переконання, що в разі вступу Польщі, а також Чехії, Німеччина вперше за свою історію опиниться в одному союзі зі своїми сусідами на Сході і на Заході. Ф. Руе дотримувався думки, що зони, які мають характер політичного вакууму, як то ЦСЄ, і держави подібні до Польщі, які найбільше постраждали в ході історії Європи через своє розташування і найбільше наражаються на небезпеку з боку своїх сусідів, є джерелом постійних конфліктів. У цьому контексті виникали побоювання, що зміни, пов'язані з процесом інтеграції можуть призвести до ренаціоналізації зовнішньої політики країн ЦСЄ. Всі ці думки знайшли відображення у гаслі Ф. Руе, що єдиний вихід у тому, щоб запобігти імпортові «дестабілізації» зі Сходу є експорт «стабілізації», тобто тих самих цінностей і інституцій, які допомогли Західній Європі подолати наслідки власних конфліктів і поділів [3, с. 4]. Крім того, зобов'язання ФРН мали для Ф. Руе також історично-етичний вимір, рішення Мадридського самміту дозволили Німеччині відплатити за кривди в минулому.

Уваги заслуговує також той факт, що міністр Ф. Руе, вміло використовуючи шанси, які надала програма «Партнерство заради миру», послідовно намагався розширити і зміцнити військову співпрацю з Польщею, що було важливою передумовою майбутнього вступу до НАТО. Ф. Руе розглядав програму «Партнерство заради миру» як підходящу для зближення Польщі з НАТО площину, а не як альтернативу розширенню Альянсу. Саме за часів його перебування на посаді міністра оборони Німеччина 25 січня 1993 р. погодилась підписати Угоду про військову співпрацю з Польщею, яка була першим подібним документом, підписаним з країною колишнього Варшавського договору [4, с. 148].

Міністр К. Кінкель не відкидав можливості прийняття Польщі до НАТО, але спочатку рішуче відкладав її на невизначений термін. Ключовим у його позиції було переконання, що першочергове значення у зовнішній політиці ФРН займає створення загальноєвропейської системи безпеки, заснованої на принципах НБСЕ, а центральною проблемою було долучити до цього процесу Росію. Це передбачало готовність враховувати негативну позицію Кремля стосовно прагнень країн ЦСЄ до вступу в НАТО. Однак позиція К. Кінкеля і його міністерства піддалася еволюції. І влітку 1994 р. міністр закордонних справ ФРН вже відмовлявся надати Росії право вето стосовно того, які держави можна приймати до НАТО. К. Кінкель подібно до Ф. Руе тепер висловлювався за нову роль НАТО, вимагаючи, щоб Альянс, приймаючи нових членів, став «ядром архітектури-ри європейської безпеки», [1, с. 181] чи кооперативної системи безпеки, що охоплює різні організації: ЄС, ЗЄС, НБСЕ.

На думку К. Кінкеля, процес залучення Росії до цієї архітектури за допомогою політики зміцнення відносин стосувався співпраці в рамках «Партнерства заради миру», діалогу в сфері безпеки, військових доктрин, нерозповсюдження ядерної зброї, використання атомної енергетики в мирних цілях. Співробітництво стосувалося також економічної площини через інтенсифікацію контактів на основі Угоди про співпрацю з ЄС (вступила в силу в лютому 1996 р.), вступу Росії до Ради Європи (лютий 1996 р.), а також в рамках таких міжнародних організацій як МВФ, СОТ ГАТТ, що мало усунути враження ізоляції і компенсувати Росії поступки у зближенні Польщі і інших країн ЦСЄ з ЄС і НАТО.

Натомість стосовно Польщі, яка прагнула вступу до НАТО, міністр К. Кінкель у 1994—1995 рр. керувався міркуванням, що приєднання до цієї організації має передувати інтеграції до ЄС, а згодом і ЗЄС, у іншому випадку це порушувало б цілісність європейської політики безпеки [5, с. 132].

Розглядаючи спеціфіку позиції Німеччини стосовно вступу Вишеградських країн до НАТО неможливо не враховувати вплив російського фактору. Під час візиту до Вашингтона у 1995 р. канцлер Г. Коля закликав президента Б. Клінтона бути більш обережним в проведенні політики трансформації НАТО і порадив йому не оголошувати графік прийняття но-

вих членів до Альянсу до кінця 1995 р. Він також наголошував на необхідності паралельних переговорів і узгоджень з Росією, зазначаючи, що розширення НАТО має сенс тільки тоді, коли воно не призводить до зростання конфронтації з Росією. Пізніше того ж року Г. Коля закликав Б. Клінтона уповільнити процес розширення НАТО. Хоча канцлер підкреслював важливість і неминучість зростання Альянсу, він також повідомляв американському президенту про стурбованість Росії діями Республіканців щодо форсування процесу розширення [2, с. 56]. Тактика гри на зволікання канцлера Г. Коля полягала в тому, щоб відсунути рішення у справі списку кандидатів і графіку їх прийняття до Альянсу на два роки, з огляду на президентські вибори в Росії і США у 1996 р. Необхідно було уникнути непорозумін з Росією у цей «спекотний» період, коли для Заходу найважливішим було не послабити президента Б. Єльцина і не надати виборчих переваг його опонентам. Однак ця тактика не означала відмови від прийняття нових членів до НАТО.

До стриманої позиції Г. Коля та К. Кінкеля у Варшаві ставились критично. Особливу стурбованість викликали пропозиції міністра К. Кінкеля у 1996 р. надати Росії гарантії щодо нерозміщення на території нових країн-членів військ і ядерної зброї і надання їй права вето в рамках ради Росія-НАТО у прийнятті рішень, що стосуються нових членів Альянсу з Центрально-Східної Європи [4, с. 150].

Після підписання Основного документу про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між РФ та НАТО 27 травня 1997 р. німецький підхід щодо розширення Альянсу не відрізнявся від американського. Більше того, Г. Колю завдяки його дипломатичній майстерності, вдалося шляхом переговорів досягнути ряду компромісів щодо числа кандидатів під час самміту НАТО в Мадриді. Врешті-решт протоколи про вступ Польщі, Чехії та Угорщини від 16 грудня 1997 р. були ратифіковані Бундестагом.

Таким чином, ми бачимо, що Німеччина була тією європейською країною, яка сприяла виникненню дискусії щодо розширення НАТО на Схід і стала адвокатом і радником Польщі на шляху до атлантичних структур. Разом з тим вона подбала про те, щоб ініціатива розширення, підтримана у 1995 р. США, не призвела до порушення зв'язків з Росією, а Альянс отримав російське схвалення цього процесу. Оцінюючи роль Німеччини в цьому процесі, необхідно зауважити, що не дивлячись на величезні заслуги у початку дебатів щодо розширення, країна швидко зайняла очікувану і стриману позицію, хоча й підтримувала необхідність розширення Альянсу. Факт, що в Німеччині переважало доброзичливе ставлення до прагнень Польщі, був пов'язаний з інституціональними зобов'язаннями ФРН в НАТО, а також з геополітичною ситуацією на східному короні Альянсу. Крім того для Німеччини важливо було позбутись статусу буферної держави Заходу. Потроху в ФРН почало з'являтися усвідомлення необхідності побудови міцного стратегічного партнерства і врегулювання двосторонніх відносин з Польщею, і нарешті розуміння, що членство Польщі в НАТО не повинно ускладнювати добрі відносини з Росією.

1. *Góralski W.M.* Poland-Germany 1945-2007. From confrontation to cooperation and partnership in Europe. — Warsaw: Polish Institute of International Affairs, 2007. — 220p. 2. *Cordell K., Wolff S.* Germany's Foreign Policy Towards Poland and the Czech Republic, Ostpolitik Revisited. — London: Taylor and Francis (Routledge), 2005. — 180 p. 3. *Bachmann K.* Germany and Poland 1989-2009: The East-West Divide in a Nutshell.// AICGS Transatlantic Perspectives. — 2009. — November. — P.2-7. 4. *Kuźniar R.* Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR. — 2008. — 336 s. 5. *Jankowski D., Ignaciuk A.* Wspólnota wartości i „oświecony egoizm”? Stosunki polsko-niemieckie 20 lat po Traktacie o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy — aspekty bezpieczeństwa// Bezpieczeństwo Narodowe. — 2011. - № 19. — S.129-144.

Чи був «Тонкінський інцидент» містифікацією

«Тонкінським інцидентом» у історичній літературі називається ряд послідовних подій, а конкретніше — імовірні напади північно-в'єтнамських військових кораблів на американські, що сталися у серпні 1964 р. в Тонкінській затоці біля берегів В'єтнаму та були безпосереднім приводом для вступу Сполучених Штатів у В'єтнамську війну, а також, певною мірою, внутрішньо американська реакція на них. Не дивлячись на велику кількість оприлюдненої інформації про ці події та великий інтерес дослідників, погляди на інцидент є дуже різноманітними та суперечливими, а самі ці події лишаються одними із найзагадковіших та контраверсійніших у новітній історії США.

Після поразки Франції у 1954 р., за Женевською угодою В'єтнам було тимчасово поділено на дві частини, по 17 паралелі. З часом, на півночі було встановлено комуністичний режим, на півдні — режим орієнтований на капіталістичні країни. США, які після «доктрини Трумена» фактично зобов'язалися не допускати встановлення комуністичних режимів, все більшою мірою підтримували Південний В'єтнам, не дивлячись на авторитарний репресивний режим, що там встановився. Основними формами допомоги були матеріально-грошова, а також направлення військових радників [1].

Однак у 1964 р. військово-морський флот США розпочав здійснення операції, ще невійськового характеру, під кодовою назвою «De Soto», що полягала у радіотехнічній розвідці біля берегів Північного В'єтнаму. Один із кораблів мав постійно знаходитись у Тонкінській затоці, у липні на бойове чергування вступив есмінець «Меддокс», котрий і фігурує у інциденті [2].

Першою подією так званого «Тонкінського інциденту» був морський бій 2 серпня 1964 р. у Тонкінській затоці поблизу Північного В'єтнаму між американським есмінцем «Меддокс», що здійснював радіоелектронну розвідку біля берегів Північного В'єтнаму та трьома північно-в'єтнамськими торпедними катерами. Цей перший епізод, на відміну від другого, є менш суперечливим та сумнівним, адже обидві сторони не заперечують сам факт бою.

Есмінець викликав на допомогу винищувачі палубної авіації США, які завдали торпедним катерам суттєвих ушкоджень та змусили їх покинути поле бою. Американська влада не відреагувала на подію, адже цілком можливо що інцидент був випадковим. Тому «Меддокс» продовжив патрулювання та розвідку в Тонкінській затоці [2].

Другий епізод, що стався в ніч з 4 на 5 серпня 1964 р. викликає значно більші питання та взагалі заперечується в'єтнамською стороною. Американська версія подій 4 серпня є такою: увечері під час шторму, в умовах поганої видимості до американських есмінців наблизилось не менше десятка неідентифікованих об'єктів. А корабельний акустик «Меддокса» зафіксував звук характерний для пуску торпед, що однозначно свідчило про повторний напад північно-в'єтнамських торпедних катерів. Американські есмінці розпочали стрільбу по ворогу і катери відступили.

Тоді ж інформація про два морських бої біля берегів В'єтнаму була передана американському президенту Ліндону Джонсону, котрий дав наказ військовим прийняти заходи у відповідь. Безпосередньою реакцією США на події 2 та 4 серпня, було проведення 5 серпня 1964 р. військової операції «Pierce Arrow», у ході якої палубна авіація Сполучених Штатів уперше безпосередньо атакувала військові об'єкти Північного В'єтнаму. Оскільки операція була виключно негайною відповіддю на інцидент, та не була запланованою заздалегідь, військові здійснили її без погодження із Конгресом, а як відомо, згідно до Конституції США питання оголошення війни та миру перебувають у віданні Конгресу. Таким чином ця операція можна вважати не лише порушенням принципів міжнародного права, а й конституційного права США [2].

Тому ще однією із подій «Тонкінського інциденту» потрібно вважати так звану «Тонкінську резолюцію». 7 серпня 1964 р. в Конгресі США було офіційно оприлюднено інформацію про ворожі дії з боку військово-морських сил Північного В'єтнаму, тому законодавці висловилися за надання президенту

Ліндону Джонсону права, за необхідності, безпосередньо використовувати американські збройні сили у Південно-Східній Азії без додаткової згоди Конгресу на це. Фактично, главі держави було надано право розпочати війну без її офіційного оголошення.

Таким чином, «Тонкінський інцидент» був *casus belli*, а «Тонкінська резолюція» надала правову основу вступу Сполучених Штатів у В'єтнамську війну, а отже саме «Тонкінський інцидент» розв'язав руки американському президенту Л. Джонсону розпочати найкровопролитнішу війну в історії США ХХ ст. [3].

Одразу, великою кількістю американських експертів, політиків та військових було поставлено під сумнів достовірність поданих президенту США даних. Ці сумніви не були розвіяні і понині, адже велика кількість дослідників вважає, що США вступили у війну за сфальсифікованим приводом.

Існує навіть версія, що навіть інцидент 2 серпня був підлаштований ЦРУ, які давно чекали на привід для початку війни, а у ролі північно-в'єтнамських торпедних катерів грали південно-в'єтнамські, союзні США. Зокрема, повідомляється, ніби ще у 1968 р. Пентагоном було оприлюднено документи, у яких це прямо розкривається. Окрім того, ще задовго до «Тонкінського інциденту» нібито існував «оперативний план 37-64», що передбачав несподіваний удар американських ВПС по найважливішим військово-промисловим об'єктам Північного В'єтнаму, а 30 червня 1964 на нараді в Гонолулу було прийнято рішення про відкрите вторгнення американських військ до В'єтнаму, очікувався тільки привід для цих дій [4].

Перш за все питання, що виникають ще із першим «Тонкінським інцидентом» такі: у яких водах перебував есмінець «Меддокс» на момент здійснення своїх завдань та хто першим відкрив вогонь. Саме від відповіді на ці прості питання залежить те, кого вважати першочерговим агресором, однак навряд чи одна із сторін погодилася б визнати свою неправоту.

Ще більше сумнівів викликає «другий Тонкінський інцидент». Питання полягає у тому чи був взагалі бій 4 серпня. У затоці вирував шторм, у темну пору доби в умовах поганої видимості жоден член екіпажу 2 американських кораблів не помітив нічого, що могло б бути точно визначено як торпедний катер. Також не помітили у навколишніх водах жодного ворожого корабля чи слідів морського бою і пілоти палубної авіації. Корабельні радары мають тенденцію до збоїв у поганих умовах, як і шум від шторму міг бути сприйнятий недосвідченим корабельним акустиком як пуски торпед, отже вони не є надійним джерелом інформації. Такій версії відповідають і слова капітана Джона Геррі, під оперативним командуванням якого знаходились обидва есмінці, сказані на наступний день після інциденту: «Вся акція виглядала досить сумнівно, окрім явного наміру противника влаштувати засаду». Нині у тій чи іншій мірі більшість дослідників, у тому числі й американських, скептично оцінює події 4 серпня 1964 р. [5].

Невідомо також чи умисно верховне командування повідомило недостовірні данні, чи просто поспішало, чи дійсно вірило у факт бою; як і не можна сказати напевне, яка була тут роль самого президента Ліндона Джонсона і що він знав про Тонкінський інцидент, чи він сам так бажав розпочати війну у В'єтнамі чи також був жертвою дезінформування. У 2005 р. Агентство національної безпеки США зняло гриф таємності з деяких таємних документів про інцидент у Тонкінській затоці, зокрема і статтю історика Роберта Хенуока, якою він аргументовано доводив, що американські розвідувальні спільноти надали президенту та іншим високопосадовцям недостовірну інформацію щодо подій у Тонкінській затоці [6].

Якщо загалом охарактеризувати стан дослідженості «Тонкінського інциденту», варто відмітити, що проблеми із достовірною та детальною джерельною базою ще більшою мірою сприяла викривленню версій щодо нього. Досить часто одна із дат взагалі не згадується. Як приклад можна навести статтю «Пілоти в пижамах в ханойском плену» росій-

ського журналіста Михайла Ільїнського, у якій не згадується факт бою 2 серпня. Це призводить до того, що «Тонкінський інцидент» вважають фальсифікацією цілком і повністю, а не окремі спірні моменти, тоді як бій 2 серпня є об'єктивним фактом і не заперечується навіть в'єтнамською стороною [7].

1. Девідсон Ф. *Война во Вьетнаме (1946—1975)*. — М.: Изографус, Эксмо, 2002. [Електронний документ]. — Режим доступу: <http://militera.lib.ru/h/davidson/13.html>. — Назва з екрану. 2. Тонкінський інцидент. *Историческая справка/РІА Новости*, 2 августа 2009. [Електронний документ]. — Режим доступу: <http://www.rian.ru/world/20090802/179336032.html>. — Назва з екрану. 3. Moise E.E. *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam*

War. — Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996. 4. *Вооруженная борьба народов Азии за свободу и независимость. 1945—1980*. — М., 1984. 5. Розин А. *Советские моряки в оказании интернациональной помощи Вьетнаму в обретении независимости и отражении американской агрессии* [Електронний документ]. — Режим доступу: <http://alerozin.narod.ru/vietkong.htm>. — Назва з екрану. 6. Березин А. *Хэнуока: США начали войну во Вьетнаме на основании искаженных фактов* // РІА Новости, 3 декабря 2005. [Електронний документ]. — Режим доступу: <http://www.rian.ru/society/20051203/42299825.html>. — Назва з екрану. 7. Ильинский М.М. *Пилоты в пикамах в ханойском плену* // — Режим доступу: http://nvo.ng.ru/history/2008-07-11/10_plen.html. - Назва з екрану.

Ксенія Гаркуша

Чорноморського державного університету ім. Петра Могили

Наслідки боргової кризи в Єврозоні: приклад Ірландії та Португалії

На сьогодні проведено оцінку фінансово-економічної ситуації у найбільш уражених фінансовою кризою країнах Єврозони. Здійснено аналіз динаміки основних макроекономічних показників: ВВП, індексів промислового виробництва, темпів інфляції, обсягу інвестицій. За результатами дослідження встановлено істотний негативний вплив боргової та бюджетної кризи на макроекономічну ситуацію, яка до того ж сприяла погіршенню інвестиційного клімату. Макроекономічна дестабілізація та криза фінансової системи призвели й до соціальної та політичної напруженості [1].

Дедалі нові країни Єврозони охоплює глибока фінансово-економічна криза. У деяких країнах вона набуває неконтрольованих великих масштабів. Слідом за Грецією на межі дефолту опинилися Португалія та Ірландія, оскільки загострення фінансових проблем в одній країні Єврозони одразу відображається на інших та призводить до уповільнення темпів економічного відродження, послаблює єдину європейську валюту, потрібним стає вивчення стану та прогнозування можливих варіантів розвитку подій, а також об'єднання зусиль щодо подолання негативних наслідків та упередження їх поглиблення.

Уряди країн, що найбільш постраждали від світової фінансово-економічної кризи, зокрема Португалії та Ірландії, намагаються вжити запобіжних заходів щодо подальшого її розвитку [7].

Європейський союз без проблем зайняв на фінансових ринках 3 млрд євро для надання макроекономічної допомоги Ірландії та Португалії. Кошти були отримані за дві години від продажу облігацій з терміном погашення у 30 років.

Ця обов'язкова емісія залучила, перш за все, кошти інвесторів із самого ЄС: із Німеччини (70%), Великобританії (13%), Бенілюксу (8%), а також Швейцарії (близько 4%). Завдяки цій операції Португалія та Ірландія, які виконують програму жорсткої бюджетної економії, отримали по 1,5 млрд євро.

Першими ознаками погіршення соціально-економічної ситуації у Португалії внаслідок фінансово-економічної кризи є зниження споживчих витрат ще у 2009 р. на 8,2% та у 2010 р. ще на 1%, зокрема на 12,3 та 1,2% у 2009—2010 рр., відповідно, скоротилися витрати на продукти харчування. До того ж за вісім місяців 2010 р. в країні збанкрутіли 3530 компаній, що на 51% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Кожного дня у середньому 310 осіб втрачали роботу, а рівень безробіття в серпні 2010 р. сягнув 10,8%. Це підтверджує той факт, що фінансово-економічна криза зумовлює зростання безробіття, про що також свідчить динаміка рівня зайнятості та безробіття [4].

Переглядаються підходи щодо формування бюджетів. Схвалюючи бюджет на 2011 р., парламент Португалії передбачив найбільш жорсткі в історії країни заходи економії, скоротивши дефіцит держбюджету Португалії від 7,3% в 2011 р. до 4,6% у цьому. Так, влада вирішила зменшити зарплату держслужбовцям на 5%, підвищити податки, зокрема ПДВ, та скасувати податкові пільги. Реальний розвиток економіки Португалії значною мірою залежатиме від того, чи зможе уряд скороти

тиги бюджетний дефіцит і впоратися з обслуговуванням державного зовнішнього боргу [3].

Згідно з даними Національного інституту статистики Португалії, минулого року у пошуках роботи за кордон виїхало близько 24 тис. португальців. Головними «країнами-роботодавцями» стали Франція, Швейцарія, Великобританія та Люксембург. Проте за оцінкою незалежного Обсерваторію з Міграції, ця цифра може бути значно вищою і досягати 70 тис. осіб.

Бажання виїхати за кордон найчастіше висловлює молодь. Більше 57% молодих португальців шукає роботу за кордоном. Натомість місце на португальському ринку праці займають бразилійці, вихідці з африканської республіки Кабо-Верде (Республіка Зеленого мису — колишня колонія Португалії) та українці. Лише 2010 р. кількість трудових мігрантів в Португалію склала 27,5 тис. людей.

Рівень безробіття в країні досягнув рекордної позначки за останні 30 років та склав 12,6%. Безробітною в основному є молодь у віці 18—24 років, що у відсотковому відношенні складає 27% [2].

У 2012 р. португальцям доведеться ще дужче затягнути паски. Парламент країни схвалив новий бюджет, що передбачає жорсткі заходи економії. Опозиційна Соціалістична партія утрималася від голосування, проте ухвалити кошторис це не заварило.

Необхідно зауважити те, що фінансово-економічна криза у Португалії та Ірландії досягла найістотніших масштабів у Європі й призвела не тільки до макроекономічної дестабілізації, а й спричинила у країнах політичну кризу, для виходу з якої знадобляться роки [5].

Ірландія першою отримала допомогу з Європейського стабілізаційного фонду. В Ірландії негативні економічні очікування змусили уряд підвищити ставки податку на прибуток, який протягом тривалих років був на рівні 12,5%; а також акцизів на тютюнові вироби та дизельне паливо, незважаючи на загальну тенденцію зменшення податкового навантаження в країнах G-20. Фахівці вважають, що для підтримки банківської системи знадобиться 50 млрд. євро, що призведе до збільшення дефіциту бюджету на 32% відносно ВВП. За оцінками у 2010 р. державний борг Ірландії сягнув 30% від ВВП. Вважається, що за умов відсутності гнучкої національної валюти Ірландії, відновити її конкурентоспроможність можливо лише за умов скорочення витрат із заробітної плати, незважаючи на загрозу зниження рівня життя; подальшого скорочення державних витрат й збільшення податкового тягаря (зокрема зростання ПДВ і пенсійних відрахувань) [7].

Зараз Ірландія успішно бореться з борговою кризою і сподівається на підвищення свого рейтингу. Уже 2012 р. вона має намір повернутися на ринок капіталу.

Як вже згадувалося у листопаді 2010 р. вона стала першою країною Єврозони, що звернулася по допомогу з тоді новоствореного Європейського стабілізаційного фонду (EFSF). Минуло менше року, і ось уже кельтський тигр, як прозвали Ірландію за потужний економічний ривок у 1990-ті рр., явно почав одужувати. Тільки на це мало хто звертає увагу.

Виступаючи на початку жовтня в Дубліні перед бізнесменами ірландського походження, що з'їхалися з майже 40 країн світу, прем'єр-міністр країни Енда Кенні зробив, по суті, сенсаційну заяву: він повідомив, що Ірландія вже 2012 р. зробить спробу повернутися на ринок капіталу. Інакше кажучи, знову почне пропонувати міжнародним інвесторам свої державні obligації. Якщо так станеться, це фактично означатиме вихід країни з-під опіки стабілізаційного фонду і завершення гострої фази боргової кризи.

Такий оптимістичний прогноз підкріплюється обнадійливими макроекономічними показниками. На відміну від Греції і Португалії — двох інших країн, що отримали допомогу від ЄС та Міжнародного валютного фонду, — Ірландія переживає нині не рецесію, а економічне піднесення. У другому кварталі вона посіла друге місце серед 27 країн ЄС за темпами зростання валового внутрішнього продукту. Згідно з нещодавно відкоригованими прогнозами ірландського центрбанку, за підсумками 2011 р. ВВП країни може зрости на один відсоток, а наступного — на цілком достойні в умовах охолодження світової кон'юнктури 1,8%. У будь-якому випадку темпи зростання в більшості інших країн еврозони, судячи з прогнозів, виявляться нижчими [2].

На відміну від Греції, Ірландія володіє вельми конкурентоздатною промисловістю. Структурною особливістю цієї англійської країни є те, що тут розмістили свої виробництва й офіси американські компанії, що лідирують у галузі високих технологій — такі, приміром, як найбільший у світі виробник мікро칩ів Intel. Чисельних іноземних інвесторів Дубліну вдалося привабити за останні два десятиліття, зокрема, завдяки дуже низьким податкам для підприємства.

Після того, як країна опинилася на межі неплатоспроможності, уряд запровадив режим жорсткої економії бюджетних коштів, який доволі швидко почав давати результати. Якщо 2010 р. дефіцит бюджету Ірландії через багатомільярдні вливання в кредитно-фінансові інститути сягнув астрономічних 32% від ВВП, то цього року він, судячи з усього, знизиться до 10,2%. Мета на 2012 р. — 8,6%. Маастрихтські критерії, згідно з якими бюджетний дефіцит має утримуватися в межах 3%, Дублін має намір виконати вже 2015 р.

У сусідній Британії пильно стежать за ірландськими справами, бо бояться поширення «грецької хвороби». У разі ірландського банкрутства британські банки зазнали б величезних втрат [6].

Ірландський уряд, отримавши минулого року 85 млрд євро, затягнув паски небувалими для сучасної ірландської історії скороченнями бюджету. Тепер Дублін каже, що рівень іноземних інвестицій Ірландії досягнув рівня кращих часів — 2002 р.

Баррі Олірі, який очолює урядову Службу промислового розвитку країни, стверджує, що заходи економії принесли певні результати: «Прямі іноземні інвестиції в Ірландію завжди приваблювало поєднання чинників, але особливо — таланти,

податковий клімат, технологічні можливості, англійська мова та сприятливі умови для ведення бізнесу. Ці усі чинники залишаються, але зараз Ірландія є ще й більш конкурентоспроможною», — каже пан Олірі.

Ця конкурентоспроможність виявляється у менших витратах на роботу силу та у нижчій оренді офісних приміщень в Ірландії. Ірландська економіка зростає вже упродовж двох кварталів поспіль, і відсотки на її борги знизилися. Цілком можливо, що представники ЄС, МВФ та Європейського банку будуть стурбовані лише одним: аби ірландське економічне одужання не було зірване ефектом доміно з Греції та інших проблемних економік на континенті.

Чи могла би Греція запозичити ірландські методи? Днями один з британських оглядачів сказав, що ні, бо так затягувати паски і терпіти, як ірландці, греки не зможуть.

Зусилля всього світу зараз спрямовані на пошук більш ефективних шляхів економічного відновлення. Країни-світові лідери суспільними зусиллями намагаються розробляти та пропонувати найбільш ефективні інструменти. Так, Спільною декларацією саміту провідних країн світу G-20 затверджено п'ять напрямів здійснення антикризових заходів:

— відновлення довіри, економічного зростання та зайнятості;

— посилення контролю та регулювання фінансової системи;

— підвищення капіталізації та реформування міжнародних фінансових інститутів;

— сприяння розвитку світової торгівлі та міжнародних інвестицій, уникнення протекціонізму;

— забезпечення всебічного, сталого відновлення та формування "зеленої економіки".

Саме цими антикризовими методами доцільно скористатися більшості країн для виходу з кризи, а також розробити власну програму економічного відродження [3].

1. З новим бюджетом Португалія хоче вийти з рецесії // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.euronews.net/2011/11/30/portugal-passes-austerity-budget-as-recession-deepens>. 2. Криза змушує португальців шукати кращого життя за кордоном // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yzyhden.ua/News/24320>. 3. Парламент Португалії схвалив проект держбюджету на 2011 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.news.ukrhome.net/content/1249537/Parliament-Portugal%D1%96%ishvailv-proekt-derzh-byudzhetu-na-2011-r.html>. 4. Португалія. Огляд економіки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/oglad_economiki/port/4829.html. 5. Цюпин Б.В. Ірландська економіка подає приклад грекам // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24355701.html>. 6. Michael Moran Opinion: Europe hopes PIGS will fly. [Electronic resource]. — Mode of access www.globalpost.com/dispatch/worldview/100122/european-union-greece-economy. 7. The Irish Financial Crisis & Consequences for the UK. [Electronic resource]. — Mode of access http://www.tutor2.u.net/blogfiles/A2_Macro_Irish_Crisis.pdf.

Сергій Гвоздков

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

До питання про причини «п'ятиденної війни»

«П'ятиденна війна» між Росією та Грузією стала знаковою подією у сучасній історії міжнародних відносин. Грузинсько-російська війна стала не лише першою війною, яку вела Російська Федерація поза своїми кордонами, а й першою війною між державами СНД. Не дивно, що війна викликала неабияке хвилювання на пострадянському просторі. Дослідження причин цієї війни залишається актуальним, адже їх пошук має попередити можливі подібні конфлікти у майбутньому.

Не дивлячись на значне зацікавлення проблемою, коло причин, які виокремлюють дослідники, є доволі стандартним і, на наш погляд, далеко не повним. Наприклад, українська дослідниця Г. Шелест зазначає: «Фактично існує три основні версії причин конфронтації:

1. Прагнення РФ не допустити розширення НАТО на схід та залишити пострадянський простір у зоні свого впливу;

2. Намагання зіпсувати імідж Грузії як транзитера газу і нафти з Каспійського регіону та звести нанівець спроби альтернативних енергопостачань до Європи (нафтопроводи «Баку—Тбілісі—Джейхан», «Баку—Тбілісі—Супса», та газопровід Баку—Тбілісі—Ерзурум і проект газопроводу «Білий потік»);

3. Бажання Грузії привернути увагу міжнародного співтовариства, в першу чергу НАТО та ЄС, до проблеми неврегульованості конфліктів на її території та «неадекватних діях Росії» з метою якнайшвидшого вступу до Північноатлантичного Альянсу» [1, с. 6].

Розгляд грузинської проблеми крізь призму американсько-російських відносин дозволяє віднайти приховані механізми міжнародних відносин та нові причини сепаративної війни.

Перш за все, необхідно зважити на навісність напруженості у відносинах у трикутнику «США-Грузія-Росія», що демонстру-

вала тенденцію до загострення з початку XXI ст. «Грузинська проблема» виникає на фоні суперечностей стратегічних інтересів США і Грузії з одного боку і Росії з іншого. Аналіз зовнішньополітичних та енергетичних стратегій США та Росії свідчить про наявність протилежних інтересів цих держав у багатьох сферах. Наприклад, США прагнуть до збереження статусу єдиної наддержави, а Росія виступає за багатополарність, США наголошують на необхідності диверсифікації маршрутів постачання енергоносіїв у світі, а Росія прагне здобути статус енергетичної наддержави і контролювати маршрути постачання нафти та газу до Європи. Якщо на початку 2000-х сторони намагалися уникати проблемних моментів у відносинах, то з 2003 р. протиріччя між Москвою і Вашингтоном все більше загострюються. Багато з таких суперечностей проявляються на пострадянському просторі. Грузинсько-російська війна багато в чому стала результатом американсько-російського суперництва за пострадянський простір. Але не лише за цей.

«П'ятиденна війна» була засобом впливу на американсько-російські відносини у цілому. Показову у цьому плані заяву зробив міністр закордонних справ РФ С. Лавров. Він зазначив: «...грузинське керівництво — це спеціальний проект Сполучених Штатів. Ми розуміємо, що Сполучені Штати переживають за долю свого проекту. Але, мабуть, колись доведеться обирати. Або з міркувань престижу захищати до кінця віртуальний проект, або — реальне партнерство з питань, які дійсно вимагають колективних дій»[2]. Війна у Грузії була спробою звернути увагу на російську позицію у міжнародних питаннях. Доведення ситуації до крайнього можливого загострення мало на меті переломити тенденцію погіршення американсько-російських відносин. Промовистою є назва розділу монографії російського конфліктолога Д. Фельдмана — «Міжнародний конфлікт як інструмент політики». Серед основних ідей вченого є такі: конфлікт часто використовується для формування і закріплення нового політичного порядку; конфлікт — це не гра з «нульовою сумою», а ситуація, коли кожен з суперників може вирішувати свої завдання; у відкритих суспільствах конфлікт сприяє зниженню напруги, допомагаючи стабілізувати внутрішньогрупові відносини. «Серед функцій міжнародно-політичного конфлікту... найбільше значення має та, яку він відіграє у розв'язан-

ні протиріч між його учасниками... Потужна, сильна сторона часто свідомо намагається вирішити протиріччя, загостривши їх до військового конфлікту...», — пише Д. Фельдман [3, с. 91]. Для нас важливим є розуміння того, що втручаючись у конфлікт у Грузії, Росія могла переслідувати зовсім інші (або додаткові) цілі нерегіонального масштабу (конфлікт — не гра з «нульовою сумою»). Не маючи засобів тиску на США, враховуючи неможливість прямого військового протистояння, Росія могла використати конфлікт у Грузії як інструмент вирішення російсько-американських протиріч, стабілізації чи навіть покращення відносин. Будь-який конфлікт проходить етапи зародження, кульмінації і зменшення напруги. У цьому плані грузинсько-російська війна стала як кульмінацією грузинсько-російського конфлікту, так і американсько-російського конфлікту інтересів. Тож, можливо, що досягши кульмінації російсько-американського протистояння, Росія сподівалася на подальшу позитивну тенденцію. А отже російсько-американські протиріччя виявилися спровокованими на ситуацію у Грузії, а сама війна мала асиметричний характер, адже була багато в чому спрямована не проти Грузії, а проти США. Разом з іншими міжнародними факторами «п'ятиденна війна» вплинула на початок політики «перезавантаження» зі сторони США.

Таким чином, можна стверджувати, що грузинсько-російський конфлікт був спробою Росії змінити негативний тренд російсько-американських відносин шляхом крайнього загострення ситуації у третій країні. Досягнення крайньої межі можливостей російсько-американського протистояння мало відкрити нову сторінку російсько-американських відносин.

1. Шелест Г. Грузинсько-російський конфлікт і його наслідки для енергетики та безпекової ситуації в Чорноморсько-Каспійському регіоні [Електронний документ]. — Режим доступу: www.niss.od.ua/p/244.doc. — Назва з екрану. 2. Комментарий Министра иностранных дел России С.В.Лаврова российским СМИ в связи с заявлением Президента США Дж. Буша 13 августа относительно ситуации вокруг Южной Осетии [Електронний документ]. — Режим доступу: http://www.mid.ru/bdcomp/Brp_4.nsf/arh/F72A457F04E9314F332574A5002FFF08?OpenDocument. — Назва з екрану. 3. Фельдман Д.М. Конфликты в мировой политике / Под ред. П. А. Цыганкова. — М.: МУБУ, 1997. — 128 с.

Юлія Гордійчук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАТО і війна США в Афганістані (2008—2012 рр.)

Після терористичних актів 11 вересня 2001 р. в США європейське співтовариство було одноставним у підтримці війни США з терористичними організаціями «Талібан» і «Аль-Каїда» в Афганістані. Про солідарність із США заявили НАТО і Європейський Союз. Союзники Сполучених Штатів в НАТО вперше в історії звернулися до 5-ї статті Північноатлантичного договору, яка проголошувала, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважається нападом на них усіх, і кожен із союзників повинен «здійснювати такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили» [1, с. 11].

Ключову роль в Афганістані НАТО почало грати з серпня 2003 р., взявши на себе командування Міжнародними силами з сприяння безпеці (ІСАФ), які діють у відповідності до рішення Ради Безпеки ООН, однак деякі з держав-членів цієї організації брали участь у військових діях ще з 2001 р. В теперішній час в Афганістані присутні збройні сили всіх 28 держав, які входять в НАТО. Крім того, у складі ІСАФ знаходяться ще більше десятка партнерів, які не є членами союзу.

Прихід до влади в США в 2008 р. адміністрації демократів на чолі з Бараком Обамою багато американців й жителів інших держав пов'язували зі змінами. Однак виявилось, що Обама був і є досить тісно прив'язаний до зовнішньополітичної спадщини республіканців. Зокрема, це дві заокеанські війни, якими йому прийшлося зайнятись з першого дня свого перебування в Білому домі. Афганістан був і є одним з найголовніших викликів у зовнішній політиці Обами, і першопочатковим завданням стало не допустити повернення до влади талібів. Дані Обамою в ході президентської кампанії

обіцянки в короткі строки закінчити боротьбу з «Талібаном» і «Аль-Каїдою» були досить оптимістичними, однак нарощення американської військової присутності в Афганістані слід віднести до досягнень Б. Обами [2, с. 56-57]. Чисельність американських військ, які на початку 2009 р. склали 34 тис. солдат, у відповідності до проголошених цілей боротьби з талібами і «Аль-Каїдою» виросла до літа 2010 р. приблизно до 100 тис. військовослужбовців. Сьогодні таліби мають базу та прикриття в сусідньому Пакистані, зокрема, в його прикордонних північно-західних районах. В зв'язку з цим Вашингтон вимагає від Пакистану активізації дій армії і сил безпеки в прикордонних з Афганістаном районах і при цьому ставить питання про самостійне проведення операцій в «зоні племен» — мається на увазі пуштунів, багато яких проживає в Пакистані. Території, які вони населяють, не контролюються центральним пакистанським урядом. Це сприяє переміщенню талібів з однієї країни в іншу. Саме в Пакистані знаходяться табори талібів і релігійні школи — медресе, де готується поповнення для фундаменталістського руху [3, с. 5].

Врегулювання ситуації навколо Афганістану вимагає, на думку Б. Обами, «узгоджених з нашими друзями і союзниками дій, а також пошуків ресурсів необхідних для успіху» [4]. Це свідчить про намір Б. Обами добитися більш активної військової участі інших членів НАТО в афганській кампанії. Для досягнення успіху в Афганістані, на його думку, необхідні рішучі дії в рамках «об'єднаної стратегії, яка зміцнила б наші війська і сприяла б зняттю обмежень, які деякі з наших союзників в НАТО застосували до своїх військ» [4]. Водночас під тиском громадськості провідні члени НАТО — Франція,

Німеччина і навіть найближчий союзник США — Велика Британія — проявляють все більшу самостійність в плануванні афганської місії своїх національних контингентів і відстоюванні власних інтересів.

Аналізуючи ситуацію в Афганістані, відомий американський політолог Збігнев Бжезінський висловлює занепокоєність тим, що деякі члени НАТО вважають марними військові зусилля в Афганістані та мають намір вивести свої військові контингенти з території цієї країни. Він робить висновок, що “вихід НАТО, навіть якщо формально не проголошений, буде розглядатися у всьому світі як репетиція попередньої радянської поразки в Афганістані. Це майже напевно спровокує болісні трансатлантичні взаємозвинувачення, підірве довіру до НАТО і дозволить екстремістам Талібану в Афганістані й Пакистані встановити контроль над більш ніж 200 млн. людей та ядерним арсеналом” [5, р. 13].

Тривожною проблемою для Обами стало керівництво Афганістану, яке очолює Хамід Карзай — політик, який неспроможний ефективно боротися з корупцією та бездіяльністю влади всіх рівнів. НАТО доводиться мати справу з непопулярним і корумпованим режимом. Ситуація загострюється ще й тим, що Карзай, прагнучи звільнитися від клейма “натівської маріонетки”, дозволяє собі час від часу негативно висловлюватися щодо американців. Так, він у вузькому колі заявив, що міг би домовитися з талібами, але в цьому йому перешкоджає Вашингтон, мета якого — продовжити конфлікт в Афганістані і зберегти військову присутність як можна довше [6, с. 79]. Самі по собі такі дії Карзая мало що означають, але в поєднанні з демонстративно теплим прийомом, який був здійснений в 2010 р. президенту Ірану Ахмадінежаду, викликають суперечки в конгресі США і ставлять Обаму в незручне становище. Як наслідок, Б. Обама в жорсткій формі закликав афганського президента до боротьби з корупцією та виробництвом наркотиків, вказавши, що відсутність прогресу в цих сферах грає на руку ворогам Карзая.

Таким чином, стало очевидним, в тому числі самому альянсу, що він в Афганістані став заручником власних політичних амбіцій, оскільки НАТО не може створити необхідні умови стабільності для демократичного розвитку громадянського суспільства в Афганістані. Виникають проблеми з механізмом створення таких демократичних інститутів, які є чужими для афганців. Проблему також становить розроблена американцями конституція Афганістану, яка мало враховує специфіку країни. Також НАТО не вдається в повному обсязі забезпечити безпеку і стабілізувати ситуацію всередині країни. Практика показала, що НАТО, будучи по своєму характеру класичною військово-політичною структурою, не може в існуючому виді виконувати функції миротворчої гуманітарної організації [6, с. 79].

В свою чергу, адміністрація Б. Обами вживає низку серйозних заходів заради оживлення економічного розвитку Афганістану. Оскільки, як вважає міністр оборони США Р. Гейтс “...військові операції повинні бути підпорядковані за-

ходам, що націлені на краще управління, економічні програми, що прискорюють розвиток і на спроби розібратися зі скаргами невдоволених, з яких рекрутуються терористи [7, р. 29]. Поступові успіхи цих заходів, на думку Гейтса, через тривалий час приведуть до “дискредитації і поразки екстремістських рухів і їхньої ідеології”. Адміністрація Білого дому шукає й інші шляхи вирішення проблеми. Один з них — співробітництво з поміркованими талібами. Такий політичний союз може стати частиною довготривалого врегулювання афганської кризи. Важливим елементом стратегії Білого дому є розширення співробітництва з Пакистаном у боротьбі з талібами. Тому одночасно з активізацією політики в Афганістані, США збільшать невійськову допомогу Пакистану, щоб він зміг “забезпечити відповідну безпеку в прикордонному регіоні з Афганістаном” [3, с. 6].

Оцінюючи ефективність політичного курсу НАТО в Афганістані, потрібно відмітити, що одним з слабких місць стратегії союзу є недостатня увага, яка приділялася і приділяється захисту місцевого населення, яке гине в результаті дій коаліційних сил. В результаті НАТО і США навіть поміркованими афганцями стали сприйматися як окупанти. Не дивлячись на серйозне зрушення стратегії НАТО по відношенню до афганського населення, яке відбулося в 2009 р. в зв'язку з призначенням нового військового керівництва організації, коли захист мирних афганців був оголошений пріоритетом для кожного військовослужбовця ІСАФ, час очевидно було втрачено [6, с. 80].

З вищесказаного можна прийти до висновку, що стратегія НАТО в Афганістані була і продовжує залишатися залежною від політичної лінії США, ключового члена альянсу і головного гравця в цій війні. Документи, які приймає НАТО, є відображенням того курсу, який в Афганістані проводить Білий дім. Разом з тим не можна однозначно говорити про те, що європейські союзники США завжди слідуєть у фарватері політики Вашингтона.

1. Гончар Б., Гончар Ю. Геостратегічний “порядок денний” для НАТО: точка зору З. Бжезінського // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип. 104. К., 2011. — С.11-13. 2. Брагин М. Президент Обама: один год в Белом доме // Международная жизнь. М. 2010. №2. — С. 47-60. 3. Гончар Б., Гончар Ю. Барак Обама і зовнішньополітична “спадщина” Джорджа Буша — молодшого (кризові аспекти) // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Історія. Вип. 96. К., 2009. — С. 4-6. 4. Statement by the President on Afghanistan http://www.whitehouse.gov/the_press_office/state-ment-by-the-President-on-Afghanistan 5. Z. Brzezinski. An Agenda for NATO. Toward a Global Security Web // Foreign Affairs. September/ October 2009. — Vol. 88, - N.5. — p.2-20. 6. Н. Бурлинова НАТО в Афганістані: стратегія і перспективи // Мировая экономика и международные отношения. М., 2010. №8. — С. 76-83. 7. Gates R. M. A balanced strategy // Foreign Affairs. January/ February 2009. Vol. 88, N1.

Ірина Данченко
Донецький національний університет

Історичні витоки становлення Російської Федерації у якості провідної енергетичної держави світу

У міжнародних відносинах енергетичний фактор відіграє важливу роль у економічному та політичному розвитку. Держави, що займають ключові позиції з видобутку та транспортування енергоносіїв, тим самим, контролюючи світовий енергетичний ринок, отримують політичні важелі впливу. Це надає їм певних переваг не тільки у регіональному, але і у світовому енергетичному, і зумовлює їх перехід до клубу провідних світових енергетичних держав.

За статистичними даними, базові сумарні ресурси (БСР) природного вільного і нафтового супутнього газу Росії — близько 260 трлн м³ або близько 40% від світових запасів. В структурі БСР газу 6% займає накопичений видобуток, 26,9% — розвідані і попередньо оцінені запаси, 66,8% — перспективні і прогнозні ресурси. Середній ступінь розвіданості БСР газу — близько 25,1%. Крім того, в Росії є більше 130 тис.

нафтових свердловин і близько 2 тис. нафтових і газових розвіданих родовищ, з котрих щонайменше 900 поки не використовуються [1].

Таким чином, РФ займає сильні позиції у світовому енергетичному комплексі. Тим самим, важливо дати оцінку та зрозуміти історичні особливості її становлення та розвитку в енергетичній сфері з метою визначення місця та ролі країни серед провідних держав світу.

Становлення Росії як провідної енергетичної держави датується XIX ст. З 1873 по 1876 рр. Р. Нобель, на території сучасного Азербайджану, що на той час належала Російській імперії, створює компанію з видобутку та переробки енергетичної сировини, яка згодом витісняє з російського ринку американську компанію «Стандарт Ойл». Починається транспортування нафти та газу не тільки на внутрішній ринок, але

й до Центральної та частково Західної Європи [2, с. 1-7]. Про Росію вперше заговорили як про конкурента у цій галузі, однак, становлення енергетичного домінування чи використання енергоносіїв для формування певного політичного іміджу країна не ставила. До кінця 1950-х рр. сектор енергетики використовується лише для внутрішніх економічних потреб.

Новим етапом стало відкриття у 1960-х рр. родовищ нафто-газових родовищ Східного Сибіру [3, с.8-10]. Це дало можливість збільшити енергетичний потенціал та вийти на провідні позиції із покладів енергоресурсів, їх видобутку та експорту, однак СРСР не розглядало можливості творення позитивного іміджу у якості енергетичної держави світу, хоча питання енергетики починають виходити у зовнішній та внутрішній політиці на перший план.

Із зростанням політичної напруги між соціалістичними країнами та країнами капіталістичної економіки, зокрема між Росією та США, збільшилася необхідність розвитку енергетичних можливостей Росії для потреб оборонного комплексу, а також для збільшення тиску на країни ОВД шляхом посилення їх залежності від радянських енергоносіїв. Таким чином, нафтогазова сфера стала одним із ключових факторів впливу як у зовнішній так і у внутрішній політиці Росії.

У 1984 р. була прийнята «Енергетична програма СРСР на довгострокову перспективу» [3, с.21-25], де зазначалася необхідність реформування енергетичного комплексу, вироблення якісно нових засад енергетичної політики, з метою переходу СРСР на новий рівень економічного розвитку, збільшення енергетичного постачання не тільки на внутрішній ринок, але й збільшення експортного сектору, шляхом пошуку нових експортних зон, окрім країн ОВД. Ця програма засвідчувала інтерес СРСР у збільшенні економіко-політичного впливу не тільки на континенті, але у більш ширших географічних рамках.

З початку 90-х рр. ХХ ст. Росія опинилася у кризовій ситуації. Поряд із невизначеністю у внутрішніх справах, після розпаду СРСР, поставала проблема зовнішніх відносин, та реалізація на зовнішньому ринку енергетичної сировини. Впливовим фактором зниження економічних показників в енергетичній сфері, що заважав побудові рентабельної економіки, була тенденція зниження світових цін на енергоносії [3, с. 80-83]. Внутрішні кризові фактори, у поєднанні із несприятливими економічними показниками зумовили дестабілізацію енергетичного сектору в 1996—1998 рр., що також відобразилось на соціально-економічному положенні країни. Відбувається різкий відкат у становленні Росії як енергетичного лідера, простежується різке втрачання позицій на світовому експортному енергетичному ринку, особливо у секторі природного газу.

Якісно новим етапом становлення Росії як енергетичної супердержави стало президентство В. Путіна. У 2000 р. стався стрімкий ріст економічних показників та зміни енергетичної стратегії РФ. Енергетичний колапс 90-х рр. поступово змінювався результатами нової енергетичної політики. Згідно «Енергетичної стратегії Росії до 2020 року», що була затверджена 28 серпня 2003 р., Росія намагається встановити плідний діалог із всіма зацікавленими державами для розширення експортного сектору енергетичної політики, а також

згадує про можливість розробки родовищ на далекій півночі та Західному Сибіру, а також про можливість створення проєктів нових енерготранспортних магістралей «Південного» та «Північного» потоків [4]. Таким чином, РФ вперше документально затвердила своє прагнення до енергодіалогу із зацікавленими країнами, та задекларувала, що енергетичний комплекс відіграє значну роль у геополітичній та економічній стратегії РФ, служить основою для створення позитивного економіко-політичного іміджу країни на міжнародній арені. Реалізація специфічної енергетичної стратегії свідчить про прагнення Росії вийти на лідируючі позиції на світовому енергетичному ринку.

У 2006 р., на саміті «Великої Вісімки», президент В. Путін вперше окреслив бачення подальшого розвитку РФ як енергетичної супердержави та формування позитивного політичного іміджу на світовій арені завдяки реалізації стабільної енергетичної політики, що дозволила державі за короткий строк вийти з економічної кризи та відновити свій енергетичний потенціал. Також було зазначено, що відтепер, світова енергетична політика нерозривно пов'язана із російським енергетичним ринком [5, с. 32-47].

Останнім на теперішній час етапом в історичному становленні РФ як енергетичної супердержави є «Енергетична стратегія Росії до 2030 року» від 13 листопада 2009 [6]. Цей документ ствердив, що Росія формує свою зовнішню політику у контексті не просто провідної держави, але енергетичної супердержави, що надає РФ можливість зайняти якісно нові позиції у світовій політиці, а також вийти на новий етап на світовому ринку енергоносіїв.

Слід зробити висновок, що Росія пройшла ряд якісно різних етапів, здійснивши якісні зміни у реалізації енергетичної політики: від початку розробки у 1861 році перших нафтових родовищ на території сучасного Азербайджану, до розширення сектору енергетики за радянських часів, політико-економічної кризи, що зруйнувала надбання енергетичного комплексу та дискредитувала радянську енергетичну політику у 90-х рр. ХХ ст., до етапу відновлення високих геополітичних та економічних рейтингів РФ з моменту президентства В. Путіна. Тим самим, РФ займає вигідну стратегічну та геополітичну позицію, що обумовлено відповідним історичним розвитком та послідовним формуванням енергетичної політики.

1. Начальные суммарные ресурсы в России. - [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/39705>. - Назва з екрану. 2. Tabata Shinichiro. Dependent on Oil and Gas: Russia's Integration in to the World Economy. — Japan, 2006. — Рр. 1-7. 3. Бушуев В. В. Энергетика России. 1920-2020: В 4 т. — М.: ЭНЕРГИЯ, 2010. Т 2. — 505 с. 4. Энергетическая стратегия России на период до 2020 года от 28 августа 2003г. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1. — Назва з екрану. 5. Romanova T. Energy Partnership // Russia in Global Affairs. — Jan.- March, 2007. — Vol.5(1). — Рр. 32-47. 6. Энергетическая стратегия России на период до 2030 года от 13 ноября 2009 г. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.atominfo.ru/files/strateg/strateg.htm>. - Назва з екрану.

Ірина Денисюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАТО і національні інтереси Великої Британії

Вся історія Великої Британії асоціюється з проведенням власної, особливої зовнішньої політики починаючи з колоніальних війн й утворення Британської імперії й донині. Політика англійських урядів завжди здійснювалася в інтересах держави незалежно від того, були при владі консерватори, лейбористи, ліберали чи уряд був коаліційним.

Проте зміни у політичній світовій структурі кінця ХХ – початку ХХІ ст. безумовно вплинули на взаємини країн, на їхні позиції у світовій спільноті. Відбулися також зміни в якісних параметрах зовнішньої політики Великої Британії, але, при цьому, незмінним, як і раніше, залишався інтерес держави, а отже, інтерес тих, хто здійснював владу в цій країні.

На порядок денний постало питання членства в НАТО і його важливість для національних інтересів Великої Британії. Це залежить, зокрема, від того, чи є розбіжності у визначенні першочерговості національних інтересів Великої Британії у НАТО, та у самій державі. В цілому було визначено три основоположні елементи Великої Британії, які відповідають її національним інтересам: 1) підтримувати офіційні зв'язки зі Сполученими Штатами і взаємодіяти політично, дипломатично та стратегічно; 2) захищати глобальні політичні, економічні і військові інтереси як Великої Британії, так і Європи загалом.

У кожному з даних елементів, як стверджують британські аналітики, НАТО відіграло і продовжує відігравати і вирішальну роль. Професор Лондонської школи економіки Майкл Кокс зая-

вив, що головним інтересом Великої Британії за останні півстоліття була співпраця зі Сполученими Штатами Америки. Дана співпраця здійснюється через міжнародний військово-політичний інститут, який має високу легітимність в США — НАТО [1, с. 25].

Британія залишається «глобальним гравцем» і, отже, має бути зацікавлена у протидії будь-яким загрозам своїх інтересів по всьому світу. Велика Британія повинна бути здатна впоратися з цими загрозами. У цьому, НАТО відіграло і відіграє вирішальну роль, вона є «єдиною організацією, проекція сили, яка існує у Великій Британії і відіграє важливу роль в ній».

Доктор Робін Ніблетт, директор Chatham House, погодився з аналізом професора Майкла Кокса, який стверджує: «Національні інтереси Великої Британії охоплюють майже увесь світ. Вони в майбутньому Пакистані, вони знаходяться в Афганістані, вони в деяких частинах Східної Азії. З точки зору наших економічних інтересів, вони знаходяться в Африці, на Близькому Сході. І в кінцевому рахунку, здатність втілювати їх самостійно буде досить складно, отже, потрібно співпрацювати з європейськими партнерами, які більш імовірно, будуть кооперуватися в рамках Північноатлантичного Альянсу» [2].

Генрі Браун, Державний секретар з питань безпеки Великої Британії, стверджував, що членство в НАТО залишається національним інтересом Великої Британії. Генрі Браун заявив, що загрози, які стоять перед Великою Британією були глобальними і що ми не можемо боротися з ними ... поодиночі, ми повинні зробити це в союзі з НАТО, який виявився кращим політичним і військовим Альянсом в історії людства [3].

Однак, не всі британські дослідники вірять, що НАТО відповідає інтересам Великої Британії. Доктор Вебер з універси-

тету Лафборо стверджував, що це було лише припущенням, стосовно того, що НАТО насправді діє в інтересах ВБ. Він припустив, що коментарі, щодо того, як можна покращити роботу НАТО, як ця організація може краще виконувати свої функції ..., але НАТО є лише одним із чинників, який слугує національним інтересам. Доктор Вебер стверджував, що припущення, що НАТО повинна бути в центрі британського мислення натовпу щодо оборони та інших альтернатив, не слід сприймати як обов'язкове та безумовне, це твердження слід поставити під сумнів [1, с. 147].

Британці віддані НАТО і вірять, що вона продовжує слугувати інтересам Великої Британії. Підтримка НАТО Великою Британією повинна критикуватися та ставитись під сумнів, і є важливі галузі, такі, як формування сил, спільна відповідальність за протидію загрозам, де НАТО має вдосконалитись. НАТО має залишатися незмінним Альянсом, основною втіленою трансатлантичних відносин і основним гарантом колективної безпеки Британії. НАТО повинна залишатися в центрі оборонної політики Великої Британії.

1. The future of NATO and European defence: ninth report of session. Great Britain: Parliament: House of Commons. 2008. — 294 p. 2. A British Agenda for Europe Designing Our Own Future. (Project Director): Chatham House Commission Report, September 2008 [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: www.chathamhouse.org/about-us/directory/70615 2. Secretary General's speech at the SDA Conference, Global NATO: Overdue or Overstretch? [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: www.nato.int [accessed on 6 November 2006].

В'ячеслав Долід

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Постколониалізм: до проблеми визначення сутності категорії

Як специфічна форма інтелектуального дискурсу постколониальна теорія виникає у 70-х рр. ХХ ст. Точкою відліку, принаймні у нашій оцінці, можна вважати вихід у світ праці професора Колумбійського університету Е. Саїда «Орієнталізм» [1]. Проте інтенсивно дискутуватися в академічному середовищі Західної Європи та Америки постколониальна проблематика починає лише в останньому десятилітті ХХ ст. Основний вектор концептуального розвитку студійованої тематики задали західні дослідники, передусім Б. Ешкрофт, Г. Гріффітс і Х. Тіффін. Їх зусиллями в 1989 р. було видано колективну працю «Імперія пише відповідь: теорія і практика в постколониальній літературі» [2]. Незважаючи на значні суперечки навколо дефініції терміну, можна констатувати, що в найзагальнішому сенсі постколониалізм — це вивчення сучасного стану соціальних, культурних і політичних взаємодій між європейськими країнами та державами, які звільнилися від колоніальної залежності. Постколониальний дискурс надзвичайно важливий для політичної регіоналістики, оскільки сприяє кращому розумінню тих бурхливих політичних і соціально-економічних процесів, які протягом останнього часу відбуваються на місці колишніх системних взаємодій «метрополія — колонія».

Поширенням є уявлення про постколониалізм як темпоральний маркер, що виступає в ролі аналізатора періоду, якому передувала колонізація. Авторитетний словник англійської мови «Американська пащчина» визначає його як те що «стосується або існує після здобуття незалежності країною чи територією» [3]. Проте на практиці цей термін використовується набагато вільніше. «Пост-» в постколониальних дослідженнях, — відзначає І. Бобков, — орієнтує зовсім не в часі: «пост-» вказує на певну позицію, певний ракурс поглядів, із яких розпізнаються й аналізуються різноаспектні проблеми: протоколониальні, колоніальні та післяколониальні. Префікс «пост-» відіграє роль жесту, з допомогою якого очищується простір для методологічної рефлексії та теоретичної критики, простір, досі надто заповнений колоніальними домінаціями та номінаціями, як і антиколониальна боротьба» [4, с. 776—777]. Зрозуміло, що системне осмислення постколониальної проблематики можливе лише на стику міжгалузевих досліджень. Проте, на нашу думку, такий ши-

рокий спектр суспільно-політичних і культурних форм антиколониального опору, який, імовірно, розпочався одночасно з процесом колонізації, має лише опосередковане відношення до постколониальних досліджень у їх сучасному розумінні.

Якщо під колонію розуміти територію або країну, що перебуває під владою іноземної держави, позбавлену політичної та економічної незалежності, та виходить з позиції І. Бобкова, то до постколониальних можна віднести географічно-територіальні одиниці, які ще не здобули незалежності, національні меншини в країнах першого світу або навіть автономні території, які в даний час ведуть боротьбу з неоколоніальними формами підпорядкування через поширення капіталізму та глобалізацію. У всіх цих випадках постколониальний дискурс часто парадоксальним чином стає основою для імперського і евроцентричного, оскільки сприяє опору західному «культурному імпералізму».

Протягом кількох століть, що передували Першій світовій війні європейські заокеанські володіння охоплювали величезні території майже на всіх континентах нашої планети. Серед основних традиційних (класичних) підходів до класифікації колоній насамперед слід виокремити їх розподіл на переселенські, або «білі» (Австралія, Канада), та непереселенські (Індія, Ямайка, Нігерія, Сенегал тощо). Проте будь-яка класифікація має низку суттєвих недоліків. Так, Південно-Африканську Республіку чи Зімбабве надзвичайно складно класифікувати за наведеною вище системою, оскільки переселенці з метрополії становили порівняно незначний відсоток від загальної кількості населення цих країн.

Проблеми класифікації вносять неоднозначність у розуміння самого терміну «постколониалізм», що в свою чергу ускладнює процес пізнання та практичного застосування розроблених теорій. Наприклад, Сполучені Штати Америки також можна розглядати як переселенську постколониальну державу, проте вона такою не сприймається. Потужний геополітичний потенціал й експансіоністська зовнішня політика часто трактується як одна з форм прояву колонізації. Слід також відзначити, що постколониальна категорія охоплює і колишні британські домініони (Канада, Австралія, Нова Зеландія). Проте, зважаючи на їх порівняно короткотривалий емансипаційний період, лояльне ставлення до метрополії та від-

сутність проблем, пов'язаних з расизмом або зіткненням у межах імперської мови колоніальних й антиколоніальних інтенцій, свідчить швидше про метафоричний характер колонізації. Крім того, в межах постколоніального дискурсу ці країни часто розглядаються як метрополії стосовно корінного населення, емігрантів й етнічних меншин, які виявляються маргінальними щодо домінуючої культури. Це дозволяє стверджувати, що колоніальний досвід переселенських країн є релевантним для кращого розуміння феномену колоніалізму загалом.

Об'ємність самого поняття «постколоніалізм» породила жваву та тривалу дискусію. Одні вчені засуджують постколоніальну теорію за численні протиріччя, неточності та відсутність загальноприйнятого визначення, інші — переконані, що колоніалізм не зник, він лише трансформувався в неокolonіалізм, під яким розуміється система нерівноправних (економічних і політичних) відносин, які нав'язуються колишніми метрополіями суверенним країнам Азії та Африки [5, с. 160]. Іншими словами, в епоху посиленої глобалізації та транснаціоналізму, звільнення від колоніального панування нівелювалося неокolonіалізмом під гаслом модернізації країн, що розвиваються. До того ж, у період активного транснаціонального руху капіталу, трудових ресурсів, культури зростання постколоніальних досліджень, зосереджених переважно на відносинах «колонізатор — колонізований», трактується деякими вченими як спроба відвернути увагу від культурного й економічного закабалення новітніх колоній, знищення їхніх культурних надбань.

Таким чином, постколоніальна теорія відкриває широке поле для різновекторних досліджень. Створення імперій, вплив колонізації на постколоніальну історію, економіку, науку та культуру, діяльність колоніальних товариств, фемінізм і стан постколоніальних країн у сучасних економічних та культурних

контекстах — ось не повний перелік студійованих проблем у цьому напрямі.

Необхідно визначити коло наукових проблем, пов'язаних із постколоніалізмом, які повинні привернути до себе увагу вітчизняних дослідників:

— Яким чином процес колонізації вплинув на колонізаторів?

— Як західноєвропейським державам удалося взяти під контроль величезну частину незахідного світу?

— Який слід колоніальна освіта, наука і техніка залишили в постколоніальних суспільствах?

— Як це вплинуло на модернізацію постколоніальних країн?

— Які існували форми опору колоніалізму?

— Як західні цінності впливають на культуру та ідентичність колонізованих?

— Які форми постколоніальної ідентичності виникають після розпаду колоніальної системи?

— Які чинники вплинули на можливість деколонізації?

— Які нові форми експлуатації прийшли на зміну колонізації?

1. Said E.W. *Orientalism* / Edward W. Said. — New York: Pantheon, 1978. — 368 p.
2. Ashcroft B. *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures* / B. Ashcroft, G. Griffiths, H. Tiffin. — London & New York: Routledge, 1989. — 357 p.
3. *The American Heritage Dictionary of the English Language* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ahdictionary.com.
4. Бобков І.М. *Постколоніальні дослідження* / Ігорь Михайлович Бобков // *Новейший философский словарь*. — Минск: Книжный дом «Университет»; Интерпрессервис, 2003. — С. 776—777.
5. Немець Л. *Географічні аспекти поширення неокolonіалізму в Африці* / Л. Немець, І. Кучер, Ю. Кандиба // *Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний зб. наук. праць*. — 2009. — № 7 (2). — С. 159—162.

Маріанна Заболотна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Регіональні проблеми нерозповсюдження зброї масового знищення і позиція США відносно невизнаних ядерних держав

Із закінченням «холодної війни» на зміну головному для США ризику — отримання нищівного масового ядерного удару від глобального ядерного суперника — з'явилися небезпеки породжені загрозливою перспективою безконтрольного звільнення власників ядерної зброї з непередбачуваною поведінкою. В американській ядерній стратегії в постбіполярну добу і до сьогоднішнього дня співіснують і доповнюють одна одну загальна ядерна стратегія, за якою на ядерну зброю покладається виконання «класичного» завдання стримування, та стратегія нерозповсюдження, кінцевою метою якої є усунення ядерної зброї з практики міжнародних відносин.

Наслідком закінчення «холодної війни», на протязі 1990-х років, в питанні нерозповсюдження ядерної зброї було досягнуто значних успіхів. Близько сорока нових країн вступило у Договір про непоширення ядерної зброї (ДНЯЗ), що вступив у дію 5 березня 1970 р. [1, с. 112]. В 1995 р. Договір отримав безстрогове продовження. Чотири держави відмовились від військових ядерних програм і навіть від створеної чи навіть отриманої раніше ядерної зброї, або ж були позбавлені їх використання силами ззовні. Це такі країни як: ПАР, Бразилія, Аргентина, Ірак. Три держави, що мали на своїй території ядерну зброю, залишившись після розпаду Радянського Союзу, внаслідок двухлітніх переговорів не стали присвоювати його і підписали Лісабонський протокол в якості неядерних держав (Україна, Білорусь, Казахстан).

Режим нерозповсюдження ядерної зброї, хоча і обмежив гіперболізування ядерного чинника на певному історичному відрізку, все ж не зміг повністю виконати друге своє завдання по ранжируванню держав тільки на дві групи — ядерні і неядерні. За межами цієї двоєдиної, спрощеної схеми політичного регулювання суперечливих інтересів, виникла група

ризиком, що складається з країн які мають розпливчатий статус "навколоядерних". Тому, однією із складових проблем питань, що стосуються нерозповсюдження зброї масового знищення, є питання надання ДНЯЗ, членами якого являються тепер 188 держав ООН, універсального характеру. За його межами залишаються 4 держави — Індія, Ізраїль, Пакистан і КНДР. Всі ці країни є ядерними, хоча це і не визнається Договором, оскільки три з них провели ядерні випробування вже після того, як документ набув чинності, а Ізраїль взагалі не визнає, хоч і не відкидає, наявності у нього ядерної зброї. Приєднання вказаних держав до ДНЯЗ можливе тільки в тому випадку, якщо вони погодяться знищити свій ядерний потенціал. Інакше довелось б переглядати відповідні положення документа, на що держави-учасники йти явно не готові.

Так, найбільш гостро розгорнулись дискусії з приводу зміцнення ДНЯЗ із виходом КНДР з Договору в 2004 р. і подальше проведення нею ядерного випробування привернуло увагу до статті 10 документа, що регулює вихід з нього. Ця стаття дозволяє будь-якій державі-учасниці виходити з ДНЯЗ, якщо вищі інтереси її національної безпеки поставлені під загрозу [2]. КНДР цим правом скористалася двічі — в 1994 і 2004 рр. Прецедент, створений Пхеньяном, показав, що держави можуть знаходитися в рамках ДНЯЗ, цілком легально розвивати ядерні технології (приховуючи військові компоненти атомних програм), а при необхідності вийти з Договору і не понести за це ніякого покарання. Так, почало рости розуміння неприйнятності подібного положення. Саме останній приклад, а також «чорний ринок», що сформувався, відносяться до зброї масового знищення і є рушійним локомотивом для формування завдання про посилення і доповнення існуючого режиму нерозповсюдження ядерної

зброї. В цьому напрямку працює адміністрація США, керівництво МАГАТЕ, спеціальні комітети ООН, а також суспільні організації вчених.

Незважаючи і на домовленість щодо припинення КНДР її ядерної програми, досягнуто між Вашингтоном і Пхеньяном у жовтні 1994 р., США вважає Північну Корею небезпечною країною, оскільки вона володіє іншими видами зброї масового знищення, засобами її доставки та має неабиякі звичайні збройні сили. В лютому 2005 року Північна Корея оголосила себе ядерною державою, але прямих доказів, які б підтверджували наявність у КНДР ядерної зброї, немає. У жовтні 2006 р. КНДР провела підземні ядерні випробування [3, с. 16.]. У відповідь Совбез ООН ввів проти Північної Кореї економічні санкції. У зв'язку із складною економічною ситуацією КНДР погодилась відновити шестисторонні переговори по своїй ядерній програмі із участю Китаю, Японії, Росії, США і Південною Кореєю, однак вже в квітні 2009 р. у відповідь на обговорення Совбезом ООН запуску ракети із космічним супутником КНДР заявила про вихід і відновлення своєї ядерної програми. Уже 25 травня КНДР провела другі у своїй історії ядерні випробування. З огляду на обставини, вважається конче важливим залучити до підтримки регіональної стабільності КНР. Однак, в перспективі все ж не виключено повернення КНДР в ДНЯЗ. Нова американська адміністрація мала шанси переламати небезпечні тенденції і знайти компроміс із КНДР. Однак для президента Б. Обама корейське питання на початку його правління не було пріоритетним.

До трьох ядерних держав відносять країни, які офіційно чи на припущеннях володіють ядерною зброєю, але знаходяться за межами ДНЯЗ, - Індію, Пакистан та Ізраїль. На відміну від перших двох країн Ізраїль офіційно і досі не визнає володіння ядерним потенціалом. Уже сам регіон Південної Азії є одним із передових де існує потенційна загроза конфлікту і використання ЯЗ. Тут тісно переплітаються і стикаються інтереси Індії, Пакистану і Китаю. Головним завданням в регіоні Південної Азії вважається запобігання чергової індо-пакистанській війни. Індія має у своєму розпорядженні сім діючих атомних електростанцій та два дослідні ядерні реактори в Атомному дослідному центрі Бхабха. Ядерна інфраструктура Пакистану значно слабша за індійську. В її складі функціонують тільки один промисловий та два дослідні реактори [4, с. 32]. Але й цього вистачає для забезпечення ядерною вибухівкою близько десятка пристроїв. В лютому 2007 р. було укладено індійсько-пакистанську Угоду про попередження надзвичайних ситуацій із ядерною зброєю. Документ направлений на попередження конфронтацій і створення відповідних систем управління та контролю ядерної зброї в Індії та Пакистані.

Отже, Індія і Пакистан готові повернутися до без'ядерного статусу тільки спільно з визнаними ядерними державами. Відносно Індії був взятий курс на поступовий вивід її з міжнародної «ядерної» ізоляції. У 2005 р. Індія і США уклали ядерну операцію. Відповідно до неї, Вашингтон знімає

обмеження на постачання до Індії матеріалів і технологій в обмін на ряд поступок з індійського боку. Адміністрації Б. Обама залишилися в спадок від попередників «ядерна угода», яку зазвичай називають «Угода між управлінням Сполучених Штатів Америки і управлінням Індії про міри використання атомної енергії» (чи коротко «Угода 12 3»), підписаної 10 жовтня 2008 р. держсекретарем США К. Райс та міністром закордонних справ Індії П. Мукхерджи. Саме «Угода 123», Закон Генрі Хайда та угода із МАГАТЕ заклали правову базу для виходу Індії із міжнародної ізоляції в імпорті ядерних технологій і матеріалів.

Офіційно не визнаний ядерний потенціал Ізраїлю створює досить відчутний ефект стримування на оточуючі ісламські країни, і в той же час не усувають відносини із США. Очевидно Ізраїль створив ЯЗ в кінці 1960-х років. Експертські оцінки стверджують, що на даний момент ізраїльські сили нараховують від 6- до 200 боезарядів різного типу. В 2008 р. Ізраїль випробував ракету «Ірхон -2 » із дальністю 4800 – 6500 км, що відповідає дальності міжконтинентального класу [5, с. 197]

Серед стратегічних завдань США на Близькому Сході вказується на заходи забезпечення стабільності району Перської затоки та безперешкодного комерційного використання його нафтових ресурсів; усунення перепон вільній присутності американського бізнесу та комерційним інтересам США. Суттєвим викликом у справі досягнення Сполученими Штатами зазначених цілей визнано підвищену конфліктність регіону та ризик розповсюдження там ЗМЗ. У цьому відношенні найбільш небезпечними для регіональної стабільності вважаються країни: Іран, Ірак, Лівія та Сирія.

Отже, ми можемо говорити про те, що за допомогою різних засобів тиску і співпраці міжнародне співтовариство спонукає невизнані ядерні держави добровільно прийняти на національному рівні заходи по ефективному контролю за експортом ядерних матеріалів і технологій. Одночасно вони залучаються до міжнародних режимів, здатних обмежити їх ядерні потенціали.

1. Чумак В. М. Ядерна стратегія США / В. М. Чумак. - К.: Наукова думка, 1999. – 302 с.. 2. Конференція 2005 р. учасників ДНЯО по просмотру Договору. // Офіційний сайт Центра новостей ООН - Режим доступу: <http://www.un.org/russian/events/npt2005/>. 3. Колубанова А. В. Проблемы статуса новых ядерных держав в рамках «Договора о нераспространении ядерного оружия» // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 6: научно-теоретический журнал / Санкт-Петербургский университет. – Санкт-Петербург, 2009. – С. 15 - 19. 4. Галака С.П. Історія створення ядерної зброї Пакистану // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. - К., 2000. – Вип. 15. – С. 32-33. 5. Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры / под ред. А. Арбатова, В. Дворкина; Моск. Центр Карнеги. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. — 272 с..

Яна Золотарьова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Роль єврейської громади США у формуванні питання радянського єврейства у зовнішній політиці США на початку 70 — х рр. XX ст.

Питання радянського єврейства у зовнішній політиці США на початку 70-х рр. XX ст. виникає у наслідок кількох факторів впливу, одним з яких є активізація єврейської громади та посилення впливу єврейського істеблішменту.

Активісти єврейської громади США від поч. 60-х рр. XX ст. виявляють увагу до радянських євреїв. Головними запитаннями до СРСР стають питання дотримання прав і свобод людини: право дотримання етнічних культурних та культурних традицій, право зібрань та вільного виїзду. Зокрема, у жовтні 1963 р. відбулася перша американська конференція з питань радянського єврейства у Міжнародному центрі Карнегі (Нью-Йорк) [14, Р. 75]. Протягом другої половини 60-х рр. XX ст. відбулася низка зустрічей конгресменів А. Рібікофа і Я. Джа-

вітца, судді Верховного суду А. Гольдберга та посла СРСР у США А. Добриніна, що мали характер «тихої дипломатії» [2, С. 311-313]. Такий шлях не приніс якісних результатів, тому постала задача вибудувати нові підходи у намаганні долучитися до долі євреїв СРСР.

На той час у США виникають кілька розрізнених єврейських організацій. У 1963 р. у Клівленді Л. Розенблюм, Х. Керон, Д. Літт створили організацію, метою якої було проведення кампанії за вільну еміграцію євреїв з СРСР. Активісти руху налагоджували зв'язок з конгресменами, перш за все через члена Палати представників від Клівленда Ч. Веніка. Контакт з посадовцем був організований через М. Талімана, який тривалий час керував апаратом конгресмена [3]. Посту-

пово організації такого типу з'явилися в інших містах. Особливо активною була група у Лос-Анжелесі під керівництвом З. Ярославського і С. Фрумкіна, популярного журналіста.

У 1964 р. за таємної підтримки Ізраїльського уряду та «Натіву» (державна установа, створена для зв'язку з євреями Східної Європи, координації боротьби за право на репатріацію та організації їх виїзду до Ізраїлю), які залишалися за кулісами відкритих процесів, було створено Американську єврейську Конференцію в підтримку радянських євреїв [6, С. 85-87]. Проте її діяльність була невиразною та зупинилась на організаційному рівні.

Більш дієву позицію займали дві організації молодих активістів: «Студенти в боротьбі за радянське єврейство», очолювана Я. Бірнбаумом, та Ліга захисту євреїв, на чолі з М. Кахане. Члени цих організацій вдавалися до публічних акцій протесту, що інколи носили доволі радикальний характер. Утворену в 1968 р. ЛЗЄ порівнювали з «Чорним і пантерами» через екстремістку діяльність [13, Р. 72].

На початку 1970 р. у єврейській діаспорі країн західного блоку розгорнулися об'єднавчі процеси. Рішення про скликання всесвітньої конференції було прийняте 12 квітня 1970 р. на зустрічі лідерів єврейських громад сімнадцяти європейських країн у Парижі [11, Р. 52-53]. Було вирішено, що на конференції будуть представлені національні організації у підтримку радянських євреїв і міжнародні організації, такі як Всесвітній Єврейський Конгрес, Всесвітня Сіоністська Організація, Міжнародний Бней-Брит та інші. Для підготовки конференції було сформовано секретаріат, до нього увійшли представники спонсорів всесвітньої конференції з Ізраїлю, США, Англії та Франції. А 20 вересня 1970 р. — дату відкриття генеральної асамблеї ООН — було оголошено днем всесвітньої солідарності з євреями СРСР. Були організовані великі демонстрації на підтримку боротьби радянських євреїв у Лондоні, Парижі, Нью-Йорку, Торонто, Сіднеї та ін.

Перша Всесвітня єврейська конференція, присвячена виключно проблемам радянських євреїв, була скликана 23-25 лютого 1971 р. у Брюсселі, через два місяці після вироків по Ленінградському процесу. Було прийнято Брюссельську програму та визначено цілі й напрямки діяльності, методи ведення боротьби на Заході; створено орган, покликаний координувати боротьбу єврейських організацій і громад [11, Р. 61].

Наступним кроком стало скликання у вересні 1971 р. у США Національної Конференції за проблем радянських євреїв. Головним завданням зібрання було визначено вироблення заходів протистояння грубому порушенню міжнародних норм та прав людини, якими характеризувалась політика СРСР щодо євреїв у межах країни. Очолив роботу конференції р. Маас [10, Р. 207-209]. Проведення цього заходу, об'єднання різних груп єврейської громади Америки, посилений тиск на єврейський істеблішмент та виявлений інтерес групи конгресменів на чолі з Г. Джексоном покликали до життя новий етап у ставленні до проблем радянського єврейства. Питання радянських євреїв виокремилася у діалозі між неурядовим колами та четвёртою владою — ЗМІ.

Питання про радянських євреїв не входило у передвиборчу кампанію 1969 р. кандидата республіканської партії р. Ніксона, не ввійшло й до стратегічних завдань зовнішньої політики, провідне місце у виробленні яких належало Г. Кіссінджеру (радник з питань національної безпеки 1968-1975 рр., державний секретар 1973-1977 рр.) [12, Р. 507-509].

Запровадження у СРСР для бажаючих виїхати закордон на постійне місце проживання спеціальної норми, що зобов'язувала повернути державі освітні витрати [7, С. 296-297], послугувала каталізатором суспільної думки у Сполучених Штатах. Керівництво «Національної конференції» прийняло рішення в якості першого кроку звернутися до Білого Дому та МЗС. З іншого боку генеральний директор єврейського лобі в Конгресі Сай Кеннан розпочав переговори з кількома впливовими сенаторами [1, С. 205]. Так утворився своєрідний інтелектуальний форум.

Поступово у середовищі єврейських активістів та групи конгресменів було прийняте рішення про необхідність пов'язати питання еміграції з економічними важелями. Проте, навіть серед безпосередніх учасників тих подій немає єдності з приводу авторства цієї ідеї.

Зокрема, В. Сліпак вважає, що ця ідея належить К. Хенкіну [5, С. 319], який свого часу був радянським шпигуном на Заході, потім повернувся і став дисидентом. На його заклик відгукнувся Л. Розенблюм.

В інтерв'ю своєму синові Л. Розенблюм зазначає, що їх організація чинила економічний тиск іншого виду — бойкот. Кампанія Пенсі-кола, яка незадовго до цього уклала торгіву угоду з СРСР, стала їх головною мішенню [5, С. 321].

Н. Леванон пише, що обурений введенням обов'язкових виплат за освіту, сенатор Г. Джексон попросив свого молодого помічника р. Перле опрацювати питання про можливість боротьби з «податком». р. Перле виніс питання на форум, спеціально створений для цієї мети з ініціативи С. Кеннана, директора ЕЙПАК [10, Р. 343-344].

Деяко інша картина вимальовується на основі свідчень лідера «Національної конференції» Дж. Гудмана. Він розповідає, що був запрошений С. Кенаном до Вашингтону на зустріч з групою людей: р. Перле з офісу сенатора Ч. Джексона, М. Таліманом з офісу конгресмена Ч. Веніка, людьми з офісів єврейських сенаторів Я. Джавіца і А. Рбікова. Так склалась група мозкової атаки, до якої періодично долучалися консультанти-советологи М. Фрідберг та А. Брумберг. Дж. Гурман називає основу робочої групи: Б. Корі з «Бней-Бриту», Ф. Баум з «Американського єврейського конгресу», Є. Хеллман з «Конференції президентів», С. Кеннан з «ЕЙПАК», М. Таліман і р. Перле зі штату сенатора Г. Джексона, М. Аміран, який працював у А. Рбікова [13, Р. 207-213]. У той же час, він говорить про те, що у первинному вигляді ідея поправки належить молодій жінці, яка працювала у конгресмена Б. Бортеля з Брукліна і колишнього члена групи.

26 вересня 1972 р. на запланованій надзвичайній зустрічі керівного ядра «Конференції», де мало бути вироблене рішення по відповіді на нову міграційну політику СРСР, з'явився сенатор Г. Джексон з розгорнутими деталями Поправки [9, Р. 842-843]. Ініціатива фактично перейшла до нього (Джексон використовував «єврейську карту» і для своїх електоральних планів — президентській кампанії 1976 р.). 27 вересня 1972 р. Г. Джексон вперше заявив про неї у Сенаті як зв'язати економічні переваги, передбачені законом, з дотриманням прав людини, і, перш за все, з правом на свободу еміграції. Сімдесят шість сенаторів (понад три чверті) стали прихильників поправки [4, С. 76-79].

Паралельно тривала мобілізація голосів у Палаті представників. До січня 1973 р. Ч. Ванік підтримали 144 депутати. Після активної кампанії підтримки Поправки з боку виборців, робочих союзів і деяких релігійних груп, до початку лютого набралася вже 238 прихильників Поправки, більше половини депутатів. У грудні 1973 р. вони прийняли Поправку Г. Джексона-Ч. Веніка у співвідношенні 319 — «за», 80 — «проти» та відхилили пропозицію про додавання положення про статус найбільш сприятливої нації для СРСР до договору про торгівлю з результатом 298:106. Поправка до «Закону про торгівлю» була прийнята Сенатом 18 жовтня 1974 і 3 січня 1975 стала законом [8, С. 48 - 50].

Увага до проблем радянського єврейства у значній мірі відповідала суспільним настроям зацікавленості темою прав і свобод людини, що було властивим «переломним» 60 — м рр. ХХ ст. У той же час у США загострилась внутрішня ситуація, що виражалось у різних підходах до методів та принципів зовнішньої політики. Винесення проблеми дотримання прав людини в СРСР, зокрема права на вільний виїзд, у площину міждержавних відносин стало одним з проявів кризи державної влади та концепції політики детанту.

1. Гітельман Ц. Беспокойный век. Евреи Российской империи и Советского Союза с 1881 г. до наших дней / Цви Гительман. - М.: Новое литературное обозрение, 2008. — 391 с.; 2. Добрынин А. Сугубо доверительно. Посол в Вашингтоне при шести Президентах США (1962 — 1986 гг.) / Анатолий Добрынин. — М.: «Авгур», 1996. — 688 с.; 3. Єврейська громада Клівленда (США). Офіційний сайт — Режим доступу: www.cleveland-jewish-history.net/sj/index.htm; 4. Иванов Ю.А. Конгресс США и внешняя политика. Возможности и методы влияния (1970-1980 гг.) / Ю.А. Иванов. - М.: Наука, 1982-212 с.; 5. Кошаровский Ю. М. сынов евреи. Очерки по истории сионистского движения в бывшем Советском Союзе / Юлий Кошаровский / Т.2. — Иерусалим: [Б. изд.], 208 — 468 с.; 6. Леванон Н. «Ха-код Натив» («Кодовое

название — Натив») / Нехемия Леванон. - Тель-Авив, 1995. — 407 с.; 7. Морозов Б.М. Еврейская эмиграция в свете зарубежных источников [Сборник документов] / Борис Морозов. - Тель-Авив: Центр Каммингса, 1998, 356 с.; 8. Морозов Б.М. Еврейская эмиграция из СРСР как фактор и индикатор «холодной войны» и разрядки международной напряженности / Борис Морозов // Холодная война и политики разрядки: дискуссионные проблемы. [Сборник статей]. Кн. 2. — М.: ИВИ РАН, 2003. - С. 35 — 53; 9. Garthoff R. Détente and the Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Regan / Raymond L. Garthoff. — Rev.ed. — Washington, D.C.: The brooking institution. — 1994. — 1206 p.; 10. Goldberg J. Jewish power: inside

the American Jewish establishment. / J. Goldberg. - Addison-Wesley, 1997 — 446 p.; 11. Hirsch J. The Gateway: The Soviet Jewish Movement, the Right to Leave, and the Rise of Human Rights on the International Stage. Senior Thesis Essay. / J. Hirsch - Department of History, Columbia University, - 2010. — 313 p.; 12. Kochavi N. Insights Abandoned, Flexibility Lost: Kissinger, Soviet Jewish Emigration, and the Demise of Détente / Noam Kochavi // Diplomatic History, Vol. 29, # 3 (June 2005). — p. 503 — 530; 13. Orbach W. The American movement to aid Soviet Jews / William Orbach. University of Massachusetts Press — 1979; 14. Roi Y. The Struggle of Soviet Jews Emigration / Yacov Roi. Cambridge University Press, 1991. — 493 p.

Эльмира Имамкулиева

Институт стран Азии и Африки МГУ имени М.В. Ломоносова

Осмысление причин и последствий арабской весны в исторической перспективе

Волна революций на Ближнем Востоке стала объектом пристального внимания как международного, так и российского экспертного сообщества. Арабский мир буквально взорвался. Началом, так называемой, «Арабской весны» стал взрыв возмущений в до этого стабильном Тунисе в декабре 2010 года [Истоки и смысл арабской революции, «Наука 2.0», А. Коротаяев, М. 2011], который повлек за собой свержение правящего режима Президента Бен Али, который бежал из страны 14 января 2011. Востоковеды разошлись во мнениях, можно ли было предугадать такой поворот событий, а тем более то, что протестные настроения были подхвачены в Египте, Бахрейне, Сирии, Иордании и других арабских странах.

Можно выделить четыре основных направления, по которым производился анализ данного феномена: причины революции, движущие силы, роль религиозного фактора, стабильность региональной подсистемы. Автору представляется интересным привести мнения российских специалистов Мирского Г.И. — профессора, главного научного сотрудника ИМЭМО РАН и Игнатенко А.А. — президента Института религии и политики, члена Совета по взаимодействию с религиозными объединениями при президенте Российской Федерации, Видясовой М.Ф. — заведующей кафедрой политологии Востока Института стран Азии и Африки МГУ им. М.В. Ломоносова. И Игнатенко А.А., и Мирский Г.И. сходятся во мнении о том, что революции имели комплексные предпосылки политического и социально-экономического характера, истекающие из крайней бедности населения и полным отсутствием в вертикальных социальных лифтов. В то же время Мирский Г.И. говорит об относительной спонтанности произошедшего в отличие от хорошо подготовленных оппозицией цветных революций на просторах СНГ, а Игнатенко А.А. наоборот подчеркивает сходство современных процессов с произошедшим в Киеве и Тбилиси. Более того, он подчеркивает, что «главной характеристикой «цветных» революций является то, что они являются «верхушечными» — представляют собой акт (или, если революция затягивается, процесс) перераспределения власти и собственности от правящего семейства (клана) к другим элитным семействам, кланам и группам.» В своей статье в «Независимой газете» «Смерч от океана до залива» [http://www.ng.ru/scenario/2011-04-27/14_smerch.html].

Мирский определяет религиозный фактор как основной двигатель революции, нивелируя при этом роль среднего класса, нарождающейся интеллигенции и неимущих слоев, которые, по его мнению, не в состоянии найти достойных лидеров для построения эффективной экономико-социальной и политической систем. При этом религия рассматривается им в качестве сближающего национального фактора, позволяя ему говорить о феномене трансконфессиональной революции. Что же касается Игнатенко, то он говорит как о классическом

наборе движущих сил революции — представители интеллигенции, «люмпены», средний класс, сторонники либеральных реформ, так и о довольно любопытных группах, например «носителях и защитниках социальной архаики», имеющих довольно опосредованное отношение к тому, что на Западе принято называть прогрессом. Религия становится негативным фактором, который обостряет внутрисоциальные противоречия, приводя к ожесточенным конфликтам как внутри одной конфессиональной группы, так и между представителями разных религий. Оба эксперта сходятся во мнении, что волна революций на Ближнем Востоке приведет к «вхождению арабского мира в полосу турбулентности, которая продлится довольно долго и приведет к «переформатированию» этого региона» [www.ng.ru/scenario/2011-04-27/12revolution.html]. При чем дать точный прогноз или даже наметить общую тенденцию развития ситуации на Ближнем Востоке, по их мнению, не представляется возможным.

На мой взгляд, весьма значимым является также мнение ведущего эксперта по арабским странам и крупнейшего специалиста по истории, экономике, политическим и социальным структурам Туниса, Заведующей кафедрой политологии Востока Института стран Азии и Африки МГУ им. М.В. Ломоносова Видясовой М.Ф. В своей статье «Мария Видясова: Бунт образованных людей в Тунисе» она обратила внимание, что тунисский кризис невозможно было предсказать, несмотря на то, что М.В. Видясова посвятила ряд книг анализу истории и экономического развития Туниса и постоянно следила за внутривосточной ситуацией в стране.

Данные факты иллюстрируют, что в арабских странах произошел резкий всплеск протестных настроений, который едва был очевиден и предсказуем.

1. Борисов А.Б. «Арабский мир: прошлое и настоящее», М., 2002. 2. Бочарова Л.С. из сборника статей РГГУ за 2009 год «Арабский мир и вызовы 21 века», М.2009. 3. Видясова М.Ф., Орлов В.В. «Политический ислам в странах северной Африки», М., 2008; 4. Мельянцева В.А. «Восток и Запад во втором тысячелетии: экономика, история и современность». М., 1996, гл.4; «Восточно-азиатская модель» экономического роста: важнейшие составляющие, достоинства и изъяны. М., 1998, статья «Динамика, пропорции и последствия экономического роста Китая и Индии (конец 20-го — начало 21 века)» 5. Фридман Л., Видясов М., Мельянцева В. Статья. «Государственные расходы и экономический рост» // Мировая экономика и международные отношения. — М., 1999. — N 11. — С. 9-18. 6. Азия и Африка сегодня. — 2000. — N 7. — С. 38-39. 7. Arab Economic Integration Efforts: A Critical Assessment. // UN. Economic and Social Commission for Western Asia. N.Y.: UN, 1999.

Курильське питання у відносинах Російської Федерації та Японії

Проблема демаркації кордону між Російською Федерацією та Японією створює помітну політичну напруженість навколо Курильських островів, так як обидві країни є досить впливовими політичними гравцями у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Проблема спірних територій між цими державами набуває першочергового значення як на регіональній так і на світовій аренах.

Ця політична проблема знайшла відображення у роботах як російських так і закордонних дослідників. Зокрема корисними для дослідження були публікації Зайцева В. і Славинського Б. [1], Того Т. [2], Юсіна М. [3], монографія Чечуліна А. [4], а також виступ міністра закордонних справ Окади К. [5] тощо.

У 2009 р. у відносинах між Москвою і Токіо настав новий етап непорозумінь щодо проблеми Курильських островів. Крайньою точкою ситуації стала заява Сейдзі Маехара від 17 жовтня 2009 р., який займав посаду відповідального міністра по справам Окінави і Північних територій, про «незаконне захоплення Російською Федерацією» чотирьох островів Південно-Курильської гряди [6]. До того ж щорічні відзначання Дня Північних територій в Японії підігриває антагоністичні настрої між державами і сьогодні [2].

Суть проблемної ситуації полягає у територіальних претензіях Японії до Росії на чотири острови Курильської гряди (два острови Великої Курильської гряди — Ітуруп і Кунашир — і розташовану паралельно цим островам Малу Курильську гряду, що складається з острова Шикотан і групи островів Хабомаї), так звані Південні Курильські острови або Північні території Японії. Росія вважає некоректною таку поведінку й відмовляється повертати острови.

Курильські острови становлять достатньо велику стратегічну цінність. Економічна сторона проблеми полягає у природному потенціалі, що акумулюють в собі острови. Значними є поклади нафтопродуктів, золота, срібла, ренію [3]. Основна цінність островів Хабомаї і Шикотан полягає в біоресурсах — їх акваторії багаті на морепродукти.

Важливу роль відіграє військово-стратегічний фактор. На о. Шикотан розташована російська військова база [7]. Південні острови являють собою важливий стратегічний об'єкт, адже навіть взимку проливи між ними не замерзають, на відміну від північних островів. Тому постає питання контролю проходу кораблів в Охотське море й у зворотному напрямку до океану.

Присутній також деякий фактор національного престижу, адже спірні території СРСР отримав після перемоги у Другій світовій війні, а «повернення» Курильських островів Японії автоматично піддасть сумніву результати інших територіальних питань і створить прецедент для перегляду повоєнних територіальних змін [4].

Росія як правонаступниця СРСР не визнає суверенітету Японії на дану територію, посилаючись на те, що згідно з Сан-Франциським договором 1951 р. Японія втратила право володіння на Курильські острови. Щоб не підірвати статус цього договору, Японія стверджує, що спірні території ніколи й не входили до складу Курильських островів, а насправді є Північними територіями системи островів Хоккайдо.

19 жовтня 1956 р. відбулося підписання Спільної декларації між Японією і СРСР, яка нарешті поклала кінець війні, проте розпочала запеклу боротьбу між двома державами за спірні території Курильських островів. Москва пропонувала віддати Токіо острови Малої Курильської гряди. Але це викликало категоричну відмову Японії. В умовах встановлення тісних торговельно-економічних відносин між СРСР та Японією така позиція останньої дещо погіршувала становище.

На початку 70-х років радянське керівництво продемонструвало готовність віддати острови Шикотан і Хабомаї, але Японія була не згодна на «неповне вирішення питання». Яскравим прикладом цього стає початок святкування 7 лютого щорічного загальнонаціонального Дня «північних територій», починаючи з 1982 р. [1].

Визнання існування територіальної проблеми, яка потребує вирішення для нормальних взаємовідносин між країнами

стало висновком візиту М. Горбачова до Японії у квітні 1991 р.

Під час візиту Б. Єльцина до Токіо 13 жовтня 1993 р. була підписана Токійська декларація, в якій констатувалося продовження російсько-японського діалогу з питань чотирьох островів [8].

У 2005 р. президент Росії В. Путін виразив готовність вирішити територіальну суперечку відповідно до положень радянсько-японської декларації 1956 р., тобто з передачею Японії Хабомаї і Шикотана, проте японська сторона не пішла на компроміс.

21 травня 2009 р. прем'єр-міністр Японії Таро Асо в ході засідання Верхньої палати парламенту назвав Південні Курили «незаконно окупованими територіями» і заявив, що чекає від Росії пропозицій підходів до вирішення цієї проблеми [5]. З боку Росії у відповідь було направлено ноту, що оголошувала позицію Японії неприпустимою. Дана ситуація призвела до розгортання з новою силою старого конфлікту між двома державами, що викликало занепокоєння світової спільноти.

Позиція Д. Медведєва в даному питанні дещо жорсткіша, ніж у його попередника, він неодноразово наголошував на суверенітеті Росії над Південними Курилами. Саме Д. Медведєв став першим президентом Росії, що відвідав острови. Цей візит відбувся у листопаді 2010 р. і викликав неоднозначну реакцію Наото Кана (прем'єр-міністра Японії 2010-2011 рр.), після чого ситуація знову загострилася. Проте діючий прем'єр-міністр Японії Йосіхіко Нода проголосив курс на покращення відносин з Росією і готовність вирішити територіальну суперечку [9].

На основі викладених фактів можна проаналізувати можливі шляхи розвитку ситуації.

У випадку безкомпромісних позицій держав і повної відмови від будь-яких поступок, можливим способом отримати Південні Курили для Японії можна вважати оголошення війни Російській Федерації, проте існує сумнів щодо його дієвості, актуальності і доцільності. По-перше, обидві держави володіють могутнім військовим потенціалом і системою військово-політичних союзів з рядом держав, тому у разі воєнного зіткнення виникне багатосторонній конфлікт; по-друге, сьогодні переважає ідея мирного вирішення конфліктів, що засуджує військовий фактор; по-третє, країнам вигідніше співпрацювати, ніж воювати між собою.

Інший спосіб — добровільне повернення Росією Курильських островів, чого і бажає Японія на сучасному етапі. Проте, з боку Росії термін «повернення» суперечить дійсності, так як спірна територія вважається законно російською. З точки зору закону коректніше говорити про «дарування», «продаж», «обмін» островів.

Можлива і така ситуація, при якій Японія повністю відмовиться від своїх претензій і визнає Північні території власністю Російської Федерації. Як і попередній, цей шлях розв'язання гіпотетично можливий, але для цього потрібна кардинальна зміна в зовнішньополітичному курсі країн або вагомих аргумент на користь Японії. Прикладом цього може стати зміна керівництва держав чи поступка Росії на користь Японії у якомусь важливому для неї питанні (торгівельно-економічному, військово-політичному тощо), що компенсує їй втрату Курильських островів.

Найменш конфліктним є часткове задоволення претензій Японії [3]. Звичайно Токіо такий хід справ не задовольнить, адже поділ важко назвати рівноцінним — Росії дістануться більші за площею і економічно більш розвинені Кунашир та Ітуруп проти малих, майже незаселених островів Малої Курильської гряди. Такий розвиток подій можливий, якщо Росія запропонує Японії якісь додаткові послуги чи поступки.

Сучасний стан суперечки навколо островів залишається напруженим, що перешкоджає підписанню договору між країнами, і в короткостроковій перспективі її вирішення не передбачається, адже як Росія так і Японія стоять на своєму і неохоче йдуть на компроміс.

Проблема Курильських островів є досить складною та суперечливою у відносинах Японії та Росії. Її можна віднести до найбільш неоднозначних питань сучасних міжнародних відносин. Будь яке вирішення спірного питання може бути підставою для перегляду результатів Другої світової війни. Виходячи з цього можна дійти висновку, що Японія намагається переглянути післявоєнні домовленості на свою користь, враховуючи надзвичайну стратегічну цінність спірних територій, а Російська Федерація прагне захистити свій суверенітет на дані острови. Шляхи розв'язання суперечки навколо Курильських островів неоднозначні, адже для Росії вигідний статус-кво, а Японія не буде вживати радикальних заходів щодо задоволення своїх претензій.

1. Зайцев В. Россия и Япония: 40-летие восстановления дипломатических отношений / В. Зайцев, Б. Славинский // Международная экономика и международные отношения. — 1996. — №10. — С. 98-110. 2. Того Т. Японо-российские отношения: прорыв в XXI век / Т. Того // Проблемы Дальнего Востока. — 1998. — №1. — С. 7-17. 3. Юсин М. Москва готова отдать японцам часть Курил / М. Юсин [Електронний ресурс] // Известия. — 2004. — 15 ноября.

— Режим доступу: http://www.izvestia.ru/russia/article_684493/. 4. Чечулин А.В. Курильские острова. Чи они? Мифы и действительность / А.В. Чечулин. - Владивосток : Дальнаука, 2008. - 52 с. 5. Окада К. Без решения территориального вопроса партнерство Японии и России будет лишь на словах / К. Окада [Електронний ресурс] // Интерфакс. — 2009. — 24 декабря. — Режим доступу: <http://www.interfax.ru/xt.asp?id=116490&sec=1483>. 6. Нака К. Япония подтвердила формулировку о «незаконном захвате» Курил / К. Нака [Електронний ресурс] // РИА новости. — 2009. — 20 листопада. — Режим доступу: <http://ria.ru/world/20091120/194651328.html>. 7. Цена курильского вопроса [Електронний ресурс] // NEWSru.com Новости России. — 2009. — 9 июля. — Режим доступу: http://www.newsru.com/russia/09jul2009/curil.html#1_8. 8. Комментарий Департамента информации и печати МИД России о т.н. «дне северных территорий» в Японии [Електронний ресурс] // Сайт МЗС РФ. — 2012. — 7 лютого. — Режим доступу: http://www.mid.ru/BDOMP/Brp_4.nsf/arh/939CBE7D42794CEB4425799D004993CC?OpenDocument. 9. Мирный курс [Електронний ресурс] // Эксперт. — 2011. — 6 сентября. — Режим доступу: <http://expert.ru/2011/09/6/mirnyj-kurs/>

Олег Клочка

Дипломатична академія при МЗС України

Розпад східного блоку і СРСР як один з ключових факторів впливу на формування новітньої зовнішньої політики Республіки Польща

Трансформація Польщі після засідань плюралістичного Круглого столу між представниками правлячої Польської об'єднаної робітничої партії, її ідеологічних союзників та демократичною опозицією, об'єднаною рухом «Солідарність» стала одним із основних каталізаторів тотальних перемін на сході континенту. Поляки міняючи свою суспільно-політичну систему давали імпульс глобальним перетворенням у НДР та інших країнах східного блоку і відкривали шлях демократичним цінностям та зміні системи влади в Центральній та Східній Європі [1, с. 41-61].

Польські переміни на декілька місяців випередили крах реального соціалізму в інших центральноєвропейських державах. Тільки в Угорщині в економіці вже поступово впроваджувалися ринкові реформи. Натомість, політичний перелом у державах східного блоку наступив у листопаді-грудні 1989 р. і характеризувався поступовим приходом демократичних сил до влади в НДР, Чехословаччині, Угорщині, Болгарії та Румунії. Цей швидкий трансформаційний процес названо Осінню Народів, позаяк кульмінація повалення комуністичних режимів у Центральній та Східній Європі припала саме на осінь 1989 р. [2, с. 97]. Він був мирним в усіх країнах, за винятком Румунії, де почалися збройні сутички між демонстрантами і силами внутрішньої безпеки, що призвело до більш ніж 1100 убитих та втричі більше поранених. У Польщі зміна влади відбулася в результаті компромісу між правлячою владою та демократичною опозицією. Подібна модель системної зміни була використана в Угорщині, де перш за все був організований круглий стіл опозиції, а пізніше «трикутний стіл», де в період з 13 червня по 18 вересня 1989 р. опозиція разом з правлячою партією та громадськими організаціями погоджували програму реформ [3, с. 24].

Прихід до влади опозиційних сил у країнах Центральної Європи було б неможливим без сприятливого розвитку подій у СРСР починаючи з весни 1985 р. Ініціатива керманіча Радянського Союзу Михайла Горбачова щодо «перебудови» власних внутрішніх економічних і національних проблем, дозволила здійснити демократичні перетворення і центральноєвропейським союзникам.

Зміна керівництва в цих країнах означала не тільки вибір нової внутрішньої політики, але і одночасно переорієнтацію державної зовнішньої політики. Обираючи орієнтацію на зближення або навіть інтеграцію із Заходом, ці країни поставили під сумнів важливість двосторонніх союзницьких відносин з Радянським Союзом, а також потребу членства в багатосторонніх структурах східного блоку, а саме в рамках Варшавського договору та Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ). Хоча нові демократичні держави Центральної Європи і не припинили жодних договірних стосунків, вочевидь ставало зрозумі-

лим, що в динамічних внутрішніх і міжнародних змінах потреби в цих системах немає.

Коли на початку 1991 р. Радянський Союз за участю дев'яти діючих членів, Югославії та Німеччини спробував перебудувати РЕВ у міжнародну Організацію економічного співробітництва із консультативними повноваженнями європейські держави зовсім не були зацікавлені в такому членстві. У результаті 28 червня 1991 р. в Будапешті ця організація була розпущена рішенням Виконавчого Комітету і через 90 днів формально перестала існувати. Країни Центральної Європи, включаючи Польщу, у черговий раз відкинули пропозицію утворення на її місці нової економічної організації за участю Радянського Союзу, а пізніше Російської Федерації.

Незважаючи на те, що декілька років до цього, 25 квітня 1985 р. Варшавський договір був продовжений, у нових умовах Угорщина серйозно задалася ціллю його розформування. У травні 1990 р. угорський уряд навіть пригрозив, що покине альянс в односторонньому порядку. Польща та Чехословаччина підійшли до цього постулату обережно. Першим кроком було запропоновано розформувати військову структуру блоку. Для Польщі ця справа мала два важливі контексти. Перш за все — зважаючи на неоднозначну позицію канцлера Німеччини Гельмута Коля на остаточне визнання кордону по Одрі і Нисі Лужицької важливо було не спішити з ліквідацією існуючої форми імперської залежності від СРСР. По-друге — Польща, як і західні держави вважала, що необхідно привести до повної адаптації Договір про звичайні збройні сили в Європі, підписаний 19 листопада 1990 р. в Парижі. Цим Договором для кожної держави НАТО і Варшавського договору були визначені максимальні рівні для наявності п'яти категорій звичайних озброєнь. Варшава розуміла, що для того, щоб був форум для виконання зазначених зобов'язань державами-членами Варшавського договору, необхідно зберегти його політичну структуру [4, с. 25].

Після збройної інтервенції радянських військ (сил ОМОНу — загону міліції особливого та спеціального призначення) на ініціативу прибалтійських республік здобути незалежність, міністри закордонних справ Польщі, Чехословаччини та Угорщини на зустрічі в Будапешті виступили з пропозицією розпустити військову структуру Варшавського договору до 1 липня 1991 р., а решту органів до кінця 91-го. Радянський Союз вирішив «рухатися вперед» і запропонував прискорити процес. У результаті, було прийнято рішення розформувати військову структуру Варшавського договору до 31 березня 1991 р.. Натомість політичний союз припинив існування 1 липня 1991 р. після рішення Консультативного політичного комітету держав Варшавського договору на засіданні у Празі. Польща на цьому форумі представив президент Лех Валенса. Ця дата ознаменувала формальне закінчення існування східного блоку.

Для деяких колишніх союзників Радянського Союзу серйозною проблемою було зліквідувати іншу форму залежності від Москви — розташування радянських військ на їх території. Це стосувалося НДР, Чехословаччини, Угорщини та Польщі. У випадку НДР ця проблема вирішилася 12 вересня 1990 р. договором про остаточне врегулювання Німеччини, де зазначалося, що радянські війська будуть виведені зі східних німецьких земель до кінця 1994 р.. Фактично, цей процес був завершений раніше — 31 серпня 1994 р.. Останній радянський солдат покинув територію Угорщини та Чехословаччини в червні 1991 р.. Питання виводу радянських військ з Польщі було більш складним, зважаючи на подальше перебування великих радянських військових частин в об'єднаній Німеччині та через складності у двосторонніх переговорах Польщі з СРСР. У кінці кінців, останній солдат колишнього Радянського Союзу залишив Польщу у вересні 1993 р.

Отже, одним з ключових факторів, що визначили польську зовнішню політику був розвал СРСР. Це явище почалося на заключному етапі реформ Михайла Горбачова, у ході яких проявився сильний націоналізм. Першими республіками, які оголосили про виведення радянських військ з радянської федерації були Литва (11 березня 1990 р.), Естонія (30 березня 1990 р.), Латвія (4 травня 1990 р.) та Грузія (9 квітня 1990 р.). Перші три з них були країнами, які в 1940 році були приєднані до Радянського Союзу. Їх повернення на міжнародну арену в якості незалежних держав надихнуло інші радянські республіки піти своїм шляхом. Михайло Горбачов намагався врятувати Радянський Союз запропонувавши новий формат федерації з союзними республіками. Його політичні опоненти, хто виступав за збереження статус-кво, 19 серпня 1991 р. здійснили переворот і усунули Горбачова від влади. Хоча путч через три дні зазнав краху, а Горбачов повернувся у статус президента СРСР, розпад імперії був неминучий. Найбільш серйозною подією у цьому контексті став Акт проголошення незалежності України, який 1 грудня 1991 р. підтвердив народ на Всеукраїн-

ському референдумі, таким чином, від'єднавшись від Радянського Союзу. Шляхом України пішли усі республіки за винятком Росії, яка засвідчила свою суверенність лише декларацією 12 червня 1990 р. 25 грудня 1991 р. СРСР припинив своє існування. Михайло Горбачов передав владу, у тому числі ключі від потужного ядерного арсеналу, президентові Росії Борису Єльцину. Росія стала правонаступницею Радянського Союзу, спадкоємцем укладених СРСР міжнародних угод та місця постійного члена Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН), а також пострадянського ядерного арсеналу. В останній стадії розпаду СРСР 8 грудня 1991 р. Росією, Україною і Білорусією була заснована Співдружність Незалежних Держав (СНД). 21 грудня цього р. приєдналися до неї ще вісім колишніх радянських республік, а в жовтні 1993 р. ще й Грузія [5]. За межами СНД залишилися три прибалтійські країни — Литва, Латвія і Естонія.

Крах Радянського Союзу став завершенням розпаду східного блоку. Це призвело до безпрограшної ситуації для Польщі, яка остаточно відійшла від імперської залежності. Однак, з'явилися нові виклики — захист своїх національних інтересів на переговорах з Російською Федерацією, відтак, стало безпелляційною необхідністю розроблення реальної концепції східної політики для всього пострадянського простору.

1. Trembicka K. Zmiana systemu władzy w Europie Środkowo-Wschodniej (1989-1990): uwarunkowania i prawidłowości. «Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska», Vol. XII, Sectio K, Lublin, 2005. 2. Stańczyk J. Przeobrażenia międzynarodowego układu sił w Europie. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 1999. 3. Zięba R. Głównie kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, 2010. 4. Там само. 5. Після грузинсько-російської війни у серпні 2008 р. Грузія вийшла з СНД. Рішення вступило в силу 18 серпня 2009 р..

Сергій Крутько

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Головні напрямки британської зовнішньої політики за часів прем'єрства Н. Чемберлена

Британський прем'єр-міністр Н. Чемберлен — одна із найсуперечливіших постатей світової історії ХХ ст. Тривалий час більшість істориків трактують його особистість, виходячи із провалу політики умиротворення, ідеологом і провідником якої він був. Такий підхід нерідко призводить до упередженості і спрощення в інтерпретації історії міжнародних відносин передвоєнного періоду.

Британська зовнішня політика напередодні Другої світової війни була і є в полі зору вчених із різних країн [1, 2, 3]. Останні дослідження чемберленівської політики умиротворення англійськими істориками-постревізіоністами [4, 5, 6, 7, 8], які значно розширили джерельну базу за рахунок вивчення неопублікованих і таємних документів, поступово сприяють відходу від трактування особистості Н. Чемберлена як політика невмілого і недалекого глядача. Ці праці значно розширили коло питань, що досліджуються, звертається увага на існування альтернатив умиротворенню і вивчається не лише політична складова цієї політики, а й економічна, міжнародна.

При докладному вивченні британської зовнішньої політики кінця 30-х років, звісно ж, основна увага має бути зосереджена на питаннях умиротворення. Проте, на нашу думку, умиротворення як головна лінія політики в Європі має розглядатися в прямій залежності від низки факторів — відносин з Італією та Німеччиною, питання переозброєння британської армії, ставлення до можливої співпраці із СРСР.

Погляди Н. Чемберлена на міжнародну політику сформувався ще під час його перебування на посту міністра фінансів в урядах р. Макдональда та Дж. Саймона. Принагідно варто відзначити, що в уряді останнього Н. Чемберлен мав вирішальний вплив і на прийняття зовнішньополітичних рішень. Майбутній прем'єр-міністр розумів, що Італія та Німеччина стали на шлях зміни територіального статус-кво в Європі, але війни з ними допустити не можна було. Разом з тим він підтримував непопулярні програми виділення значних дотацій на

потреби військової галузі. Видана його міністерством «Біла книга» в березні 1935 р. тривалий час критикувалася і політиками, і пресою [9, с. 205]. Аналогічні документи публікувалися в 1936 і 1937 рр., але видатки на переозброєння, не дивлячись на шквал критики, зростали. У другій половині 30-х років лейбористи критикували ці програми, а по закінченні війни звинуватили саме Н. Чемберлена в недоліках фінансування оборонної сфери [9, с. 206-209]. Таким чином, об'єми військового виробництва Великої Британії були меншими за німецькі не через невдалу політику уряду, а через непопулярність цих проектів (збільшення видатків хоч і відбувалося, але темпи були низькими) помножену на надзвичайно сильні пацифістські настрої в суспільстві. Це був один із важливих факторів, що змусило прем'єр-міністра проводити політику умиротворення.

Іншим важливим фактором проведення політики умиротворення було значення, яке надавав Н. Чемберлен англійсько-італійським відносинам. Тривалий час зовнішня політика Форін офісу була направлена на недопущення зближення Італії та Німеччини, однак італійська агресія проти Ефіопії переплутала всі карти англійській дипломатії, а декларація Хора-Лавала не зупинила Муссоліні [10, р. 185]. Крім того, в результаті подій громадянської війни в Іспанії, Лондон опинився перед добре організованим фашистським табором, що ускладнювало ситуацію в цілому.

В таких умовах попередити агресію і запобігти війні можливо було за умов активної співпраці із СРСР. На момент переходу до влади кабінету Н. Чемберлена, радянська Росія повернулася в стан великих держав і бажала впливати на міжнародну ситуацію, а в Англії звикали до думки про сильну більшовицьку державу із потужною військовою промисловістю. Проте, сталінський терор і чистки в військовому апараті похитнули впевненість британських політиків в тому, що СРСР настільки сильний як вони вважали і, головне, що Москву через авторитаризм її політичного режиму навряд чи можна було

віднести до ряду надійних і стабільних партнерів на міжнародній арені. Це впевнило прем'єр-міністра в тому, що його уряд міг самостійно відстоювати британські інтереси в Європі без прямої співпраці із комуністичною Москвою [11, р. 213].

Таким чином, на наш погляд є перебільшенням, що саме політика умиротворення була головним чинником початку Другої світової війни. Вона, скоріше, була не помилкою британського прем'єр-міністра, а логічною відповіддю більшості англійської правлячої еліти на ревізію країнами, що прагнули реваншу, Версальської системи міжнародних відносин.

1. Rock W. Neville Chamberlain / William R. Rock. — L.: Twayne Publishers, 1969. — 242 p. 2. Кертман Л. Джозеф Чемберлен і сыновья / Л. Е. Кертман. — М.: Мысль, 1990. — 542 с. 3. Трубайчук А. Містер з парасолькою: Н. Чемберлен / А. Ф. Трубайчук. — К.: Асоціація істориків «Істина», 1994. — 106 с. 4. Caputi R. Neville Chamberlain and Appeasement / Robert J. Caputi. — L.: Associated

UP, 2000. — 271 p. 5. Dutton D. Neville Chamberlain / D. Dutton. — L.: Arnold, 2001. — 245 p. 6. Gaines P. Dilemmas of Appeasement: British Deterrence and Defense, 1934-1937 / Post Jr. Gaines. — L.: Cornell UP, 1993. — 370 p. 7. McKercher B. Transition of Power: Britain's Loss of Pre-eminence to the United States, 1930-1945 / B. J. C. McKercher. — Cambridge: Cambridge UP, 1999. — 403 p. 8. Ruggiero J. Neville Chamberlain and British Rearmament: Pride, Prejudice and Politics / John Ruggiero. — Westport: Greenwood Press, 1999. — 251 p. 9. Демидов С. В. Внешняя политика и дипломатия Великобритании в Европе в 1933-1939 годах: дисс. д. и. н.: 07.00.03 / С. В. Демидов. — Рязань, 2002. — 406 с. 10. Macleod I. Neville Chamberlain / I. Macleod. — L.: Atheneum, 1962. — 319 p. 11. Neilson K. Britain, Soviet Russia and the Collapse of the Versailles Order, 1919—1939 / Keith Neilson. — New-York: Cambridge University Press, 2006. — 379 p.

Наталія Кутняк

Чорноморський державний університет ім. Петра Могили

Розвиток, сучасний стан та перспективи українсько-турецьких відносин

Двосторонні стосунки між Україною і Туреччиною починають відновлюватися ще в умовах глибокої кризи СРСР, коли почали виникати передумови для отримання Україною незалежності. Першим документальним свідченням цього став протокол між Турецькою Республікою та Українською РСР про розвиток торговельно-економічних відносин від 1989 р.

Треба сказати, що саме розпад СРСР і відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. визначили сучасний етап розвитку дружніх і добросусідських відносин між Україною та Турецькою Республікою.

Весною 1991 р. з офіційним візитом до України прибув тодішній президент Турецької Республіки Т. Озал. 13 березня 1991 р. відбулася зустріч голови українського парламенту з турецьким президентом. Керівники двох країн прийняли Спільну заяву та підписали Декларацію про принципи та цілі відносин між обома державами. У Декларації, зокрема, відзначалось: «Виходячи з обопільних намірів продовжувати добрі традиції, закладені Договором про дружбу і братерство від 2 січня 1922 р., Україна і Туреччина заявляють про прагнення розвивати взаємовигідне співробітництво у політичній, економічній, екологічній, науково-технічній, інформаційній, культурній, гуманітарній та інших сферах» [8, с. 84].

Таким чином українська сторона підкреслила свою зацікавленість у підтримці ініціативи турецького президента щодо створення зони Чорноморського економічного співробітництва як одного з шляхів розвитку інтеграційних процесів в Європі. У зв'язку з цим Декларація виявила згоду двох країн спільно працювати у справі охорони навколишнього середовища, передусім Чорного моря, а також вироблення відповідної екологічної конвенції. Під час цього візиту було підписано документи про співробітництво у сфері телекомунікацій, в галузі культури, досягнуто домовленості про утворення українсько-турецької Асоціації зовнішньоторговельних та зовнішньоекономічних зв'язків. Ще 20 листопада 1991 р., тобто до українського референдуму щодо незалежності, Туреччина оголосила про встановлення консульських зносин з Україною. У січні 1992 р. було відкрито Посольство Турецької Республіки в Києві, і в січні 1993 р. Посольство України розпочало свою діяльність в Туреччині.

Розпад Радянського Союзу і утворення незалежної України поставили перед Туреччиною нові завдання і виявили нові перспективи. 5—6 березня 1992 р. відбувся офіційний візит до Києва міністра закордонних справ Туреччини Х.Четіна, під час якого було підписано Протокол про консультації з питань зовнішньополітичної діяльності [8, с. 86]. Вже в травні 1992 р. відбувся перший в історії наших двосторонніх відносин офіційний візит до Туреччини Президента України Л.Кравчука та був підписаний Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою.

Сторони підтвердили «свої зобов'язання в рамках усіх підписаних між ними раніше та нині діючих актів, особливо Договору про дружбу і братерство між Україною і Туреччиною від 2 січня 1922 р.» [6, с. 82]. Договір від 4 травня 1992 р. зак-

лав основу для всебічного двостороннього співробітництва в політичній, економічній, культурній та інших сферах. Він передбачає розвиток прямих зв'язків між підприємствами, а також тісне співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, науки і техніки, зв'язку, інформатики, туризму та спорту. Зафіксовано, що «сторони погоджуються проводити консультації з метою упорядкованого розвитку їхніх відносин та обміну думками з міжнародних і регіональних питань». Особлива увага надається взаємодії в Чорноморському регіоні на основі «Декларації про Чорноморське економічне співробітництво», яка була підписана в Стамбулі 25 червня 1992 р. одинадцятьма країнами причорноморського регіону і включає взаємні зобов'язання країн-учасниць щодо поступового зняття обмежень на пересування капіталів, товарів, послуг і людей. Угода передбачає розвиток інфраструктури, а також максимальне заохочення ділового партнерства [3, с. 3-9].

Україна й Туреччина, виходячи з прийнятих на себе міжнародних зобов'язань, домовились також про тісне співробітництво в рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі, а також в органах ООН.

Концептуальний підхід турецького уряду до вибудовування стратегії у регіоні полягає в тому, що політика балансування між Росією та Україною може бути відхилена в український бік, якщо і українська сторона буде докладати зусиль у цьому напрямку. Росія — країна, політику якої важко прогнозувати внаслідок цілої низки геополітичних, національних і соціальних причин. Україна продемонструвала своє прагнення підтримувати мир та безпеку не тільки в країні, а й у всьому регіоні, її політика більш прогнозована і може в цілому відповідати національним інтересам Туреччини.

Одне з головних завдань, яке поставила перед собою Туреччина, — допомагати новим незалежним державам у перехідний період до ринку. Однією з причин цього є те, що всі ці держави — її сусіди. «Перша причина — це наші власні інтереси, ми хочемо сусідів без проблем, ми хочемо, щоб вони стояли на власних ногах і робили цей перехід. Ми хочемо допомогти цьому процесові». Серед своїх перших сусідів турецький президент назвав Україну — «одного з могутніх сусідів Туреччини» 21. Виступаючи з промовою в українському парламенті 31 травня 1994 р., президент Туреччини, зокрема, сказав: «Туреччина надає значення тому, щоб бути для України надійним другом, корисним сусідом та серйозним економічним і торговельним партнером, і докладає зусиль у цьому напрямі. Ми з задоволенням бачимо, що й Україна з подібними почуттями та підходами простягає нам руку дружби й співробітництва» [4, с. 44-51].

Іншою причиною особливої зацікавленості Туреччини у своїх північних сусідах є тюркський, а щодо України конкретно — кримськотатарський чинник. У Криму проживають, як відзначив турецький президент, «наші брати». Туреччина вважає не тільки своїм обов'язком, але й обов'язком інших держав надати їм допомогу. І якщо зараз сотні тисяч кримських татар

повернулися до Криму, то сьогодні — це проблема не тільки України, яка не в змозі розв'язати її самостійно, а й усіх цивілізованих країн.

У зв'язку з 50-річчям депортації татарського населення з Криму, турецький президент підкреслив у своєму виступі: «Наші брати татари... — є велика гілка турецької нації, вони зайняли своє місце серед тих, хто писав історію України, є найміцнішим мостом дружби між Туреччиною та Україною». Турецька сторона з вдячністю відзначила зусилля уряду України щодо повернення кримських татар на їхню історичну батьківщину і висловила готовність сприяти вирішенню їхніх житлових проблем. Помітна тенденція активізації економічної та гуманітарної діяльності турецьких організацій і фірм на півострові.

Взагалі кримське питання займає серйозне місце у турецькій зовнішній політиці щодо України [5, с. 51-58].

Зараз Україна і Туреччина переживають період нової інтенсивної співпраці без будь-яких політичних проблем. Важливою умовою, що вносить свій вагомий внесок у подальший розвиток стосунків між Україною і Туреччиною є Чорне море, яке не розділяє, а поєднує обидві держави з практично подібними стратегічними цілями, які в основному зорієнтовані на інтеграцію в Європейські та Євроатлантичні структури.

Обидві країни мають велику користь від взаємної співпраці. Одним із найважливіших результатів співробітництва за дванадцятирічний період стало те, що українсько-турецькі стосунки виведені на рівень конструктивного партнерства [8, С. 47-54].

Динамічно розвивається політичний діалог між Україною й Туреччиною. У листопаді 2000 р. Президент України Леонід Кучма перебував з офіційним візитом в Туреччині, в ході якого президенти обох держав домовилися запровадити механізм регулярних політичних консультацій на найвищому рівні. У червні 2003 р. відбувся державний візит Президента Туреччини Ахмета Недждета Сезера до України, що відкрив новий етап конструктивної взаємодії між нашими державами в сучасних геополітичних умовах. У грудні 2003 р. та квітні 2004 р. Глави Урядів України й Туреччини обмінялися взаємними візитами. Під час офіційного візиту Прем'єр-міністра Туреччини Реджепа Тайипа Ердогана до України 1-3 квітня 2004 р. був підписаний Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України й Урядом Турецької Республіки з розширеного співробітництва, що визначає основні напрямки українсько-турецької практичної співпраці на наступні роки [7, с. 29-33].

Двосторонні торговельні відносини постійно розвиваються по висхідній. Наприклад, якщо обсяги взаємної торгівлі в 1992 р. був лише близько 126 млн. доларів, то вже в 2003 р. вони зросли майже у 14 разів і досягли позначки 1,7 млрд. доларів.

Рушійна сила розвитку українсько-турецьких відносин — торговельно-економічне співробітництво, основою якого є промисловий, сільськогосподарський і науково-технічний потенціал. Проте за період 2000—2008 рр. цей потенціал катастрофічно знизився. Україна витратила значну частину зовнішніх ринків, а внутрішній заповнився імпортом «ширпотребом». За індексом людського розвитку, визначеного ООН, Україна опустилася на 102 місце серед 175 держав-членів ООН. Врахування цього фактору необхідне для правильного розуміння динаміки розвитку українсько-турецьких відносин на сучасному етапі [8, с. 10-11].

На сьогоднішній день Туреччина є третім за обсягом споживачем українських експортних товарів після Росії та Німеччини.

Проте існуючий рівень торговельних стосунків все ще не повністю відповідає потенціалу України і Туреччини. Існує велика потреба в диверсифікації двосторонньої співпраці та реалізації широкомасштабних спільних проектів у сфері високіх технологій, спільного виходу на ринки третіх країн, а також заохочення зростання потоку взаємних інвестицій.

1. Шишкіна В. Історико-політичні підстави українсько-турецького партнерства // Політика і час. — 2005. - № 5. — С. 84-94. 2. Черніков І. З глибин століть. Про миротворчу тенденцію у взаєминах України і Туреччини в контексті історії // Політика і час.— 1994.— №7.— С. 82. 3. Моцик О. Чорне море єднає нас: Українсько-турецькі відносини // Політика і час. — 2001. - № 7. — С. 3-9. 4. Кочубей Ю. Відповідно до «чорноморської орієнтації»/ Ю.// Політика і час. — 2003. - №1. — С. 44-51. 5. Варбанець П. У повітрі запахло змінами: Регіональні пріоритети зовнішньої політики Туреччини // Політика і час. — 2003.- № 7. - С. 51-58. 6. Шишкіна В. Сучасні українсько-турецькі відносини: здобутки і перспективи // Актуальні проблеми міжнародних відносин: 36. Наук. пр. — Вип. 42, частина I. — К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2003. — С. 47-54. 7. Побережний В. Туреччина у зовнішній політиці України // Нова політика. — 2011. - № 3. — С. 29-33. 8. Мусяк М. Торгувати активно і цивілізовано // Діловий вісник. — 2003. - № 6. — С. 10-11.

Олександра Лихачова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проблема вступу Австрії в НАТО

Після корінних змін у Європі: розпад СРСР, Югославії, Чехословаччини, Варшавського договору та вступу Австрії до складу Євросоюзу багато колишніх факторів в сфері безпеки змінилися. Змінився сам характер ведення зовнішньої політики. Нині головними загрозами миру та добробуту демократичних націй можна вважати міжнародний тероризм, організовану злочинність, катастрофічне забруднення навколишнього середовища.

У подібних умовах в Австрії з'явилися сумніви щодо актуальності політики нейтралітету. Зобов'язання, які Австрія взяла на себе в 1955 р., багато в чому втратили свою силу і актуальність. Наприклад, лідери Народної партії, а також ще ряду правих партій в Австрії виступають за перегляд нейтрального статусу республіки і за подачу заявки на вступ в НАТО [1, р. 9].

Авторитетні політики і партії, зокрема Соціал-демократична партія і «зелені», наполягають на збереженні нейтрального статусу, тому що змінити його зараз ніхто не в змозі. Проте за перегляд цього конституційного закону в парламенті мали б проголосувати не менше двох третин від загального числа депутатів. Однак дану перевагу в парламенті ніхто не має. Дану політична конфронтація сил є однією з проблем вступу Австрії в НАТО.

В 1955 р. підписано договір про австрійську незалежність, на підставі якого був прийнятий Закон федеральної конституції про постійний нейтралітет республіки. У пункті 1 мова йшла про те, що Австрія заявляє, про постійний нейтралітет. Пункт 2 передбачав, що Австрія ніколи в майбутньому не приєднається

до будь-яких військових союзів або не буде дозволяти створення військових баз іноземних держав на своїй території [1, р. 10].

Походження закону про нейтралітет був у пошуках Австрії до незалежності і до шляхів виведення іноземних збройних сил, які перебували в Австрії з 1945 р.. Нейтралітет не є одним з пунктів договору про незалежність Австрії, тобто не є договірним зобов'язанням, але він спирається на суверенний акт австрійського законодавства, яке може бути змінено, як і будь-який інший законодавчий. Беручи до уваги юридичні зобов'язання зберігати нейтралітет, була проголошена так звана політика активного нейтралітету [2, с. 125].

З урахуванням змін у міжнародній геополітичній ситуації після закінчення холодної війни, політичні умови для зовнішньої політики Австрії корінним чином змінилися. 1989 р. австрійці подають заявку на членство в ЄС. 1995 р. Австрія стає членом цієї організації. З самого початку процесу європейської інтеграції було прийнято як мирний проект та концепція безпеки. Після вступу до Європейського Союзу в 1995 р. повний звіт про правах і політичних правил за вимогами Європейського Союзу, були включені в австрійське законодавство [3].

Маастрихтський договір, і зокрема його положення, що стосуються спільної зовнішньої політики і політики безпеки, передбачав можливість спільної оборонної політики (Ст. 4). Австрійський парламент вирішив додати дане положення до федеральної Конституції (Ст. 23), яке передбачає, що Австрія бере участь у спільній зовнішній політиці і безпеці, політика не

буде перешкоджати Закону про державний нейтралітет. У той час як Закон про державний нейтралітет залишається в силі, хоча він був скорочений, в результаті приєднання до ЄС [1, р. 11].

20 жовтня 2004 р. міністр закордонних справ Австрії Урсула Плесніг у своєму звіті пообіцяла продовжувати дотримання нейтралітету країни. Дана позиція пояснювалася двома причинами:

1. Зміною у правлячій коаліції в парламенті. Минула коаліція у визначенні міжнародного статусу Австрії пропонувала вступ країни в НАТО. 15 жовтня 2004 р., керівництво Християнсько-демократичної партії запропонувало закон, щоб постійний нейтралітет мав бути включений в додаток до нової Конституції. Тому політика за вступ до Атлантичного альянсу була припинена.

2. На початку листопада 2004 р., пацифісти «зелених», які виступали проти членства Австрії в Європейському Союзі (ЄС), в референдумі про вступ до Союзу виступали за вступ. У той же час, «зелені» поставили умови: виведення всіх країн-членів ЄС з НАТО [1, р. 13].

У 2006 р. тодішній федеральний канцлер Вольфганг Шюссель заявив про можливий вступ Австрії в НАТО: «В сучасних умовах австрійський нейтралітет є чимось архаїчним і не відповідає ситуації в світі. Необхідно ретельно проаналізувати варіанти вибору шляхів вступу Австрії до Північноатлантичного блоку». [4] В. Шюссель вже не перший рік виступає за те, щоб Австрія відмовилася від нейтралітету. На його думку, він був виправданим в роки холодної війни, коли країна була затиснута між Східним блоком та НАТО. Однією з мотивацій вступу за НАТО є те, що нейтралітет заважає Австрії експортувати зброю в гарячі точки. Популярні на світовому ринку різні види зброї, починаючи від далекобійних гаубиць, які австрійці поставляли обом воюючим сторонам під час війни в Перській затоці, і закінчуючи легкими танками, які нині збираються продавати в Ботсвану. І хоча австрійські фірми навчилися обходити бар'єри (як у випадку з війною в затоці в 1991 р.), вони не проти зовсім позбавитися від формальних перешкод.

Фактично австрійські війська вже пристосовують свої сили і можливості під натовські стандарти. У 1997—1998 рр. австрійський контингент брав участь в 15 європейських навчаннях НАТО, а в жовтні 2001 р. Австрія була місцем проведення натовських штабних маневрів.

30 червня 2011 р. на спільній зустрічі у Відні Генеральний секретар НАТО Андерс фон Расмуссен заявив, що НАТО вважає Австрію цінним і важливим партнером [5]. Відносини НАТО і Австрії здійснюються через Партнерство заради миру,

структуру до якої приєдналася до Австрії в 1995 р. НАТО і Австрія активно співпрацюють в операціях з підтримання миру, а також розробили практичне співробітництво в ряді областей, як це передбачено Індивідуальною програмою партнерства Австрії (ІПП) [6]. Щодо повноправного членства в НАТО на даному етапі співробітництва мова не йдеться. Тому що, австрійське суспільство досі висловлюється негативно за вступ до НАТО. Австрійці критикують кампанію НАТО в Косові. Більша частина суспільства близько 60%, згідно з опитуваннями, голосує проти вступу в НАТО.[7] Це пояснюється тим, що витрати на утримання збройних сил, а вони складають в Австрії 0,8% валового національного продукту (серед європейських країн менше тільки в Ліхтенштейні і у Ватикану), доведеться набагато збільшувати. Як підрахували експерти, доведення армії до натовського рівня обійдеться приблизно в п'ять мільярдів доларів — сума для бюджету країни практично нереальна [8]. Дане збільшення до бюджету призведе у свою чергу до збільшення податків, що не влаштує австрійське суспільство.

Отже, на даному етапі Австрія ще не готова до вступу в НАТО через ряд причин. По-перше, діючий Закон про нейтралітет (1955 р.). По-друге, це відсутність консолідації політичних партій. І по-третє, негативне ставлення суспільства. Саме це є одним з ключових факторів.

1. Munro E. Challenges to Neutral and Non-Aligned. Countries in Europe and Beyond. — Режим доступу: <http://www.finlandnato.org/public/download.aspx>. — Назва з екрану. 2. Стрижневий М. Сучасний нейтралітет // *Овітова економіка і міжнародні відносини*. — 1992. - №12. 3. Артемов А. Нейтралітет Австрії - дитя холодної війни. — Режим доступу: http://www.ng.ru/courier/2002-11-18/13_austria.html. — Назва з екрану. 4. Канцлер Австрії — против нейтралітета. — Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/news/newsid_1639000/1639703.stm. — Назва з екрану. 5. НАТО отмечает приверженность Австрии широкой повестке дня безопасности. — Режим доступу: http://www.nato.int/cps/ru/SID-EEA-E297D-847FF-E28/natolive/news_75912.htm?selectedLocale=ru. — Назва з екрану. 6. NATO's relations with Austria. — Режим доступу: www.nato.int/cps/uk/SID-2518836D-FC551345/natolive/topics_48901.htm. — Назва з екрану. 7. Австрия хочет в НАТО // *Коммерсант*. — Режим доступу: <http://kommersant.ru/doc/181171>. — Назва з екрану. 8. Жителям Австрии предложат проголосовать за вступление в НАТО // *Лига. Новости*. — Режим доступу: <http://news.liga.net/news/old/156973-zhatelyam-avstrii-predlozhat-progolosovat-za-vstuplenie-v-nato.htm>. — Назва з екрану.

Валерій Літонінський

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Західноєвропейський чинник в політиці адміністрації Б. Клінтона по відношенню до країн Вишеградського блоку

Під час існування біполярної системи та конфронтації із СРСР, західні союзники явили світу унікальний приклад повної взаємодії, порозуміння та єдиної політичної лінії. В Центральній Європі, звичайно, здійснювалась також спільна політика, спрямована на протистояння з Радянським Союзом, а згодом на включення нових центральноєвропейських держав до західного світу. Існував спільний геополітичний курс союзників, який мав лише певні регіональні особливості пов'язані з європейською інтеграцією для Західної Європи, та справами на американських континентах для США.

Проте поступово намічаються тенденції не задоволеності Західною Європою своїм статусом молодшого партнера, слабшого союзника [3, с. 135]. Саме у зв'язку з необхідністю здобуття більшого впливу на міжнародній арені, і насамперед у відносинах зі США, досить швидкими темпами йде процес євроінтеграції. В Європі розуміють, що лише в разі об'єднання, можна діяти як значний геополітичний центр, і будувати свої стосунки із Вашингтоном на принципах рівності, а не домінування останнього.

Поступово дані тенденції лише поширюються і як тільки об'єднана напруга «холодної війни» почала спадати, в відносинах між двома західними регіонами, Північною Америкою та Західною Європою, виявилась невідповідність в позиціях,

часткове взаємне непорозуміння і все більш очевидна різниця в інтересах [3, с. 136]. Себе проявили три тенденції в розвитку відносин між США та Західною Європою, які намітились після закінчення «холодної війни»: різниця темпів економічного розвитку, яка достатньо різко намітилась в 90-х рр., різниця в напрямках інтеграційних прагнень, різниця геополітичної орієнтованості.

В цілому атлантичний напрямок, орієнтація на тісне співробітництво із Західною Європою — залишається одним з найбільш пріоритетних для США. В Північній Атлантиці зосереджена найбільша економічна та військова міць світу. На обох берегах Атлантичного океану, живуть представники єдиної цивілізації, зі спільним історичним і культурним спадком. В Вашингтоні й за президента Б. Клінтона продовжує домінувати «аксіома», яка стверджує, що США — європейська держава. Головні американські завдання по відношенню до Західної Європи: стримати сили сепаратизму в Європі, відновити роботу механізмів, які показали свою ефективність в роки «холодної війни», домогтись координації політики двох регіонів. Зупинити курси, що розходяться стає національним завданням США.

Однією з головних сфер протистояння та охолодження відносин між Вашингтоном та Західною Європою стали саме країни Вишеградського блоку. Західноєвропейські держави

розглядали даний регіон, як життєво важливий для набуття більшої ваги в міжнародній спільноті [3, с. 136]. З розповсюдженням саме західноєвропейських впливів в країнах Вишеграду, Європа остаточно перетворилась би на вагомий, впливовий геополітичний центр. Крім того, це би зменшило американський вплив та присутність в Європі.

Серед європейських держав головним гравцем в центральноєвропейському регіоні виступає Німеччина. Це пов'язано як з географічною близькістю Німеччини до країн Вишеграду, так і традиційною присутністю Німеччини в цьому регіоні протягом попередніх століть, нерідко навіть вся Центральна Європа знаходилась під німецьким впливом. Але найголовніше, що активізувало політику Берліну в Центральній Європі з початку 1990-х рр. це новий статус Німеччини, та нові геополітичні орієнтири країни після об'єднання. Крах соціалістичного табору та ліквідація НДР зробили із Німеччини повноправного лідера Європи. Разом з економічною перевагою, Берлін тепер виступає як головний геополітичний центр Європи та намагається виконувати чолову роль в європейській системі безпеки. Розповсюдження впливу Німеччини в Центральній Європі лише підсилило б цю країну як континентального лідера та укріпило міжнародний статус Берліну.

Перевагами Німеччини в регіоні є її територіальна близькість, наявність традицій співпраці між НДР та країнами Вишеградського блоку в рамках ОВД та РЕВ. Також, присутній економічний важіль. Адже саме Німеччина є одним з головних торговельних партнерів центральноєвропейських країн, а спільна енергетична система робить економіки держав взаємозалежними.

Саме у зв'язку з цим на початку 90-х рр. XX ст. країни Вишеградського блоку спочатку в зовнішній політиці орієнтуються на позицію Німеччини [2, с. 14]. Ведуться двосторонні переговори між державами Вишеградської четвірки та Берліном. Особливо виділяється в цьому Чехія, яка в 1993—1994 рр. вела активні консультації з Німеччиною з приводу європейської інтеграції, політики безпеки в Європі та розширення співробітництва між двома країнами. Проте в цій сфері Чехія не досягає ніяких результатів, зігнувшись зі скептичним та недовірливим відношенням Берліну. Після цього в Центральній Європі упевнюються в необхідності регіональної кооперації та орієнтації на США.

В адміністрації Б. Клінтона розуміли конкуренцію в регіоні з боку Німеччини, та в цілому європейського співтовариства, проте збереження впливів в державах Вишеградського блоку стало для Вашингтона питанням збереження його «європейськості» та міжнародної ваги [5, р. 58].

На відміну від великої кількості євро скептиків США виступають за активну інтеграцію центральноєвропейських країн до НАТО та ЄС. Адже інституціоналізація держав V4 в західних блоках зробить їх рівноправними партнерами на переговорах із західноєвропейськими столицями та збільшить американський вплив в цих об'єднаннях. Крім того США підтримують розширення ЄС на Схід і з ще одним завданням. Вашингтон це робить, намагаючись підтримкою розширення затримати поглиблення інтеграції. Адже Сполученим Штатам вигідніше не міцно спаяне, широке співтовариство, яке не має яскраво вираженої глобальної стратегії. Зокрема Збігнев Бжезінський вважає, що для США вигідним буде більш широкий, але менш тісний

Європейський Союз, що могло б розширити сферу американського впливу, послабити процес політичної інтеграції Європи, яка могла би кинути виклик Сполученим Штатам в проблемах геополітичної значимості [6, р.67]. У зв'язку з цим в Європі і з'являються ідеї про те що нові центральноєвропейські члени НАТО і ЄС можуть стати п'ятою колоною для цих організацій. Звичайно, це вже надто критична заява, але широкомасштабне розширення і ЄС і НАТО, лобістом якого виступають США, вигідне насамперед для Вашингтона. Адже дозволяє Білому дому утримати Європу під своїм впливом саме за рахунок нових членів, залишитись головним гарантом європейської безпеки, і не дати розвинутись західноєвропейським союзникам до можливості конкуренції із Америкою.

Проте, адміністрація президента орієнтується на покращення американо-європейських стосунків. Необхідність кооперації та повернення високого ступеню довіри та взаємодії із Західною Європою надважлива для збереження Вашингтоном світового лідерства [4, р. 176]. Крім того саме американське суспільство не може зрозуміти появи конфронтацій із західноєвропейськими союзниками, з якими США об'єднує єдиний цивілізаційний вимір, система цінностей, спільність культури, духовного життя. тому Вашингтон намагається підсилити роль Європи в американо-європейських стосунках. Задовольнивши таким чином і критиків курсу надмірного втручання в європейські справи в середині власної країни, і європейських скептиків американського впливу в Європі і світі. В контексті цього питання слід підкреслити основну тенденцію політики США по відношенню до країн Центральної Європи з 1995—1996 рр. — для Вашингтона це «нова трансатлантична угода», в якій роль Європи має значно підсилитись, має виправитись нинішня нерівновага, при якій «не надто багато США», а «надто мало Європи». Дійсно, намічена ось вирівнювання балансу США — Європа, в рахувуючи стрімкий процес поглиблення інтеграції при одночасному розширенні Європейського Союзу, перетворюється на реально визначний фактор міжнародних відносин. Тобто, курс по відношенню до країн Вишеградського блоку має сприяти налагодженню американо-європейських стосунків, але разом з тим збереженню контролю США за європейськими справами.

Таким чином, центральноєвропейська політика не змінившись фактично, набуває нового значення, і стає головним інструментом налагодження американо-європейських стосунків, виправлення не рівноваги в стосунках між США та Європою. Але при цьому Вишеградський блок зберігає функцію підтримання американських інтересів в Європі і гаранта збереження за США статусу «європейської» держави.

1. Восточная Европа в начале XXI века: Сборник обзоров и рефератов. / РАН ИНИОН. — М., 2004. 2. Санжаревський О. І. Східноєвропейська політика НАТО кінця 1980-х — середини 90-х років XX ст.: Автореферат. — Чернівці, 1998. 3. Уткін А. Американська стратегія для XXI в. — М., 1999. 4. Clinton W. National Security Strategy of the United States 1994—1995. Engagement and Enlargement, Wash., 1995. 5. Jewett, Aubrey W. and Marc D. Turetzky " Stability and Change in President Clinton's Foreign Policy Beliefs, 1993-96 " Presidential Studies Quarterly, Vol. 28, 1998. 6. Foreign Affairs. Nov. —Dec. 1998.

Ілона Лукач

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Доктрина Монро і Венесуельська криза 1895 р.

З 1823 р. уряд США у своїй політиці стосовно країн Латинської Америки користувався положеннями доктрини Монро. Але нові історичні умови, зокрема — феноменальне економічне посилення Сполучених Штатів, і як наслідок — загострення відносин з великими європейськими країнами, спричинили до перегляду дипломатичної стратегії в Латиноамериканському регіоні. У 1895 р., з розпалом Венесуельської кризи, спричиненої конфліктом між Великою Британією та Венесуелою за спірну територію на кордоні Британської Гвіани, розпочався новий історичний етап у відносинах США

з країнами Латинської Америки та в еволюції доктрини Монро як концептуальної основи цих відносин.

Провідний британський історик Роберт Артур Хамфріс пізніше назвав кризу «одним з найважливіших епізодів в історії британсько-американських відносин в цілому, і британсько-американської конкуренції в Латинській Америці зокрема» [1, р. 195]. Локальний конфлікт таким чином вилився у демонстрацію Сполученими Штатами своєї позиції як світової надпотиуги, чие домінування віднині стверджується в Західній півкулі.

Впродовж багатьох десятиліть кордон між британською колонією Гвіаною і незалежною Венесуелою не був демаркований. Завдяки відкритим тут в другій половині XIX ст. золотим родовищам, район гирла ріки Оріноко ставав основною економічною артерією півночі Південної Америки. Британська імперія несла величезні збитки через війну з бурями в Південній Африці, де в середині 1890-х видобували близько 75 % світового золота. За цих обставин британці не могли поступитися «золотою жилою» в Південній Америці.

У 1877 р. Венесуела запропонувала британському уряду, що обидві країни повинні передати вирішення прикордонної суперечки в арбітраж для остаточного врегулювання. В той же час венесуельці почали домагатися підтримки з боку Сполучених Штатів Америки. Проте, Сполучені Штати в цей період відмовилися втручатися в суперечку з Британією. Для Венесуели єдиним прийнятним рішенням залишалася врегулювання конфлікту через арбітраж.

Велика Британія з 1880-х рр. стала розширювати зону свого впливу в регіоні, що спровокувало Венесуелу до розриву дипломатичних відносин з нею. Колоніальна політика європейців в Африці підштовхувала високопосадовців США до думки, що подібний сценарій може повторитися на Американському континенті. Цілком реальною ставала загроза американським капіталам в районі гирла Оріноко.

У 1895 р. уряд Венесуели надав американським синдикалам безпрецедентно вигідні умови для розвідки багатих покладів мінеральних речовин в спірній зоні. До того ж ця територія була стратегічно вигідною: панування на ній давало контроль над торговельними шляхами в глибині континенту.

У 1895 р. адміністрація Гровера Клівленда, який на той час вдруге перебував на посаді президента, попри небувале економічне піднесення країни стала різко втрачати популярність. Клівленд та держсекретар Річард Олні в спробі відвернути увагу від внутрішніх проблем, з якими зіткнулася країна, вирішили активізувати зовнішньополітичні дії. Одним з перших кроків в цьому напрямі стала підтримка Венесуели в прикордонному конфлікті з Великою Британією [2, с. 312].

У США навмисне формувалася суспільна думка про загальнонаціональну важливість арбітражу, що стане на обороні Доктрини Монро. Після гучних промов президента Г. Клівленда і державного секретаря р. Олні та тиску на Вашингтон з боку посла у Венесуелі У. Скраггса, Британія погодилася вирішити суперечку дипломатичним шляхом. Саме Скраггс зіграв ключову роль у Венесуельській кризі 1895 р. і стояв біля витоків модернізації доктрини Монро. Тривалий час він був Посланником США в Колумбії та Венесуелі, але в 1893 р. його було звільнено з посади за спробу підкупу президента Венесуели. Уряд Венесуели заручився його підтримкою аби лобювати свої інтереси в урядових колах США. Скраггсом був виданий памфлет під назвою «Британська агресія у Венесуелі: випробування для доктрини Монро», в якому він викривав підступність Британії та її небажання вирішити прикордонну суперечку законним шляхом арбітражу. Він особливо наголосив, що подібна політика Великої Британії кидає виклик Доктрині Монро [3, р.253].

Спільно з конгресменом з Джорджією Леонідасом Лівінгстоном Скраггс вніс на розгляд 3-ї сесії 53-го Конгресу США резолюцію, що рекомендувала Венесуелі та Великій Британії вирішити суперечку через арбітраж [4]. Шляхом анонімного голосування резолюція була прийнята в двох Палатах Конгресу і підписана президентом Клівлендом 20 лютого 1895 р.

За схвалення Клівленда, Річард Олні 20 липня 1895 р. підготував заяву у справі, яку потім було представлено британському урядові. У цій заяві Олні висловився рішуче проти розширення Британської Гвіани за рахунок і всупереч інтересам Венесуели, таким чином, припускаючи, що англійці вже порушили доктрину Монро від 1823 р., якою було проголошено, що «обидва Американських континенти в силу прийнятих та підтриманих тут умов свободи і незалежності, тим самим не можуть розглядатися в якості суб'єктів можливої колонізації з боку будь-якої з європейських держав»[5]. Олні заявив, що доктрина Монро повністю відповідає нормам міжнародного права. Від імені уряду США він вимагав, щоб венесуельське питання було передане на арбітраж [6, р.209-

210]. В історію це звернення увійшло як «доктрина Олні». «Сьогодні, — писав держсекретар, — Сполучені Штати практично суверенні на даному континенті, і будь-яка їх постанова є законом для всіх осіб, на яких наша держава поширює свій вплив. Необмежені ресурси Америки в поєднанні з ізольованим місцерозташуванням роблять її господарем ситуації і практично невразливю для будь-якої або всіх разом взятих інших держав» [7, с. 112].

7 грудня урядом Сполучених Штатів нарешті було отримано відповідь британської сторони на лист Олні. У своїй відповіді прем'єр-міністр Великої Британії лорд Солсбері висловився рішуче проти застосування до прикордонної суперечки принципів доктрини Монро, як такої, що не належить до норм міжнародного права як не затверджена іншими державами. Солсбері навмисне звернув увагу на недопустимість ототожнення США з Західною півкулею. Він також підкреслив, що його уряд не може погодитися на арбітраж стосовно британських претензій на будь-які території на схід від лінії Шомбургка. Британський уряд, зробив висновок він, «не може ні прийняти, ні представити в арбітраж будь-якої влади або іноземних юристів, навіть найпочесніших, вимоги, засновані на екстравагантних домаганнях іспанських чиновників минулого століття, що означало б переміщення великої кількості британських підданих, які впродовж багатьох років користувалися всіма правами британських колоністів, до нації іншої раси і мови ...» [8].

17 грудня 1895 р. Клівленд направив різке звернення до Конгресу, в якому ультимативно вимагав від британців розпочати конструктивний діалог. Цю заяву було сприйнято як пряму погрозу війни Великій Британії у випадку, якщо вона не погодиться з вимогами Венесуели, на чий стороні тепер відкрито були США. Також було призначено спеціальну комісію з визначення кордону між Венесуелою та Британською Гвіаною. Майже одночасно американські війська були приведені в бойову готовність на випадок війни з Британією.

18 грудня 1895 р. Конгрес виділив 100 тис. дол.. Комісії, яку було формально затверджено. Виданий був також законопроект про збільшення асигнування на будівництво 3 військових кораблів першого класу і 10 торпедних катерів. 1 січня 1896 р. Хосе Андраде, посол Венесуели у США заявив, що Скраггс ставав уповноваженим представником президента Венесуели [8].

Одночасне загострення відносин Британії з Німеччиною і з Францією в Африці, а також з Росією в Азії, підштовхнуло британців погодитися на арбітражне рішення. У 1899 р. арбітражна міжнародна комісія визначила прийнятний для обох сторін венесуельсько-гвіанський кордон, передавши гирло р. Оріноко Венесуелі.

Єдиним переможцем в прикордонному конфлікті між Венесуелою та Великою Британією стали Сполучені Штати Америки. Принципи доктрини Олні втратили свою популярність кількома десятиліттями пізніше, коли американські прагнення до інтервенції в ім'я благих цілей виявилися похованими на полях Першої світової війни. Тим не менш, відтепер Америка отримала домінуючий вплив у світовій політичній грі.

1. Robert Arthur Humphreys. R. A. Humphreys//Journal of Latin American Studies, Volume 9, Issue 02, November 1977, pp. 193-198. 2. Медина Кастро М. Соединенные Штаты и Латинская Америка. XIX век: история экспансии США. — М., Прогресс, 1974, 360 с. 3. Walter LaFeber. (1998) The new empire: an interpretation of American expansion, 1860-1898. Cornell University Press. 445 p. 4. Jittipat Poonkham. A Structural Transformation of US Foreign Policy: An International Construction of American Expansionism, 1898 (thesis) // Режим доступу: www.scribd.com/doc/61431693/7/The-Venezuela-crisis-1895-Anglo-American-rapprochement. 5. Доктрина Монро // Режим доступу: www.hrono.ru/dokum/1800dok/1823monro.php. - Назва з екрану. 6. Thomas Paterson, J. Garry Clifford, Shane J. Maddock (2009), American foreign relations: A history. Vol.1 to 1920. Cengage Learning. 341 p. 7. Гангелін р. «Доктрина Олні» и ее фальсификация в американской историографии // Вопросы истории, №7, июль 1951, с. 92-118. 8. Odeen Ishmael. The Trail Of Diplomacy: a Documentary History of the Guyana-Venezuela Border Issue // Режим доступу: www.guyana.org/features/trail_diplomacy_pt4.html

Американсько-китайські відносини за першої адміністрації У. Клінтона 1993—1997 рр.

Після завершення Холодної війни постало питання, як заповнити той вакуум, який був створений у результаті падіння соціалістичного табору. Цей вакуум відчувався в усіх куточках планети — особливо у Східній Азії, де існували такі перспективні країни, як Японія та Китай. Важливо було для США, як для єдиної наддержави, вдало зорієнтуватися у новій ситуації та приділити пильну увагу покращенню двосторонніх стосунків з таким регіональним гігантом як КНР. Головна роль у цьому приділялася новообраній адміністрації Президента США Біллу Клінтону.

Обрана адміністрація на чолі з демократом У. Клінтоном продовжила лінію щодо пріоритетності Азійсько-Тихоокеанського регіону в шкалі зовнішньополітичної стратегії США, що знайшло своє відображення в проголошеній у липні 1993 р. концепції «нового тихоокеанського співтовариства» [1].

Ще на самому початку президентства Клінтона, 4 червня 1993 р., відділ пропаганди КПК видав документ, в якому заявляється, що США пристосовують свою політичну і військову стратегію з колишнього Радянського Союзу на Китай, останню найбільшу в світі комуністичну силу у світі. Сполучені Штати звинувачуються у втручанні та причині падіння комунізму в колишньому Радянському Союзі. США звинувачуються у спробі перетворити Китай на східну Росію, упродовж від десяти до п'ятнадцяти років [2, с. 72].

Важливою є заява прем'єра КНР Лі Пена, яку він здійснив 2 січня 1994 р. Він передбачив покращення китайсько-американських відносин. Він зазначив, що в 1994 р., на третій рік після закінчення холодної війни, міжнародна ситуація підійде до розслаблення, а світ буде швидше йти до багатополарності [3, с. 105].

Температура спалаху в американсько-китайських відносинах прийшла в червні 1995 р. з питання про видачу американської візи президенту Тайваню Лі Денхуею, щоб відвідати США для виступу у своїй альма-матер — Корнелльському університеті 7 червня. Уже в адміністрації Клінтона були підвищені неофіційні відносини з Тайванем, давши дозвіл на поїздки посадових осіб на урядовому рівні. Клінтон також посилався на Тайвань під час зустрічі з Цзян Цземінем в Сіетлі в країні. Чи є це країна чи ні, Тайвань є реальністю [4].

7 червня 1995 р. Лі Денхуей прибув до Сполучених Штатів. Цей візит хоча й не свідчив про якийсь кардинальний поворот США у політиці щодо Тайваню, проте його значимість була досить високою. Варто лише взяти до уваги, що до цієї події протягом 27 років жоден президент невизнаної острівної держави не мав можливості ступити на американську землю. Тайванські видання подавали цю подію як значну дипломатичну перемогу Тайбея. При цьому тайванський лідер не утримався від політичних заяв видаючи себе «президентом Китайської Республіки на Тайвані». Але що стосується американсько-китайських

відносин, то вони зазнали першого серйозного потрясіння з моменту нової китайської політики Ніксона [5, с. 90].

Тогочасний прем'єр КНР Лі Пен заявив: «Ми стоїмо на тому, що возз'єднання має відбутися мирним способом, але ми не виключаємо використання сили». 24 січня 1996 р. в "Нью-Йорк Таймс" з'явилася інформація, що Пекін вже завершив розробку планів нападу на Тайвань після президентських виборів на острові. У лютому 1996 р. високопоставлені представники адміністрації Клінтона стверджували, що будь-яка споба Китаю здійснити збройне об'єднання з Тайванем буде являти собою «серйозну загрозу» для безпеки у східнотихоокеанському регіоні [6, с. 63].

5 березня представник КНР оголосив про проведення з 8-го по 15 число того ж місяця ракетних випробувань та військово-морських навчань поблизу територіальних вод Тайваню. В провінції Фуцзянь, розташованій навпроти тайванського узбережжя, сконцентрувалися сили НВАК чисельністю 150 тис. сол. Ці військові маневри фахівці називають найбільшими за попередні 40 років [5, с. 91].

У відповідь на це адміністрація Клінтона відправила військові кораблі військово-морської Тайванської протоки, щоб нагадати Китаю про неможливість врегулювання спору шляхом застосування військової сили. У Вашингтоні почалося обговорення можливості співробітництва з Тайванем у питанні розміщення нової американської системи ПРО. А спікер палати представників, республіканець Ньют Гінгріч і багатьох інших законодавців взагалі закликали до допуску Тайваню в якості незалежної держави в ООН [4].

Візит президента Тайваню до США спричинив погіршення американсько-китайських відносин, що тривало протягом року. Але Вашингтон змушений був відступити. На форумі АТЕС у Манілі в листопаді 1996 р. під час зустрічі президентів Цзян Цземіня і У.Клінтона відбулося примирення між двома країнами. Утім і в майбутньому тайванська проблема буде постійно впливати на поверхню у відносинах між КНР і США [7, с. 438-439].

1. Шевчук О.В. Китай у зовнішньополітичній стратегії США (1990-ті — 2000-ні) [Електронний ресурс] // <http://www.nbuv.gov.ua>. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2010_118/118-33.pdf. - Назва з екрану. 2. American strategy toward China viewed as antagonistic // China Facts & Figures // V.18 p.72. 3. Sino-United States Ties//China Facts & Figures// V.19 p.105. 4. Kamath P.M. US-China Relations Under the Clinton Administration: Comprehensive Engagement or the Cold War Again? [Електронний ресурс] // <http://www.idsa-india.org/>. - Назва з екрану. 5. Таран М. Кризи 1995-96 рр. у Тайванській протоці: ключові стимули та моделі поведінки трьох сторін. // Східний світ. 2007. №4. 6. Chronology of Sino-Taiwan crisis // China Facts & Figures // V.21 p.63. 7. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980-2000 роки / За ред. Л.Ф.Гайдюков. — К., 2001. — С.438-439.

Оксана Набока

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ставлення європейських держав до членства Туреччини в ЄС

Позиції держав-членів Союзу протилежні щодо питання вступу Туреччини до ЄС і до консенсусу далеко. За даними соціологів, у жодній із європейських держав більшість населення не підтримує перспективи європейської інтеграції Туреччини. Прихильників євроінтеграції в самій Туреччині останнім часом також дещо поменшало. Соціологічні дослідження засвідчили, що вступ до ЄС підтримують 60% громадян країни, на противагу 70%, зафіксованим у 2005 р. [1]. Водночас у 2006 р. 59% громадян держав-членів ЄС не підтримали Туреччину, зокрема в Австрії проголосував 81% населення проти — найбільше в ЄС, а в Румунії — 66% населення за вступ Туреччини. Європейська сім'я підходить до межі розколу. Бельгія, Люксембург, Велика Британія, Італія, Угорщина, як і Німеччина, виступають за прийняття Туреччини в члени ЄС.

Одним із найбільших противників вступу Туреччини виступає Франція. Президент Франції Ніколя Саркозі висловився проти вступу Туреччини до Європейського Союзу: «Я завжди був проти вступу Туреччини в ЄС», — зазначив він. За його словами, «Туреччина не належить до Європи». «Якщо питання про вступ Туреччини до Євросоюзу стане на порядок денний у період мого президентства у Франції, — сказав він, — то я призначу референдум» [2]. Консолідована позиція французького керівництва свідчить про те, що рішення Парижа справді залежатиме від волевиявлення народу. За останніми соціологічними опитуваннями прагнення Анкари вступити до ЄС підтримують лише 26% французів, 61% — проти 7. Однак позицію Франції проти підтримують Австрія, Нідерланди та Кіпр.

Напередодні зустрічі Туреччини з ЄС у жовтні 2004 р. канцлер Австрії Вольфганг Шюссель заявив, що ця країна ніколи не буде повноправним членом спільноти і ЄС варто ще раз подумати, чи готовий він до подальшого розширення [3, с.86]. Свою позицію австрійці аргументували тим, що більшість громадян європейських країн виступають проти повноцінного членства Туреччини. Міжнародні спостерігачі пояснюють таку різку позицію Австрії її незадоволенням у зв'язку з тим, що Хорватія, яка значно більше відповідає європейським стандартам, може бути прийнята у ЄС після Туреччини [4].

Люксембурзький прем'єр-міністр вважає, що якщо Євросоюз рухатиметься в напрямку 35 чи навіть 40 членів, то потрібно встановити нову форму членської інтенсивності. Про недоречність прийняття Туреччини неодноразово заявляв прем'єр-міністр Данії Андрес Фог Расмусен. Влада Данії, як і Австрії, вважає, що замість повноправного членства варто надати статус лише привілейованого партнерства [5, с. 109].

Щодо позиції більшості країн-новачків, то вони в основному збігаються позиціями старих членів ЄС, аби не загострювати відносин із ними.

Польща, яка вступила в ЄС 1 травня 2004 р., досить обережно ставиться до прагнення Туреччини інтегруватися до Європейського Союзу, адже вважає, що вона є занадто великою країною і ЄС не зможе поглинути її. Однак Варшава неодноразово заявляла про свою підтримку щодо турецького членства в ЄС.

Одним із головних аргументів, якими оперують противники вступу Туреччини до ЄС, є економічна сторона. На їхню думку, ЄС просто буде не в змозі оплатити таке злиття, оскільки Туреччина одна потребує стільки ж коштів, скільки всі десять країн, що вступили до ЄС 1 травня 2004 р. Рівень турецької економіки далекий від європейського. Для того, щоб підтягнути Туреччину до європейських стандартів життя, будуть потрібні величезні й постійні зусилля з перерозподілу коштів від європейських платників податків, які будуть виснажувати Європу без гарантії на успіх у Туреччині. Крім того, у Раді Європи вона буде на одному рівні з нинішньою Великобританією. Її зовнішні інтереси будуть домінувати в Європі.

Особливого розгляду заслуговують відносини між Туреччиною та Німеччиною — відносини європейського гіганта, який традиційно підтримує різносторонні зв'язки з Туреччиною. Позиція ФРН при підготовці угоди про асоціацію Туреччини з ЄЕС і при розробці принципів та механізму асоціації визначалася сукупністю військово-політичних й економічних міркувань. І саме це забезпечило найбільш прихильне ставлення ФРН з усіх країн-членів ЄЕС до асоціації з Туреччиною [6, с.189]. Німеччина, яка останнім часом стала однією з лідерів і ледве не найбільш активною прихильницею інтеграції в межах ЄС, відіграє провідну роль стосовно Туреччини з країнами Союзу [3]. Більше того, рівень контактів між двома країнами дає змогу говорити про досить значне місце Німеччини в системі зовнішніх зв'язків Туреччини. Причому, якщо відношення ЄС і Туреччини мають певний дисбаланс на користь Євросоюзу, то по лінії ФРН — Туреччина вони значно збалансовані (багато в чому за рахунок діаспори). Інакше кажучи, зацікавленість Німеччини у збереженні гарних відносин із Туреччиною значно вищі, ніж у ЄС загалом. Відповідно до цього, Анкара прагне заручитися підтримкою Німеччини у своєму прагненні якнайшвидше ввійти в ЄС [1, с. 87].

Великобританія вбачає сильну підтримку в Туреччині як у членів ЄС. Британський міністр закордонних справ Девід Міллібенд заявив у вересні 2007 р. про необхідність бачення Туреччини як члена ЄС. Туреччина є суттєвим торговельним партнером Великобританії, а вона, у свою чергу, є одним із найбільших турецьких експортерів. Варто зазначити, що саме Великобританія виступила найбільшим фаворитом та лобістом Анкари в усіх перипетіях із владою Брюсселя [7, с. 244—250].

Середземноморські європейські країни — Іспанія, Португалія, Італія — теж займають позиції за вступ Туреччини, незважаючи на серйозну опозицію католицької церкви. Прем'єр-міністр Португалії Педру Сантана Лопес заявив у ході саміту, що членство багатонаціональної країни з 80-мільйонним населенням, яка чимось нагадує Португалію, збагатить Європу [8, с.37—41]. Ці держави звертають увагу на участь Туреччини в боротьбі з незаконною міграцією та організованою злочинністю. Скандинавські країни в основному виступають за стримане „так" Туреччини.

Щодо прибалтійських держав, а також Словенії, Болгарії, Мальти, то їхні позиції не чіткі. На спільній із турецьким колегою Алі Бабаджаном прес-конференції глава МЗС Греції підкреслила, що, на її думку, вступ Туреччини в ЄС дає величезний шанс Афінам і обіцяє всьому регіону „стабільність і розвиток". Бакоянніс заявила, що Греція підтримує вступ Туреччини в ЄС, оскільки це надзвичайно важливо для миру у всьому регіоні [9].

Позиція прихильників вступу Туреччини до Євросоюзу мотивується здебільшого тим, що Туреччина важлива для ЄС у плані європейської безпеки, звернувши увагу на регіон на східному фланзі Європи — Іран, Ірак, Сирія, конфлікт на Близькому Сході, Середня Азія і Південний Кавказ, ісламський тероризм, еміграція та загрози поставкам енергії в Європу. Захист інтересів Європи в цей час означає встановлення міцного зв'язку з Туреччиною як наріжного каменю регіональної безпеки. Прихильники, крім того, підкреслили важливе місце Туреччини в НАТО та її участь у боротьбі з міжнародним тероризмом. Важливим є участь Туреччини у вирішенні близько-східного питання [10, с.67-72].

Отже, проблема залишається і потребує подальшого вивчення та досліджень не лише позицій держав-членів ЄС щодо прагнення Туреччини, а й комплексного аналізу проблем і перспектив вступу Туреччини до ЄС, вивчення законодавчої бази й історичних умов, розгляд основних проблем і перспектив подальшої співпраці Туреччини та ЄС.

Активними противниками виступають Франція та Австрія, аргументуючи це низьким рівнем розвитку та релігійними аспектами. Загострює ситуацію невирішеність Кіпрського питання та проблема курдів. Прихильниками ж вступу є ФРН, Великобританія, і поза ЄС активну підтримку висловлюють США. Адже країна має доступ до таких важливих регіонів, як Причорномор'я, Середземномор'я, Балкани, Закавказзя, Центральна Азія, Близький та Середній Схід.

1. Ожівська Ю. Туреччині не місце в ЄС? / Ю. Ожівська.— Режим доступу: <http://www.gazeta.lviv.ua>. — Назва з екрану. 2. Саркозі висловився проти вступу Туреччини в ЄС.— Режим доступу: <http://www.Ua.glavred.info/archive/2008/04/25/091228-12.html>. - Назва з екрану. 3. Т. І. Раєвич, Н. К. Задоя. Позиція держав-членів ЄС щодо прагнення Туреччини вступити в Європейський Союз // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.— В., 2008. 4. Німецька Хвиля. Вступ Туреччини — кінець "старого" ЄС?. — Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/kordon/eu/2005/archiv2005.html>. - Назва з екрану. 5. Кондратьєва Т. С. Євросоюз — Турція: Геополитическая игра с непредсказуемым результатом / Т. С. Кондратьєва // Актуальные проблемы Европы. — 2006. — №4. 6. Філоретов В. Асоціація Туреччини з ЄЕС і позиція ФРН: політико-правові аспекти / В. Філоретов // Наук. зап. — К., 1998. — Вип. 5. 7. Сібуров М. Євро-інтеграція Туреччини / М. Сібуров, В. Палійчук // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — Вип. 59. — Ч. 2. 8. Савельєва А. Между Европой и Азией : почему Турцию не принимают в Европу / А. Савельєва // Азия и Африка сегодня. — 2003. — № 7. 9. Греція підтримує вступ Туреччини до Європейського союзу (ЄС). — Режим доступу: <http://www.Uro.ua/ukr/news/2008/03/09/77788.shtml>. - Назва з екрану. 10. Волчок Б. А. Євроінтеграція — основний вектор сучасної зовнішньої політики Туреччини / Б. А. Волчок // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2007. — № 7.

Еволюція американсько-російських відносин на межі ХХ-ХХІ ст.

Процеси трансформації на теренах СНД від початку 1990-х рр. суперечливо сприймалися американськими політичними колами. Тенденція до керівництва з боку Росії на пострадянському просторі, на думку західних теоретиків, мала забезпечити демократичний розвиток і попередження локальних та регіональних конфліктів. Це сприяло виокремленню особливого відношення до Росії в зовнішньополітичній стратегії США.

Адміністрація Дж.Буша-старшого у відносинах із пострадянською Росією переслідувала дві мети: по-перше, серйозне скорочення ядерних озброєнь; по-друге, швидкий перехід країни до демократії та ринкових відносин при фінансовій підтримці США [1]. У Сполучених Штатах вважали, що Росія негайно перетвориться у стабільну і динамічну політичну й економічну систему, а головне, завжди буде визнавати провідну роль американської зовнішньої політики.

Уже наприкінці березня 1992 р. Вашингтон відмінив свою заборону на експорт та імпорт передової технології з Росії та в Росію. Керівництво Сполучених Штатів сподівалося отримати контроль за розвитком, розповсюдженням та використанням російських досягнень у сфері ядерної енергетики та ракетобудування. Важливим залишалось також прагнення американської адміністрації зберегти власні кошти, використовуючи російські ракети та ядерні установки для дослідження космосу, створення атомних реакторів і постачання їх плутонієвим паливом [2].

За часів Дж.Буша-старшого почала надходити масштабна економічна допомога Сполучених Штатів країнам СНД відповідно до Закону про підтримку свободи в нових незалежних державах (1992 р.) [3]. При цьому тенденцією надання допомоги у другій половині 1990-х рр. став перерозподіл її на користь Росії [4, с. 175].

Але адміністрація США недооцінила складність перехідного періоду в Росії [5]. Поступово російсько-американські відносини перейшли у розряд звичайних подій.

Під час першого строку правління адміністрації Б.Клінтона (1993—1997 рр.) проводились дискусії відносно формату відносин із Росією. У концепції З. Бжезінського Росія була названа країною з невизначним майбутнім [6].

Адміністрація Б.Клінтона дивилась на відносини з Росією під кутом рішення головного завдання США — зменшення її стратегічного ядерного потенціалу. При всій своїй слабкості Росія залишилась єдиною країною у світі, чий ядерний потенціал міг загрожувати Сполученим Штатам. Для створення довгострокової та стабільної безпеки в Європі треба було вирішити питання інтеграції в неї пострадянського простору, особливо Росії [7]. Незважаючи на достатньо суперечливі стосунки зі Сполученими Штатами, як і прояви негативних тенденцій розвитку із другої половини 1990-х рр., Росія залишалася в центрі уваги США у сенсі їх геополітичного та гео економічного утвердження в східноєвропейському регіоні. Серед головних напрямків політики США щодо Росії окреслювалися підтримка стабільності в Росії як країні, що продовжувала утримувати значний арсенал зброї масового знищення, залучення Росії до підтримки американських політичних пріоритетів і забезпечення поваги з боку Росії до суверенітету її сусідів. Негативні аспекти сприйняття американськими політичними колами Росії пов'язувалися з такими явищами російської внутрішньої і зовнішньої політики, як нестабільність курсу економічних реформ, олігархія правління, порушення прав людини (бойові дії у Чечні), протидія політиці США в регіоні Перської затоки та на Балканах.

Ключовим завданням США на той час, за думкою Г.Кіссінджера, стало би перетворення Росії на невід'ємну частину міжнародної системи. Разом із тим, він не виключав небезпеки відродження імперських претензій останньої [8, с. 745].

У червні 1997 р. за пропозицією Вашингтону Росія вперше була допущена до участі в зустрічі «великої сімки» у Денвері. Це був важливий знак визнання міжнародного статусу Росії та прагнення Заходу мати з РФ «партнерські відносини». Проте Вашин-

гтон бажав тримати Росію в якості молодшого партнера, намагався зберігати свого роду баланс між співпрацею та суперництвом. Поступово американсько-російські ділові зв'язки набули звичайного характеру партнерів-конкурентів і зазнали певного кризового стану протягом останнього періоду президентства Б. Клінтона (період «відвертого реалізму») [9, с.10]. Росія не погоджувалась із роллю, що їй відводив Захід, а Сполучені Штати не сприймали Росію як рівноправного партнера. У 1999-2000 рр. і у Вашингтоні, і в Москві старанно обминали термін «партнерство» стосовно американсько-російських відносин. Протиріччя стосувалися питань самовизначення кордонів Росії, збереження стратегічного паритету, геополітичного статус-кво, розширення НАТО, реального впливу на прийняття ключових міжнародних рішень.

Лінія на підтвердження стратегічного партнерства з Росією була підтримана Дж.Бушем-молодшим напередодні його першої міжнародної подорожі в червні 2001 р. [4, с. 186]. Після трагічних подій 11 вересня 2001 р. та негайного підключення Росії до антитерористичної кампанії обидві столиці повідомили про партнерські відносини. Ця позиція Кремля 11 вересня 2001 р. сприяла рішенням США та Євросоюзу про визнання ринкового статусу російської економіки. Новий дух американсько-російського партнерства дозволив Вашингтону та Москві заключити Договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів від 24 травня 2002 р. на найближчі 10 років.

У «Стратегічній концепції національної безпеки» 2002 р. США відмітили позитивні зміни, що відбуваються в Росії та визначили її як союзника в боротьбі з тероризмом [10]. Та вже у документі «Стратегія національної безпеки» 2006 р. США скептично відносяться до розвитку демократії в Росії [11].

При новому президенті Б.Обамі, який прийшов до влади в 2009 р., американсько-російські відносини отримали назву «перезавантаження» [12]. Фінансова криза створила ситуацію, завдяки якій обидві сторони більше націлені на співробітництво. У сфері глобальних проблем наявнен значний потенціал для співробітництва. Але існують дві значні перешкоди: пострадянський простір і проблема дотримання прав людини.

Таким чином, на межі ХХ-ХХІ ст. російський вектор залишається одним із основних напрямків зовнішньої політики Сполучених Штатів, які докладають зусиль для утримання Росії в режимі конструктивного діалогу. Поглиблюючи рівень співробітництва, ці держави продовжують змагання між собою на міжнародній арені.

1. Cohen S. American policy and Russia's future // Nation. — 1993. — V. 256, №13. — P.468-476.
2. Маруев А. Международные отношения: геополитический анализ и прогнозирование // Свободная мысль. — М., 2007. — № 4 (1579). — С. 70-82.
3. The Freedom Support Act. — 1992. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: www.fas.org/nuke/control/ctr/docs/s2532.html. — Назва з екрану.
4. Дудко І. Національні інтереси США у постбіполярному світі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2003. — 208 с.
5. Крашениникова В. Россия-Америка: холодная война культур. Как американские ценности преломляют видение России. — М.: Европа, 2007. — С.298.
6. Annual Report to the President and the Congress — 2000. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: www.fas.org/man/docs/adr_01/index.html. — Назва з екрану.
7. Holbrook R. America, a European power // Foreign affairs. — 1995. — V.74, №1. — P.38-51.
8. Киссинджер Г. Дипломатия / Пер. с англ. В.В.Львова; послесл. Г.А.Арбатова. — М.: Ладомир, 1997. — 848 с.
9. Уткин А.И. Американская стратегия для XXI века. — М.: Логос, 2000. — 271 с.
10. The National Security Strategy of the United States. September 2002. — 2002. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2002.pdf>. — Назва з екрану.
11. The National Security Strategy of the United States. March 2006. — 2006. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>. — Назва з екрану.
12. Рубл Б. Россия-США. Перезагрузка отношений. — 2010. — [Електронний ресурс]. — Доступний з: <http://www.washprofile.org/ru/node/8507>. — Назва з екрану.

Конгрес Українців Канади та його роль у визнанні міжнародною спільнотою Голодомору 1932—1933 років геноцидом українського народу

Громадсько-політичні організації українців поза межами материкової Батьківщини вдало лобюють інтереси України перед урядами держав свого проживання. Канада стала другою країною, що визнала незалежність Української держави (2 грудня 1991) та встановила з нею дипломатичні відносини (27 січня 1992) [1, с.12]. Це відбулося саме під впливом Конгресу українців Канади (далі — КУК) на канадські урядові кола, адже українська громада на північноамериканському континенті уважно стежила за подіями на Батьківщині. Ці обставини сприяли активізації дипломатичної діяльності КУК на міжнародній арені. Дана організація виступає від імені переважної більшості української спільноти Канади (станом на 2010 р. — 1,2 млн.), представляючи їхні інтереси у держустановах і ЗМІ [2].

Одним із найважливіших програмних положень Конгресу — сприяння визнанню міжнародною спільнотою Голодомору 1932—1933 рр. актом геноциду українського народу. «Голодомор — один із найбільш жахливих злочинів в історії людства, був результатом умисної політичної стратегії, таємно впроваджуваний Сталіним та його тоталітарним комуністичним режимом», — відзначено в проекті програми [3]. Завдяки розсекреченню документів в Україні та свідченням очевидців, світ побачив жахливий злочин проти людства, про який раніше або знали небагато, або офіційно не приймали.

Указом президента України В. Ющенка N376-V від 28 листопада 2006 р. Голодомор 1932—1933 рр. визнавався геноцидом українського народу; заперечення даної постанови на території держави вважалося протиправним [4]. До прийняття офіційного закону Україною міжнародна спільнота, зокрема Канада, у парламентських актах лише засуджують акт штучно створеного голоду. З нагоди 70-х роковин Голодомору 58-ма сесія Генасамблеї ООН у спільній заяві 25 країн ЄС та 37 держав Євразійського та Африканського простору, зокрема США та РФ, зазначає своє негативне ставлення до даної події. Серед сприятливої міжнародної обстановки КУК розпочинає активне лобювання даного питання перед канадським парламентом. Завдяки їх старанням Канада опиняється серед найперших країн, що офіційно визнали акт геноциду. В листопаді 2007 р. українці зі всього світу на 75-тій річниці-спомині вшанували пам'ять 10 млн. жертв Українського Геноциду 1932-1933; відбулась спеціальна конференція в Торонто Манк Центрі, в якій брали участь чотири доповідачі з України, троє коментаторів з Північної Америки, виголошувались оглядові звернення [5]. Задля підняття рівня обізнаності щодо цієї трагедії, КУК разом із своїми членськими організаціями та українською спільнотою в Канаді організував різноманітні культурні заходи та лекції, які надавали базову інформацію по цьому питанню. Спонсорами конференції та просвітницьких заходів виступили Канадський Інститут Українських Студій, Програма Петра Яцюка по дослідженню України, Українсько-Канадський Центр Дослідження та Документації в кооперації із Об'єднаною кредитною Спілкою "Будучність" та Торонтською Гілкою КУК. У додатку до резолюції Федерального уряду Канади (29 травня 2008 р.), котра декларує Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид українства, чотири канадські провінції одна за одною приймають аналогічні постанови: 7 травня 2008 р. — провінція Саскачеван, 30 жовтня 2008 р. — провінція Альберта, 4 грудня 2008 р. — провінція Манітоба, 9 квітня 2009 р. — провінція Онтаріо. В листопаді того ж року відповідний законопроект був переданий на розгляд парламенту провінції Квебек депутатом Національної Асамблеї Луїсом Бодвеном; закон був схвалений у першому читанні та визначив Голодомор «актом геноциду українського народу в Україні 1932-1933 рр., жертвами якого стали мільйони українців. Голод був штучно створений радянським режимом Й. Сталіна, щоб знищити прагнущого українського народу до побудови вільної та незалежної Української держави» [6]. КУК ініціював та відслідковував ці політичні рішення міжнародного значення, систематично інформуючи про них УНІАН. «Ми дуже цінуємо роботу депутатів Національної асамблеї Квебеку, згідно з якою трагедія Голодомору вже визнана на високому рівні, що тим самим пролило світло на

чорні плями в історії СРСР», — зазначив президент КУК Павло Грод. «Квебек став шостою юрисдикцією в Канаді, яка визнала Голодомор актом геноциду українського народу. Нехай це стане прикладом того, що світ пам'ятає і визнає правдиву історію українського народу».

Ініціатива Канадського Уряду «підштовхнула» європейську спільноту; через декілька місяців, 23 жовтня 2008 р., Європейський Парламент приймає резолюцію «щодо відзначення Голодомору — штучного голоду в Україні 1932-1933 рр.». У постанові ЄП керувався законами та постановами, раніше прийнятими в Україні та Європі, зокрема Конвенцією ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, та вважав, що «щр Голодомор 1932-1933 рр., який спричинив загибель мільйонів українців, був цинічно та жорстоко спланований сталінським режимом з метою насильницького запровадження колективізації сільського господарства проти волі сільського населення України, нагадування про злочини проти людства у європейській історії повинно запобігати вчиненню подібних злочинів у майбутньому». Таким чином, Європа визнала Голодомор штучно спровокованим голодом та «жахливим злочином проти України» [7]. За фактом вчинення геноциду СБУ України 22 травня 2009 р. було порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч.1 ст. 442 Кримінального кодексу України; метою розслідування було в'язковим кроком Української держави в рамках виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань [8]. Президентом ЄП були направлені копії резолюції Раді, Комісії, Уряду та Парламенту України, Генсекретареві ОБСЄ та Генсекретареві Ради Європи. На сьогодні, окрім Канади, ще 13 країн світу офіційно задекларували Голодомор 1932—1933 рр. як акт геноциду українського народу: Австралія, Ватикан, Угорщина, Грузія, Еквадор, Естонія, Колумбія, Латвія, Литва, Мексика, Парагавай, Перу, Польща; 5 країн визнали Голодомор як кримінальний акт Сталінського режиму: Аргентина, Іспанія, Словачка, Чилі, Чеська Республіка. Виняткову позицію щодо цього питання займають США [9].

КУК ініціював вшанування жертв Голодомору кожної четвертої суботи листопада. Наразі КУК розвиває дослідження цієї історичної трагедії у багатьох напрямках, зокрема у Канадському Музеї Прав Людини. Значну допомогу у цій справі КУК продовжує надавати Фонд Ізраєля Харольда Асперса, відомого канадського мецената (Бізнес-Школа І.Х. Асперса при університеті Манітоби), що вболівав за справу відновлення історичної справедливості щодо українства на міжнародному рівні [10]. 27 листопада 2010 року в Соборі св. Володимира УПЦ Канади, м.Торонто, відбулася поминальна панахида за участі президента КУК П. Грода, Міністра з питань громадянства, імміграції та багатокультурності Дж. Кенні, канадських членів парламенту Б. Дегерта, Дж. Кеннеді, Б. Вжесневського, президента КУК-Онтаріо І.Бейкера, президента КУК-Торонто О. Рєви, голів та представників українських організацій [11].

У 2011 році Торонтська Гілка КУК за підтримки Ераста та Ярміли Гуцуляк і Канадського Фонду Досліджень України видає брошуру «Голод — Геноцид в Україні. Голодомор 1932-1933 років». У ній наводилась інформація про його політичну вмотивованість, англійське кінофотофоновідео та друковані ресурси, свідчення очевидців Голодомору, об'яви про проведення майбутніх культурно-навчальних заходів, зокрема лекцій по досліджуваній проблематиці в Регіональній Шкільній Колегії Департаменту Історичних і Соціальних наук м. Торонто (TDSB).

Позиція українців Канади щодо Голодомору 30-х років у своїй Батьківщині сьогодні чітко окреслена: «TDSB, Уряд Канади, Уряд провінції Онтаріо та спільнота українців Канади розпізнають Голодомор як геноцид, шанують пам'ять мільйонів людей, котрі загинули під час нього, знаючи, що нащадки багатьох з них є теперішніми жителями Канади» [12].

1. Кулінін М., Руденко Г.. Стислий український дипломатичний довідник, навчальний посібник. — К: Дипломатична академія при МЗС України, 2006. — 376 с. 2. Briefing note on Canadian Museum for Human Rights / UCC - Режим доступу: www.ucc.ca/positions/canadian-museum-for-human-rights/ — Назва з екрану. 3. Holodomor. Ukrainian Canadian Congress: Режим доступу: www.ucc.ca/positions/holodomor. — Назва з екрану. 4. Закон України N 376-V «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 року. - Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/376-16/conv. — Назва з екрану. 5. The Holodomor of 1932-33: A 75th Anniversary Conference on the Ukrainian Famine-Genocide, November 1, 2007, Andriy Makuch. - Режим доступу: www.citizenship.gov.on.ca/english/citizenship/holodomor.shtml. — Назва з екрану. 6. Квебек визнав Голодомор геноцидом українців / Новини УНІАН. - Режим доступу: www.unian.net/ukr/news/news-380210.html. 7. Резолюція Європей-

ського Парламенту щодо відзначення Голодомору - шлужного року в Україні 1932-1933 років від 23 жовтня 2008 року. - доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_882. — Назва з екрану. 8. Богдан А. Фугей. Коментар щодо порушеної СБУ справи по Голодомору / Документи про Голодомор. - Режим доступу: <http://www.holodomoreducation.org/index.php/id/178/lang/ua>. — Назва з екрану. 9. Міжнародне визнання Голодомору як геноциду. - Режим доступу: <http://www.holodomoreducation.org/news.php/new/4/lang/ua>. — Назва з екрану. 10. University of Manitoba: Israel Harold Aspers. - Режим доступу: http://umanitoba.ca/faculties/management/why_asper/II_Aasper_1932-2003.html. — Назва з екрану. 11. Відзначення Голодомору в Торонто. Бюлетень, січень 2011 р. КУК, відділ Торонто. - Режим доступу: <http://www.ucutoronto.ca>. — Назва з екрану. 12. Famine-Genocide in Ukraine. Holodomor Teaching Materials. - Режим доступу: <http://www.faminegenocide.com>. — Назва з екрану

Егор Проников

Мичуринский государственный педагогический институт

Карибский кризис 1962 глазами современников и потомков

Карибский (Кубинский) кризис 1962 — международная конфликтная ситуация, вызванная размещением советских ракет среднего радиуса действия на Кубе. Человечество в полной мере ощутило реальность апокалипсиса. К счастью, разум взял тогда верх над безрассудством и разыгравшимися эмоциями. Государственные деятели СССР, США и Кубы впервые осознали что такое "ядерный тупик", и, проявив необходимый реализм при ликвидации кризисной ситуации, нашли в себе силы вступить на путь решения острейших международных проблем не военными, а дипломатическими средствами. И не будет преувеличением сказать, что уроки кризиса, предохраняющие от поспешных, непродуманных действий, стали серьезным вкладом в разработку и нового мышления, и новых подходов к событиям на мировой арене.

Внешняя канва тех давних событий хорошо известна: 14 октября 1962 г. самолеты разведки ВВС США обнаружили на "острове Свободы" — в Республике Кубе — советские ракеты, представлявшие реальную угрозу безопасности США. Американский президент Джон Ф. Кеннеди потребовал от советского правительства вывода ракет. Эти события могли поставить мир на грань ракетно-ядерной войны.

Таково краткое содержание той далекой истории, за которой скрываются кардинальные повороты мировой политики.

Российско-кубинские отношения имеют глубокие исторические корни. Достаточно напомнить, что первый почетный консул России был аккредитован на Кубе еще в 1826 году.

Справедливости ради надо сказать, что в целом до начала 60-х годов XX века двусторонние отношения с Кубой развивались скорее формально. До победы революции 1959 года Куба устойчиво находилась в орбите геополитических интересов США. Это обуславливалось прежде всего ее выгодным положением в центре Карибского бассейна и значительным ресурсным потенциалом острова. Имея формальный статус независимого государства, Куба с начала века фактически оказалась жестоко ориентированной на Соединенный Штаты. В этих условиях США удалось закрепить свое влияние посредством так называемой "поправки Плата", включенной под давлением в кубинскую Конституцию. Согласно поправке США получили беспрецедентное право прямого военного вмешательства во внутренние дела кубинского государства в случае, когда Вашингтон сочтет, что стабильность страны находится под угрозой [1, с.69].

Сразу после революции на Кубе в 1959 году ни у Фиделя Кастро, ни у его сподвижников не было не только никаких контактов ни с Советским Союзом, ни с другими социалистическими государствами, но даже и элементарных познаний о марксизме-ленинизме, о коммунистическом учении [2, с. 46].

Во время своей борьбы с режимом Фульхенсио Батисты в 1950-х Кастро несколько раз обращался к Москве за военной помощью, но получал отказ. Москва скептически относилась к лидеру кубинских революционеров и к самим перспективам революции на Кубе, считая, что там слишком велико влияние США. В тоже время власти США открыто враждебно встретили кубинскую революцию.

Первый зарубежный визит после победы революции Фидель совершил в США, однако президент Эйзенхауэр отказался встречаться с ним, сославшись на занятость. После этой демонстрации высокомерного отношения к Кубе Ф. Кастро проводил меры, направленные против засилья американцев. Так, были национализированы телефонная и электрическая компании, нефтеперерабатывающие заводы, 36 крупнейших сахарных заводов, принадлежавших гражданам США; прежним владельцам были предложены соответствующие пакеты ценных бумаг. Все филиалы североамериканских банков, принадлежавших гражданам США, были также национализированы. В ответ на это США прекратили поставлять на Кубу нефть и покупать её сахар, хотя действовало долговое соглашение о покупке. Такие шаги поставили Кубу в очень тяжёлое положение. К тому времени кубинским правительством уже были установлены дипломатические отношения с СССР, и оно обратилось к Москве за помощью. Отвечая на запрос, СССР направил танкеры с нефтью и организовал закупки кубинского сахара. [3, с.189]

Можно считать, что Куба стала первой страной, которая выбрала коммунистический путь без значительного военного или политического вмешательства со стороны СССР. В этом качестве она была глубоко символична для советских лидеров, в особенности для Никиты Сергеевича Хрущёва, — он считал защиту острова критичной для международной репутации СССР и коммунистической идеологии.

20 мая 1962 года Никита Хрущёв провёл в Кремле беседу с министром иностранных дел Андреем Громыко, Анастасом Микояном и министром обороны Родионом Малиновским, в ходе которой изложил им свою идею: в ответ на постоянные запросы Фиделя Кастро об увеличении советского военного присутствия на Кубе разместить на острове ядерное оружие.

21 мая на заседании Совета обороны поддержал предложение Н.С. Хрущёва. Министерству обороны и иностранных дел было поручено организовать скрытное перемещение войск и военной техники по морю на Кубу.

28 мая из Москвы в Гавану вылетела советская делегация в составе посла СССР Алексева, главнокомандующего РВСН маршала Сергея Бирюзова, генерал-полковника Семена Павловича Иванова, а также Шарафа Рашидова. 29 мая они встретились с Раулем и Фиделем Кастро и изложили им предложение ЦК КПСС. Фидель попросил сутки на переговоры со своими ближайшими соратниками. В тот же день Кастро дал положительный ответ советским делегатам. Было решено, что Рауль Кастро в июле посетит Москву для уточнения всех деталей.

США также осуществляли широкомасштабные мероприятия военного характера: Вашингтоном был разработан специальный план по ликвидации правительства Фиделя Кастро под кодовым названием "Мангуст". Этот план предусматривал два этапа.

В рамках подготовки к реализации этого плана в августе 1962 г. близ берегов Кубы были проведены крупномасштабные военно-морские маневры, в которых участвовало 45 военных и более 100 тыс. морских пехотинцев.

23 августа 1962 г. Джон Кеннеди приказал активизировать меры по "намеренному разжиганию полномасштабного восстания против Кастро" [4, с. 86]. Этот поступок наглядно свидетельствует о полном фиаско американской разведки по получению объективной информации о происходящих на острове событиях.

Тем временем в Гаване политическая обстановка накалилась до предела. Кастро стало известно о новой позиции Советского Союза, и он сразу же направился в советское посольство. Фидель решил написать Хрущёву письмо, чтобы подтолкнуть его к более решительным действиям.

Кризис имел многоплановые и далеко идущие последствия как позитивного, так и негативного характера. Среди первых следует выделить следующие: осознание сверхдержавами собственной уязвимости и зависимости друг от друга. Стало очевидным, что ядерная конфронтация между США и СССР создает угрозу существования всего мира; были выработаны своего рода "правила поведения", которые позволили в дальнейшем не допускать в отношениях между Москвой и Вашингтоном возникновения столь острых кризисных ситуаций; непосредственно после завершения кризиса с обеих сторон были предприняты условия, направленные на закрепление достигнутых договоренностей и совершенствование механизма безопасности. Между Вашингтоном и Москвой была установлена прямая линия "горячей" связи; в 1963 г. был подписан Договор о прекращении ядерных испытаний в трех средах (в атмосфере, космосе и под водой).

Однако наряду с положительными, Карибский кризис имел и отрицательные последствия: не удалось поставить надежный заслон процессу расползания ядерного оружия, так как технологиями производства атомных бомб во второй половине 70-х годов овладели Южно-африканская Республика и Израиль; в условиях холодной войны борьба за доминирова-

ние в мире между СССР и США продолжалась опосредованно - как бы переходя с глобального на другие этажи миропорядка (конфликты и войны между "вассалами" двух сверхдержав).

Таким образом, в середине XX в. человечество, пройдя по краю ядерной бездны, благополучно миновало третью мировую войну.

Для Советского Союза, пожалуй, окончание Карибского кризиса было более выгодным, чем для американцев. СССР добился вывода ракет из Турции и подтвердил стратегический паритет между двумя великими державами. Правда, лично для Хрущёва этот кризис не пошел на пользу. Он показал его ошибки, необдуманность стратегически важных решений, политическую недалекость. Он подвергался критике, как со стороны братских партий, так и со стороны товарищей по партии за решение вывести войска с Кубы, но с позиции сегодняшнего дня отчетливо ясно, что он был прав. Тогда мир спасло обоюдостороннее нежелание войны, и некоторая прогнессивность стоящих тогда у власти "новых" политиков. Страх перед ядерной войной оказался сильнее собственных желаний как одной, так им другой стороны.

По моему мнению, Карибский кризис был для человечества таким же горьким, но полезным уроком, как Хиросима и Нагасаки. Тогда погибли десятки тысяч, но весь мир осознал ужас ядерной катастрофы, и их гибель спасла в будущем миллионы.

1. Ю.В. Аксютин "Никита Сергеевич Хрущёв. Материалы к биографии", ПОЛИТИЗДАТ, 1989. 2. Микоян С.А. "Анатомия Карибского кризиса", Academia, 2006. 3. "Госбезопасность от Александра I до Путина", М., 2005. 4. Микоян С.А. "Грыжок за океан. Почему ракеты?" // Латинская Америка, 2003 №1. 5. Востиков С.В. "Эквилибристика на острие войны" // Латинская Америка, 2003 №1.

Дар'я Пугачова

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Питання вступу Швеції до НАТО як складова безпекової політики країни

Політика нейтралітету втрачає популярність у Швеції, країні, яка дотримується його в Європі найдовше. Шведський політики висловлюють думку про те, що традиційний нейтралітет, якого дотримується країна з 1814 року, вже не відповідає ні сучасним викликам і загрозам, ні міжнародним зобов'язанням Швеції (насамперед йде мова про її партнерів — сусідні скандинавські держави та членів Євросоюзу). А співробітництво країн Північної Європи у сфері оборони не може бути альтернативною НАТО формою забезпечення національної та регіональної безпеки [1].

Поки що необхідність вступити в НАТО обстоюють політики з Партії поміркованих і Народної партії. Пояснюючи виборцям свою позицію, прихильники вступу країни в НАТО говорять про світ, що змінюється, про жорсткі засоби, які використовує Москва, щоб зайняти місце на міжнародній арені (грузинсько — російська війна і перманентні українсько — російські газові війни).

Підштовхують політиків до необхідності шукати нові варіанти забезпечення безпеки країни й відносини, що склалися у Швеції з Євросоюзом. Шведські євроатлантисти звертають увагу на те, що статус нейтралітету дуже сумнівний для держави, яка є активним учасником європейської політики безпеки та оборони, програми «Партнерство заради миру» і намагається створити регіональну систему безпеки «Північне співробітництво». Стокгольм має зобов'язання перед Євросоюзом і Швеція повинна їх дотримуватися, навіть незважаючи на свій нейтралітет, який вона декларує [2].

З огляду на те, що ЄС володіє меншими військовими можливостями порівняно з НАТО, прихильники вступу в Альянс вважають нерациональним для Швеції перебувати поза рамками однієї із цих організацій. До того ж Стокгольм, не будучи членом альянсу, не має можливості впливати на вироблення та ухвалення рішень Організацією Північноатлантичного договору, що, загалом, несправедливо (адже Швеція не тільки ак-

тивний член програми «Партнерство заради миру», вона активний учасник миротворчих операцій: нині шведський контингент один із найчисленніших в операції НАТО зі стабілізації ситуації в Афганістані) [3].

Усі ці аргументи представники Партії поміркованих і Народної партії висловлюють не перший рік. Особливо бурхливо виявилась дискусія про те, чи потрібне Швеції членство в альянсі в 2009 році, після публікації статті міністра оборони Швеції Стена Толлфорса. Він повідомив тоді про початок переговорів з НАТО, Норвегією та Фінляндією про приєднання до північноєвропейської системи протиповітряної оборони. При цьому він наголосив, що Швеція не залишиться пасивною в разі кризової ситуації чи нападу на одну з сусідніх країн Північного регіону або Євросоюзу» [4].

Але на обговоренні цього питання Соціал-демократична, Ліва і Партія «зелених» висловилися проти вступу в альянс. Всі ці партії виступають за співробітництво з НАТО, але не більше того, вважаючи, що Стокгольм і так зайшов надто далеко, направивши контингент в Афганістан. Партія центру і Християнсько — демократична партія Швеції також вважають, що рівень співробітництва з Північноатлантичним альянсом більш ніж достатній.

Сьогодні питання про вступ у НАТО не значиться в порядку денному парламентаріїв Швеції. Як зазначають шведські експерти та політики, щоб це сталося, потрібна підтримка з боку соціал — демократів, вступ Фінляндії в НАТО і, звісно ж, схвалення населення. Як і фіни, шведи здебільшого виступають проти зміни статусу країни — понад 20% шведів «за» вступ у НАТО, тим часом близько 50% «проти». Здебільшого, такі цифри можна пояснити через негативне ставлення шведів до політики США, миротворчої операції НАТО в Косово і т.п. [5].

Отже, хоча ідея вступу Швеції в альянс і непопулярна в суспільстві, але, політичні партії не повинні беззастережно

орієнтуватися на суспільну думку. Для активізації формування позитивної думки шведів щодо НАТО необхідно покращити їх інформування стосовно переваг та можливих негативних наслідків інтеграції до Альянсу, адже шведські експерти вже сьогодні прогнозують «кінець скандинавського нейтралітету».

1. Александров О. Аналіз підходів до оборонного будівництва позаблокових країн (за досвідом Швеції, Австрії та Фінляндії) // Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/458/>. — Назва з екрану. 2. Нейтральна Швеція шукатиме захисту в НАТО // Сайт proNATO. — Режим доступу: <http://nato.blox.ua/2009/06/Nejtralna-Shvetsiya-shukatime-zahistu-v-NATO.html>. — Наз-

ва з екрану. 3. Пашков М. Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет // Сайт Цент-ру Разумкова. — Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/files/category_journal/NSD105_ukr_9.pdf. — Назва з екрану. 4. Немилів-ська Н. Зміцнення безпеки шляхом партнерства // Сайт Євро-атлантика. — Режим доступу: <http://euroatlantica.info/index.php?id=5088>. — Назва з екрану. 5. Сліпченко О. «Нейтралітет — це неможливо і непотрібно» // Сайт Нововолинськ у фотографіях. — Режим доступу: <http://www.volfoto.inf.ua/pages/istomist/statti/2011rik/dm110707/t110714/nejtrali/nejtrali.htm>. — Назва з екрану.

Наталія Саєчак

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Південно-Східна Азія в системі зовнішньополітичних пріоритетів КНР

Історично склалося, що відносини Китаю з країнами Південно-Східної Азії були непростими. Проте, часткове утворення вакууму сили в регіоні після закінчення холодної війни, пов'язане з виходом СРСР та скороченням американської присутності, зумовило зміцнення стратегічних позицій КНР та перетворило китайсько-асеанівську взаємодію на фактор регіоноутворення.

Значення Південно-Східної Азії для Китаю має географічний, історичний, культурний, економічний та стратегічний аспекти. Південно-Східна Азія розташована між одними з найбільш динамічних за економічним зростанням областями Східної і Південно-Східної Азії, та важливими морськими лініями зв'язку, які сприяють глобальному і регіональному потоку товарів, ресурсів, енергії. Географічна близькість, спільні наземні та морські кордони, послідовний розподіл населення вздовж кордонів протягом багатьох століть, економічні відносини та релігійні контакти — все це полегшило зростання тенденцій політичного співробітництва в регіоні.

В жовтні 2003 р. на саміті АСЕАН в Балі, Китай підписав двосторонній договір про дружбу та співробітництво з АСЕАН. Забезпечення військової і енергетичної безпеки, вирішення проблеми денуклеаризації, боротьба з міжнародним тероризмом, торгівлею людьми та піратством — напрямки, які були визначені основними у взаємодії в галузі безпеки [1].

Однією з головних загроз безпеці в даному регіоні є конфлікт навколо Південно-Китайського моря, багатого на поклади нафти та природного газу. Воно є об'єктом стратегічного інтересу Китаю та країн АСЕАН. Конфронтація в Південно-Китайському морі розпочалась через територіальний диспут навколо островів Спратлі, на які претендували Китай, Тайвань, Філіппіни, Малайзія, В'єтнам і Бруней. Переговори щодо островів велися регулярно, починаючи з 1992 р., коли була прийнята Декларація АСЕАН про мирне вирішення конфлікту. У 2002 році на саміті АСЕАН був підписаний Кодекс поведінки в Південно-Китайському морі та Спільна декларація про співробітництво в галузі нетрадиційних питань безпеки [2]. Ці договори підтвердили дотримання принципів ненападу і невтручання у справи один одного та вироблення механізмів регулювання конфліктів. Територіальний конфлікт в Південно-Китайському морі не є повністю вирішеним. На відміну від Китаю, який прагне врегулювати розбіжності без впливу ззовні, країни АСЕАН зацікавлені у залученні великих держав до вирішення конфлікту. Посвягання Китаю на острови Спратлі є яскравим прикладом китайського експансіонізму в Південно-Східній Азії.

Слід зазначити, що в Південно-Східній Азії Китай також пильно оберігає Малаккську протоку між Індійським і Тихим океанами, що є стратегічним пунктом контролю як для КНР, так і для країн АСЕАН. По-перше, це канал транспорту товарів та вихід до європейських і світових ринків. По-друге, більшість головних енергетичних шляхів проходять через океан, тому не є дивним, що ці країни є чутливими до безпеки морських транспортних ліній.

Китайська політика в Південно-Східній Азії за останні п'ятнадцять років розвинулась з ідеологічної в дещо авантюристичну та прагматичну, що полягає в схильності вбачати в регіоні сферу свого впливу (щось на зразок китайської «доктрини

Монро») [3, с. 2]. Ця перспектива ще не повністю чітко сформована Пекіном, але вже задекларована наполегливістю та нав'язливістю китайського впливу, який викликає занепокоєння в країн АСЕАН. Цікавим є те, що політика КНР практична і гнучка щодо тих питань, які не становлять для Пекіну життєво-важливого інтересу. Однак, що стосується болючих проблем Південно-Китайського моря чи енергетичних питань, Китай діє рішуче та використовує всі доступні важелі впливу для досягнення власних цілей [3, с. 3].

В економічній сфері, розвиток Китаю в останні два десятиліття був вражаючим. Збільшення могутності Китаю найбільш відчутне в Південно-Східній Азії. Протягом останніх років еволюціонувало власне сприйняття Китаю АСЕАН як цікавого сусіда, який є вигідним партнером в сфері економіки та безпеки. Швидко зростаючий Китай як відкриває нові можливості, так і породжує нові труднощі в регіоні. З одного боку, це приносить в регіон додаткові кошти та ринки, але з іншого, збільшення впливу КНР посилює побоювання регіональних лідерів з приводу китайського домінування [4, с. 1]. Двоїстий характер політики країн АСЕАН по відношенню до Китаю полягає в просуванні економічної взаємодії з одночасним обережним ставленням до китайської військово-політичної розбудови, що відповідає цілям АСЕАН у збереженні балансу сил між великими державами в регіоні.

З 1993 по 2008 рр., Китай збільшив частку загальної торгівлі з АСЕАН з 2% до 11%. Для порівняння, американська частка, в той самий період, зменшилась з 18% до 11% [3, с. 5]. Розвиток економічних відносин між Китаєм та АСЕАН вийшов на якісно новий рівень після того, як з 1 січня 2010 р. вступила в силу Угода про зону вільної торгівлі Китаю та АСЕАН від 2002 року [5]. Це є найбільша зона вільної торгівлі в світі за демографічними показниками та третя найбільша зона в світі після НАФТИ і ЄС за економічними показниками, яка, відповідно до оцінок, складає спільний ринок в 1,7 млрд. людей, регіональний ВВП в 2 трлн. дол. та міжнародну торгівлю в 1,2 трлн. дол. [4, с. 3]. Зона вільної торгівлі, можливо, не є всеохоплюючою, але її діяльність має практичне значення та сильно впливає на інтеграцію Китаю з АСЕАН та на Східну Азію взагалі.

Таким чином, політика Китаю в Південно-Східній Азії має на меті політичне домінування. Пекін прагне до більшої регіональної взаємозалежності, а країни АСЕАН намагаються убезпечити себе від потенційної небезпеки або занадто владної поведінки Китаю. Очевидною є стратегія Пекіну, яка дозволяє досягти національних пріоритетів в галузі безпеки, які стосуються конфліктної ситуації в Південно-Китайському морі та енергетичних питань. Відносини Китаю з країнами АСЕАН відкривають доступ до довгострокових поставок продовольства і енергоресурсів, дають можливість захищати існуючі транспортні шляхи та створювати нові.

1. Joint Declaration Of The Heads Of State/Government Of The Association Of Southeast Asian Nations And The People's Republic Of China On Strategic Partnership For Peace And Prosperity, Bali, Indonesia, 8 October 2003 // The Official Website of the ASEAN. Press Room. — Mode of access: <http://www.aseansec.org/15265.htm>. — Назва з екрану. 2. ASEAN-China Senior Officials Meeting on the

Implementation of the Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea. Kuala Lumpur, 7 December 2004 // The Official Website of the ASEAN. Press Room. — Mode of access: <http://www.aseansec.org/16888.htm>. — Назва з екрану. 3. Bower E. China's Activities In Southeast Asia And Implications For U.S. Interests. Statement before the U.S.-China Economic & Security Review Commission / Ernest Z. Bower // CSIS Testimony. — February

4. — 2010. — 9 p. 4. Kondapalli S. India's Northeast and Southeast Asia. Chinese Interests and Strategies / Srikanth Kondapalli // IPCS Issue Brief. — №106. — 2009. — 4 p. 5. Framework Agreement on Comprehensive Economic Co-Operation Between ASEAN and the People's Republic of China. Phnom Penh, 4 November 2002 // The Official Website of the ASEAN. Press Room. — Mode of access: <http://www.aseansec.org/13196.htm>. — Назва з екрану.

Вікторія Садикова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Британсько-радянська культурна співпраця 1979—1991 рр. (за мемуарами Джона Робертса)

Пропонована робота написана на основі мемуарів знавця радянської та російської культури Джона Робертса. Джон Робертс — британець, вивчав російську мову в Лондонському та Оксфордському університетах. У 60-х рр., коли вивчення російської мови отримало широке поширення, був викладачем, а пізніше завідувачем факультету російської мови в коледжі Мальборо. В 1973 р. Д. Робертса було призначено директором Асоціації "Велика Британія — СРСР" (нині Центр "Британія — Росія") на зміну генерал-майору Т. Черчіллю. Асоціацію було створено в 1959 р. за ініціативою британського уряду на чолі з Г. Макмілланом, під егідою всіх парламентських фракцій на кошти Форін Офісу. Метою Асоціації було поглиблення взаємин між двома державами, розвиваючи культурні, інтелектуальні та професійні контакти.

Тема опублікованих мемуарів — радянське та російське культурне життя (література, музика, театр), побачене очима британця, палкого шанувальника російської культури, тривалий час одного з чільних осіб британсько-радянського та британсько-російського культурного співробітництва. Книга вперше вийшла на початку 2000 р. у Великій Британії, рівно через 50 років після того, як автор почав серйозно займатися вивченням російської культури. Через рік її було опубліковано російською мовою [2, с. 5]. Мемуари являють інтерес для широкого кола читачів, відкривають багато нового для діячів мистецтва, журналістів, політологів, дослідників суспільства СРСР, Росії та Великої Британії, істориків вітчизняної культури. Автор, як він стверджує, глибоко "поважає багатостраждений народ Росії, знайомлячись з яким мимоволі стаєш або русофілом, або русофобом" [2, с. 15].

На думку автора, зародження британсько-радянської співпраці почалося із поїздок до Англії невеликих груп радянських громадян. Гастролували балетні, оперні, драматичні колективи згідно контрактів, укладених між англійськими організаціями В. Хоггаузером та р. Габбеєм і радянським концертним агентством — Держконцертом. Доки не було налагоджено взаємного обміну візитами окремих осіб, існували лише два типи гостей із Радянського Союзу: по-перше, студенти, які вивчали англійську мову та приїздили за обміном на навчання; по-друге, невеликі туристичні групи радянських громадян, які отримували в якості винагороди за певну діяльність поїздки в капіталістичну країну. Приїздили і колективи, створені самостійно: групи артистів і театральних режисерів, "творчі союзи" яких мали змогу організувати зарубіжні поїздки для своїх членів.

Партнером Асоціації в Москві було Товариство "СРСР — Велика Британія", на зв'язки якого з КДБ та сумнівними організаціями Об'єднаного Королівства, на зразок, Товариства британсько-радянської дружби, британське керівництво дивилося крізь пальці. Товариство "СРСР — Велика Британія" було однією з низки однотипних радянських організацій, кожна з яких мала справу з якоюсь однією державою та розташовувалась в Будинку Дружби в Москві [2, с. 21].

Варто відзначити особливості британсько-радянської співпраці в сфері театрального життя. В серпні 1979 р. Асоціацією було влаштовано в Лондоні обід для членів трупи р. Стуруа із тбіліського Театру Руставелі. Вони були проїздом на Единбурзький міжнародний фестиваль, де мали представити свої спектаклі "Кавказьке крейдяне коло" та "Річард III". Д. Робертс, поспілкувавшись із Т. Холт (директором "Круглого Дому" — центру розваг в Лондоні), р. Смітом (культурним

аташе Великої Британії) та С. Масько (радянським культурним аташе в Лондоні), запланували гастролі цього Театру на січень 1980 р. Вторгнення в кінці грудня 1979 р. радянської армії в Афганістан, зумовило скорочення британсько-радянських контактів та поставило під загрозу участь Великої Британії в Олімпійських іграх у Москві. Однак, гастролі Театру Руставелі скасовувати було запізно. 28 січня 1980 р. в "Круглому Домі" відбувся спектакль "Річард III", не зважаючи на галасливі демонстрації за вікнами. Лише через два роки контакти у театральній сфері між двома країнами було відновлено.

У квітні 1982 р. відбувся візит в Англію трьох діячів московського театрального світу: О. Єфремова (головного режисера МХА Ту, керівника делегації), Т. Лаврової (актриси МХАТ) та О. Бартошевича (історика театру та критика). Їхнє перебування дозволило Асоціації значно розширити мережу театральних контактів між Великою Британією та СРСР. Під час візиту гостям вдалося переглянути: один фільм, вісім п'єс, репетиції "Дон Кіхота" П. Скофілда та "Генріха IV" Т. Нунна. Асоціацією було організовано візит, під час якого до СРСР мали приїхати Ф. Данлоп, керівник Единбурзького міжнародного фестивалю, і Т. Холт (очолювала Театр Комерс-ді). Гості планували робочий візит з метою провести важливі ділові зустрічі з театральними діячами. Однак, російська сторона запропонувала свою програму: огляд визначних місць та зустрічі із шанувальниками. Лише погрози зі сторони гостей щодо повернення в Лондон дозволили змінити плани і провести низку важливих зустрічей. Ф. Данлоп зумів підготувати програму фестивалю за участю росіян не раніше 1987 р., після ще кількох візитів до СРСР.

Візит представників Королівської шекспірівської трупи в м. Тамбов був одним із останніх театральних ініціатив, якими Асоціація займалася безпосередньо. Із послабленням (з 1987 р.) контролю за сферою мистецтва в СРСР на Единбурзький фестиваль 1987-1988 рр. приїхало багато радянських діячів культури (О. Гельман та його дружина Т. Калецька). Автором політичних п'єс міжнародного рівня в останні роки існування Радянського Союзу був М. Шатров. Три блискучих постановки: "Тартюф", "Наодинці з усіма" (О. Гельмана) і "Так переможемо!" (М. Шатрова) дали підстави одному критикові назвати цей сезон "Болдинською осінню" МХАТу під керівництвом О. Єфремова [1, с. 9].

Прагнучи порушити практично повну монополію Товариства "СРСР — Велика Британія", Дж. Робертс намагався розвинути тісну співпрацю з іншими організаціями, зокрема з Союзом радянських письменників. Саме з його допомогою на початку 1984 р. до Англії потрапив драматург М. Рошн. Асоціація зробила внесок у потепління відносин з СРСР в культурній сфері, приймаючи в кінці 1981 р. видатного літературного гостя з СРСР — А. Вознесенського.

Перший британсько-радянський письменницький "круглий стіл" відбувся в Москві у вересні 1984 р., де обговорювалися проблеми майбутнього літератури. Асоціацією було організовано візити знаменитих діячів літератури. У 1985 р. до Британії приїздив Ч. Айтманов, який на той час був на вершині письменницької слави. Його романи: "Прощавай, Гульсарі!", "Білий пароплав", "І довше століття триває день..." вийшли англійською мовою. Другий "круглий стіл" відбувся у травні 1986 р. в лондонській штаб-квартирі Асоціації. Під час зустрічі виявилась прірва у розумінні обома сторонами літера-

турних процесів: росіяни звинувачували попереднє керівництво у неправильності проведеної політики у сфері культури і вихваляли себе, а британці наголошували на необхідності критичного ставлення до себе та визнання своїх помилок. У травні 1988 р. Асоціація “Велика Британія — СРСР” та Союз радянських письменників провели в Москві третій “круглий стіл”, де бажаними гостями були автори п’єс М. Шатров та Т. Мо.

Росія і СРСР стали предметом зацікавленості низки кінематографістів (Е. Тодд, Дж. Лоренс). Режисеру телереклами Х. Хадсону вдалося зняти повнометражний фільм, присвячений олімпійській тематиці, під назвою “Вогняні колісниця” та отримати за нього “Оскара” за кращий фільм в 1981 р. [2, с. 223].

В 1982 р. Асоціація організувала обмін візитами режисерів, які знімали науково-популярні фільми. Інститут кіно Британії доручив режисеру Т. Дойлу організацію в Національному кіно-театрі в 1984 р. тижня радянського телебачення. Д. Робертс та Організація здійснили такий проект в СРСР у 1986 р. У листопаді 1985 р. Т. Дойлом було знято для телебачення Бі-Бі-Сі дві програми під назвою “Радянське ТВ: факти і випадки”. Того ж року в Національному кінотеатрі пройшов сезон фільмів радянських режисерів — жінок [2, с. 229].

На початку 1987 р. під час зустрічі представників Асоціації “Велика Британія — СРСР” та Товариства “СРСР — Велика Британія” було вирішено провести Тиждень СРСР в м. Бірмінгемі (1988 р.) та Тиждень Великої Британії в м. Києві (1990 р.) на зразок Тижня СРСР, проведеного в м. Лідсі (1966 р.), та Тижня Британії — в м. Новосибірську (1983 р.). Під час цих зустрічей відбулися цікаві виставки та концерти, які значно поглибили британсько-радянське культурне співробітництво [2, с. 250].

Джерелом інформації про взаємини двох країн у сфері музики були огляди діяльності Асоціації. В огляді за 1979 р., відзначалось: “Ми пригостили обідом М. Плетньова, переможця конкурсу ім. П. Чайковського 1978 р., і К. Блекшо, одного з лауреатів того ж конкурсу. Наш офіс став місцем проведення прес-конференції М. Шостаковича, присвяченій постановці опери “Ніс” в лондонському “Колізеї”. Пан М. Шостакович та Дж. Робертс зустрічались із Л. Бернстайном, слухали у виконанні Лондонського симфонічного оркестру під його диригуванням П’яту симфонію М. Шостаковича, відвідали виставу “Льодохід” в театрі “Коверт-Гарден”. Під егідою Асоціації Д. Уоррак, автор біографії П. Чайковського і керівник Фестивалю в м. Лідсі, разом з оксфордським музикознавцем Х. Макдональдом здійснили робочий візит в Москву, Мінськ і

Ленінград. Вони відвідали музеї Москви та Дім композитора О. Скрябіна [3, с. 13].

В огляді діяльності Асоціації за 1980 р. подавалась інформація про запис інтерв’ю для Бі-Бі-Сі з Г. Рождественським в присутності членів Асоціації. Варто відзначити великий вплив Асоціації та зокрема Д. Робертса на діяльність Г. Рождественського. В 1978 р. останній залишив посаду головного диригента Симфонічного оркестру Московського радіо після критики його радянською пресою. Він приїхав до Великої Британії, змінивши П. Буле на посаді головного диригента Симфонічного оркестру Бі-Бі-Сі, підписавши контракт, погоджений з Міністерством культури СРСР, на три роки.

Він був диригентом на першій прем’єрі твору Д. Тевєрена “Ахматова: Реквієм” на Единбурзькому фестивалі. В Росії прем’єра твору відбулася в 1989 р., приурочена до 100-річчя з дня народження поетеси. Асоціація допомогла організувати приїзд в Москву знаменитої сопрано П. Уолмслі-Кларк, яка виступила з державним оркестром Міністерства культури СРСР під управлінням Г. Рождественського. Останній диригував виконанням повного циклу симфоній композитора Воєн-Ульямса в Росії, а Асоціація влаштувала так, що вдова композитора Урсула змогла бути присутньою на декількох концертах [4, с. 7]. Заслугою Г. Рождественського було виконання другої симфонії Шнітке в Лондоні в 1980 р., здійснене ним з Симфонічним оркестром Бі-Бі-Сі. Асоціацією було влаштовано приїзд радянського композитора С. Губайдуліної на Хаддерсфільдський фестиваль сучасної музики.

Культурні зв’язки 1990-1991 рр. між обома країнами досить часто переходили в політичну площину через дебати щодо підтримки Заходом президента М. Горбачова.

Таким чином, британсько-радянське культурне співробітництво 1979—1991 рр. було плідним та цінним для обох країн з огляду на низку важливих зустрічей та домовленостей.

1. Calvert A. Moscow Echoes — The Theatre Scene / A. Calvert // Britain — USSR. — 1982. — №62. — P. 7 — 9. 2. Робертс Дж. Говорите прямо в канделябр: культурные связи между Британией и Россией в 1973 — 2001 гг. / Дж. Робертс / Пер. с англ. Столяровой Л. Ю. / Под ред. Скороденко В. А. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. — 344 с. 3. Warrack J. As Time Goes By / J. Warrack // Britain — USSR. — 1980. — № 57. — P. 13 — 15 4. Williams U. V. To Leningrad for Music / U. V. Williams // Britain — USSR. — 1988. — № 80. — P. 5 — 7.

Іван Семеніст

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Вплив «Комісії Хіругчі» на модифікацію безпекової та оборонної політики Японії

Улітку 1993 р. у внутрішній політиці Японії відбулися драматичні зміни, які у поєднанні зі зміною геостратегічної ситуації в регіоні мали вирішальне значення на поглиблення дискусії стосовно безпекової політики країни, а також вибору на користь збереження американсько-японського союзу безпеки, його зміцнення в постбіполярну добу.

За результатами виборів до нижньої палати парламенту, після низки гучних скандалів та виходу з партії протягом 1992—1993 рр. реформаторські налаштованих політиків, ЛДП вперше за 38 років втратила своє місце правлячої партії й змушена була піти в опозицію. Натомість, сім опозиційних партій, що представляли широкий спектр політичних поглядів, а також троє нових політичних об’єднань (утворених колишніми членами ЛДП, зокрема, такими впливовими як І. Одзава, Ц. Хата та ін.), сформували в серпні 1993 р. коаліцію, створивши, таким чином, першу з 1955 р. коаліцію без участі ЛДП. 9 серпня 1993 р. відбулася інавгурація нового уряду на чолі з лідером Нової партії Японії — М. Хосокава [1].

За подіями липня—серпня 1993 р. в Японії уважно спостерігали по інший бік Тихого океану, у Сполучених Штатах, адже зміна політичного ландшафту та руйнування «системи 1955 р.» в Японії могла безпосередньо позначитися на двосторонніх відносинах, які починаючи з кінця 1980—х рр. розвивалися по низхідній лінії. Перш за все, серед посадових осіб

США переважало побоювання, що представники у минулому опозиційних партій, більшість з яких протягом тривалого часу були опонентами американсько-японських договорів безпеки, прийшовши до влади підуть на докорінну зміну вектору зовнішньої політики Японії, в тому числі відмову від союзу безпеки зі Сполученими Штатами.

Інший напрямок, що спостерігався (особливо серед впливових американських газет) — сподівання, що після приходу до влади уряду на чолі з М. Хосокава, обом країнам вдасться нарешті вирішити двосторонні проблеми в торговельно-економічній сфері [2].

З рештою, побоювання з приводу можливої відмови урядом Японії від співробітництва в військово-технічній сфері, так само як і сподівання на врегулювання торговельно-економічних проблем — не виправдали себе.

Очевидно, що коаліція створена партіями з різною політичною платформи не могла довго існувати, в кінці-кінців, навесні 1994 р. М. Хосокава на посаді прем’єр-міністра змінив Ц. Хата, проте його кабінет виявився недовговічним й протримався при владі всього два місяці, а вже в червні 1994 р. вже за участю ЛДП було сформовано уряд на чолі з соціалістом Т. Мураяма.

У Сполучених Штатах не встигали слідкувати за калейдоскопічними змінами у внутрішній політиці Японії, а формування

коаліції на чолі з представником лівого крила Соціалістичної партії Японії (СПЯ) взагалі стало справжнім шоком для американських дипломатів. Адже саме СПЯ протягом десятиліть була одним із найбільших опонентів не тільки американсько-японського союзу та сил самооборони, але й навіть національного прапору та гімну Японії — вважаючи їх символами імпітаризму.

Але як і у випадку з урядом М. Хосокава, побоювання не виправдались. Прийшовши до влади влітку 1994 р. соціаліст Т. Мураяма відважився на заяви, що йшли у розріз багатодесятирічній політиці СПЯ та були просто нейморірними у минулому, тим самим сильно здивував американських оглядачів, які були впевнені у тому, що прийшовши до влади соціаліст Т. Мураяма на посаді прем'єр-міністра буде реалізувати партійну програму [3]. Зокрема, Т. Мураяма заявив що сили самооборони є конституційними, американсько-японський договір — життєвоважливі, національний гімн «Кімігайо» та національний прапор «Хіномару» — законні, японські атомні електростанції — необхідні, а збільшення споживчого податку — неминуче [4].

Вже 3 вересня 1994 р. на позачерговому партійному конгресі СПЯ після гострої партійної дискусії до програмної платформи партії були внесені пункти щодо конституційності сил самооборони та визнання необхідності американсько-японського союзу [5].

Відносна легкість з якою соціалісти пішли на радикальну зміну політичного курсу була пов'язана з бажанням партії зміцнити урядову коаліцію та втратою впливу т. зв. «старих соціалістів». Проте, найбільший вплив на зміну вектору політики як СПЯ, так і уряду Японії мали зовнішні чинники, насамперед погіршення безпекової ситуації в регіоні внаслідок першої північнокорейської ядерної кризи 1993—1994 рр. та побоювання з приводу нарощення Китаєм своєї військової могутності. За висновком багатьох експертів, за цих обставин уряд Японії на чолі з Т. Мураяма вирішив сповідувати «політику реалізму».

Саме загострення геополітичної ситуації в регіоні поряд із внутрішнім почуттям незахищеності Японії й продиктували на користь поглиблення дискусії з приводу модифікації безпекової та оборонної політики Японії. Так, 28 лютого 1994 р. за ініціативи прем'єр-міністра М. Хосокава, була створена консультативна комісія («Комісія Хігучі»), метою якої було вироблення рекомендації для японської політики у галузі безпеки. Комісію з дев'яти осіб очолив представник японської бізнесової еліти, голова правління пивоварної компанії «Асахі» — Хіротаро Хігучі. Крім нього, до комісії увійшли колишні високопосадовці, зокрема: Сейкі Нішікіро (колишній заступник Управління національної оборони), адмірал М. Сакума (колишній голова Об'єднаної ради оборони), Й. Окавара (колишній посол Японії у США та радник об'єднання Кейданрен). Академічне співтовариство було представлено професорами А. Ватанабе та К. Іногучі. Крім них, до складу комісії увійшли троє представників приватного сектору — К. Морой (Голова Ччібу цемент), Т. Гьотен (колишній заступник міністра фінансів, голова Ради директорів банку Токіо) та Ш. Фукукава (віце-президент Кобе Стіл).

Із часу утворення комісія провела 15 засідань, під час яких учасники обговорили широке коло питань: починаючи від регіональної ситуації в галузі безпеки, кадрового ресурсу сил самооборони та його боєготовності до американсько-японського союзу, миротворчої діяльності та контролю над озброєнням й питаннями розвідки. За результатом цих обговорень у липні була підготовлена доповідь «Модальність безпеки та обороноздатності Японії: перспективи на ХХІ—сторіччя» та 12 серпня 1994 р. направлена до нового прем'єр-міністра Т. Мураяма.

На думку авторів доповіді, безпекова політика Японії повинна складатися з трьох стовпів: розвиток багатостороннього співробітництва, вдосконалення та зміцнення американсько-японських відносин у галузі безпеки та забезпечення надійної та ефективно обороноздатності.

До слова, подібна тріада вибудовувалася й раніше, наприклад, у щорічниках МЗС Японії за 1991—1994 роки. В них, хоча й з деякою відмінністю у формулюваннях, проте порядок «стовпів» був не змінним: 1) зміцнення американсько-японського союзу безпеки; 2) забезпечення відповідної обороноздатності; 3) докладання активних дипломатичних зусиль

для забезпечення миру та міжнародної безпеки [6]. Зокрема, у Дипломатичній Синій книзі за 1991 рік значалося: «Політика безпеки Японії у галузі безпеки складається з трьох компонентів: потенціал стримування США, власні оборонні зусилля Японії, що спираються на систему американсько-японської безпеки, та дипломатичні зусилля Японії із забезпечення стабільності в міжнародній політиці» [7]. Разом з тим, у доповіді «Комісії Хігучі» концепт «власні оборонні можливості» вже відокремлений від американсько-японського військово-політичного союзу, що свідчить про значні зрушення в оборонній політиці Японії, зокрема збільшення автономності сил самооборони та розширення їх функцій.

До того ж, відмінність полягає й порядку розміщення «стовпів», у доповіді «Комісії Хігучі» на перше місце був поставлений не американсько-японський союз безпеки, а «розвиток багатостороннього співробітництва». Проти подібної зміни акцентів, зокрема, виступали члени комісії С. Нішікіро та А. Ватанабе. Проте після консультацій зі своїми колегами зі США, погодилися залишити незмінним порядок [8].

Після завершення «холодної війни» внаслідок наростання суперечностей в американсько-японських відносинах протягом кін. 1980-х — поч. 1990-х рр. в Японії почастишали заклики до відмови від американсько-японського союзу безпеки. На думку членів «Комісії Хігучі», вибір на користь американсько-японського співробітництва у галузі безпеки, що був зроблений у минулому — виправданий й був реалістичною базою для безпекової політики Японії після завершення Другої світової війни [9]. Разом з тим, як зазначається у доповіді й після завершення «холодної війни» американсько-японський союз безпеки повинен залишитися «неодмінною умовою для оборони Японії» [10]. Для цього автори пропонували цілий ряд необхідних кроків у частині покращення американсько-японського співробітництва. Зокрема, у доповіді містилися пропозиції покращити взаємодію в таких аспектах: 1) Зміцнення політичних консультацій та інформаційного обміну; 2) Розвиток оперативної співпраці (зокрема, проведення спільних навчань); 3) Покращення спільної взаємодії та співпраці у сфері логістики (у цьому пункті наголошувалося, що Японія у найкоротші терміни повинна увкласти зі Сполученими Штатами угоди подібні до тих, які Сполучені Штати мають зі своїми союзниками по НАТО); 4) Сприяння розвитку спільної співпраці в галузі військової техніки; 5) Покращення забезпечення американських військ, дислокованих в Японії (зокрема, продовження практики покриття частини витрат на утримання американських військ, що дислоковані в Японії та збільшення цієї частки. А також запровадження більш гнучкої системи управління витратами та вдосконалення використання спільних об'єктів) [11].

Основна увага в доповіді все ж була прикута до необхідності перегляду основоположних документів з безпеки Японії, таких як «Основні положень програми національної безпеки» затверджених ще в 1976 р., «Основ політики національної оборони» 1957 р., Закону про сили самооборони 1954 р., а також прийнятого у 1992 р. Закону «Про міжнародну миротворчу співпрацю».

Головний лейтмотив запропонованих змін «Комісією Хігучі» на законодавчому рівні — твердження про застарілість основоположних документів з безпеки та оборони країни. Відповідно до Основних положень 1976 р., Японія повинна була підтримувати рівень обороноздатності, щоб мати можливість впоратися з «обмеженою за масштабом атакою». На думку авторів документу, коло потенційних викликів повинно розширитися й нові Основні положення повинні бути доповнені пунктами щодо можливості мати справу з такими ситуаціями як: втручання в безпеку морського судноплавства, вторгнення у повітряний простір країни, обмежений ракетний напад (треба мати на увазі, що робота комісії проходила під безпосереднім впливом першої північнокорейської ядерної кризи 1993—1994 рр. — прим. авт.), незаконне захоплення частини країни (мова йде, насамперед, про територіальні претензії щодо островів Сенкаку — прим. авт.), терористичні акти та наплив озброєних біженців [12].

Інший важливий момент на якому наголошувалося в доповіді — необхідність відмови від пасивної зовнішньої політики, для цього пропонувалося внести зміни до закону про сили самооборони 1954 р., зокрема додати пункт про участь в миротворчій діяльності як одне з головних завдань сил самооборони. Наголошувалося, що уряд повинен докласти зусилля

для отримання суспільного розуміння вдома та закордоном з приводу участі сил самооборони в миротворчих операціях. Поряд з цим, пропонувалося внести зміни до закону «Про міжнародну миротворчу співпрацю», адже прийнятий у 1992 р. за результатами негативних наслідків для Японії кризи у Перській затоці (1990—1991 рр.), закон відображав суперечливі настрої, що панували серед японських політиків та накладав ряд обмежень на участь Японії у миротворчій діяльності. В цій частині в доповіді пропонувалося уряду якомога швидше усунути ці обмеження.

Що стосується правових засад оборонної політики, впадає у вічі й те, що автори не наслідилися зняти табу з необхідності перегляду конституції, а обмежилися лише констатуванням необхідності перегляду організаційної та правової діяльності сил самооборони та внесення коректив до Закону про міжнародну миротворчу діяльність.

Доповідь «Комісії Хігучі» мала важливий вплив на розвиток оборонного законодавства Японії та збереження американсько-японського союзу безпеки. За умов збільшення популярності серед політико-академічного комплексу закликів до радикального пацифізму та розброєння, так само як аргументації на користь необхідності перетворення Японії на могутню військову країну включно із набуттям нею ядерної зброї, внаслідок загострення двосторонніх американсько-японських відносин. Курс, пропонований «Комісією Хігучі» полягав у виборі середнього шляху – збереження союзу безпеки та зміцнення власної обороноздатності та як наслідок – вирівнення асиметрії у військово-політичному співробітництві.

На думку російського дослідника О. Аріна, те що автори доповіді пішли у розріз із бажаннями неонаціоналістів про необхідність військової самостійності Японії, «був мотивований не лише економічними міркуваннями, але й тверезим розрахунком реакції азійських країн <...> Найголовніше, що експерти, очевидно, резонно прийшли до висновку, що посилювати й військові позиції

Японії можна й навіть більш рентабельно саме в рамках відносин зі Сполученими Штатами [13].

Пропозиції викладені в доповіді «Комісії Хігучі» вже через рік знайшли відображення в нових «Основних прямих» 1995 р., а в квітні 1996 р. під час офіційного візиту Б. Клінтона до Японії сторони прийняли «Спільну декларацію з безпеки – союз на XXI ст.», що підвела ризику під періодом невизначеності, що панував у двосторонніх відносинах та заклала новий етап розвитку американсько-японського союзу безпеки.

1. Takao Sebata. Japan's Defense Policy and Bureaucratic Politics, 1976-2007. – Lanham, Maryland, 2010. – P. 140.
2. Steven K. Vogel. American Press Illusions About Japanese Politics // JPRI Critique (Japan Policy Research Institute, University of San Francisco). – Vol. II, No. 2: February 1995 [Електронний документ]. – Режим доступу: http://www.jpri.org/publications/critiques/critique_II_2.html. – Назва з екрану.
3. Asia Pacific Security—Values and Identity / Leszek Buszynski. – NY, 2004. – P. 63.
4. Gerald L. Curtis. The logic of Japanese politics: leaders, institutions, and the limits of change. – Columbia University Press, 1999. – P. 198.
5. Asia Pacific Security—Values and Identity. – P. 63.
6. Dipomatic BlueBook 1991—1995 (Chapter 2).
7. Dipomatic BlueBook 1991 / Ministry of foreign affairs, Japan [Електронний документ]. – Режим доступу: www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1991/1991-contents.htm. – Назва з екрану.
8. Funabashi Y. Alliance adrift. – Council on Foreign Relations, New York, 1999. – P. 236.
9. Yoichi Funabashi. Alliance adrift. – NY, Council on Foreign Relations, 1999. – P. 235.
10. The Modality of the Security and Defense Capability of Japan: The Outlook for the 21st Century // Patrick M. Cronin and Michael J. Green. Redefining the U.S.–Japan Alliance: Tokyo's National Defense Program. – Institute for National Strategic Studies, McNair Paper 31, National Defense University, November 1994. – P. 34.
11. Там само. – P. 43—44.
12. Там само. – С. 38.
13. Азиатско-тихоокеанский регион: мифы, иллюзии и реальность [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://olegarin.com/olegarin/atr-p47.html>. – Назва з екрану.

Олеся Склярєнко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кубинське лоббі як чинник формування зовнішньої та внутрішньої політики США (1960-ті рр. — початок XXI ст.)

Етнічні громади і лоббістські групи активно впливають на зовнішню та внутрішню політику США. Вони реагують на події у світі і тиснуть на американську виконавчу та законодавчу владу з метою задоволення своїх інтересів. Кубинське лоббі є одним з найвпливовіших, оскільки кубинська громада значно відрізняється від інших латиноамериканських громад у США. Рівень освіти, доходів, наявність конкретних політичних поглядів і цілей зробили її повноцінним гравцем на політичній арені.

Наприкінці 1990-х, кубинці у Флориді спромоглися взяти під контроль соціально-політичні інституції, навчилися розуміти політичні правила і норми США, а також зосередили у своїх руках значний капітал та заручилися необхідною підтримкою для свого просування як політиків. Подібність основних цілей щодо Куби на локальному та державному рівні полегшило для кубинців здійснення впливу на зовнішню політику США. Місцеві осередки Республіканської партії всіляко підтримували кубинців, щоб отримати їхні голоси [1]. Прийнято вважати, що кубинські лоббісти завжди були радикальними правими, втікачами з острова або їх нащадками, які вимагали постійної жорстокої політики щодо своєї батьківщини. Але зважаючи на те, що на початку XXI ст. позиції громади починають формувати нащадки другого і третього покоління емігрантів, політика США відносно Куби та настрої серед представників кубино-американців почали зазнавати змін [2]

Найпоказовішим зразком організаційних структур кубинської імміграції у США став Національний кубинсько-американський фонд (The Cuban American National Foundation — CANF), створений у 1981 р. З приходом до влади р. Рейгана просувається ідея створення Фонду у рамках широкого проекту боротьби з комунізмом у світі і для надання кубинцям організаційного інструменту, який водночас буде елементом ширшої політичної системи США.

Уже перші кроки НКАФ засвідчили його наполегливість і розмах планів. Не завжди легальними методами, організація

спромоглася змусити США розпочати радіомовлення на острів (Радіо Марті у 1985 р.), телемовлення (TV Марті у 1990 р.), а також налаштувати делегацію ООН у комісії з прав людини засудити режим Кастро та ізолювати його [3]. Фонд звинувачувався у підтримці та організації закатів проти Кастро та його уряду. Керівництво НКАФ відкидало всі ці заяви [4]. Проте у липні 1998 р. в одному інтерв'ю «Нью Йорк Таймс» Л. Посада Каррілес (звинувачуваний у політичних вбивствах на території США) сказав, що лідер НКАФ Х. Мас Каноса заплатив йому загалом 200 тис. доларів для його операції. Потім Каррілес відмовився від цих слів, назвавши їх брехнею заради реклами антиреволюційного руху і дратування Фонду [5]. Національний кубинсько-американський фонд, очолюваний до 1997 р. Хорхе Мас Каносою, а потім його сином Хорхе Мас Сантосом, виступає проти будь-яких змін у політиці США щодо Куби. Фонд виправдовує ембарго через те, що Кастро — комуністичний диктатор, який принижує свій народ, забрав власність іноземних фірм і загрожує американським інтересам.

Разом з громадсько-політичними організаціями зразка НКАФ у США також діють інші суб'єкти лоббізму кубинців-іммігрантів. Сучасні дослідники умовно поділяють кубинське лоббі на 4 групи: 1. інтелектуальні академічні кола; 2. бізнес та торгівельні кола; 3. політично орієнтовані науково-дослідні інститути; 4. грантоутворюючі фонди. Звичайно, всі вони взаємодіють між собою, але мають різні стратегічні завдання. Спільною їх характеристикою є засудження ембарго США щодо кастрівської Куби.

Кубинські лоббісти також мають значний фінансовий вплив на членів Конгресу та кандидатів у президенти. Сума їх фінансових внесків у фонди політиків зросла від 180 тис. дол. щорічно у 1979 р. до 1,7 млн. в 1996 р. Загальна сума кубинських фінансових надходжень, залучених у виборчий процес, складає близько 9 млн. дол. (1979—2000 рр.) на федеральному рівні. Хоча кубино-американці вважаються республіканця-

ми, 60% коштів жертвувались демократам. На законодавчому рівні 56% фінансування здійснювалось на користь кандидатів-демократів, а на президентському республіканці отримали близько 70% надходжень. Фінансовими можливостями кубинське лоббі поступається лише єврейському, але коли йдеться про фінансову участь у виборах членів Конгресу і кандидатів у президенти, кубинські американці перші. Найбільші суми сплачувались у 1995—1996 рр. під час прийняття закону Хелмса-Бартон, який вводив низку нових економічних санкцій щодо острова. Саме тоді демократи отримали 71% виплат [6].

На 2011 р. американці кубинського походження представлені у Конгресі США чотирма членами палати представників і трьома сенаторами. Ілеана Рос-Летінен, республіканка з Флориди, стала першою жінкою латинського походження у Конгресі у 1989 р.; Лінкольн Діас-Баларт і його брат Маріо Діас-Баларт також флоридські республіканці; Альбіо Сірес — демократ з Нью Джерсі. У листопаді 2004 р. Мел Мартінес, республіканець з Флориди, колишній секретар міністерства житлового будівництва і міського розвитку під час першої адміністрації Дж. В. Буша, був обраний до Сенату. Роберт Мендес, демократ з Нью Джерсі також був обраний до Сенату у 2006 р. [7] 3 січня 2011 р. до них долучився сенатор-республіканець Марко Рубіо (Флорида).[8]

Кубинські американці тісно пов'язані з сім'ями високопосадовців. Національний кубинсько-американський фонд є давнім другом політичного клану Бушів. В 2000 р. Дж. В. Буш був обраний президентом після скандалу з підрахунком голосів. Флоридські лоббісти зіграли велику роль у забороні пере-

рахунку голосів, що дозволило йому отримати перемогу. Джеб Буш, — губернатор Флориди 1999—2007 рр., займав свій пост також за підтримки кубинських американців. Дж. Г. В. Буш і його син Дж. В. Буш отримали значну електоральну фінансову допомогу від кубинських лоббістів — 165 225 доларів і 114 550 доларів відповідно [6].

1. Matrínz, María Rosa Gentile. Acerca de los cubanos y su poder político en el sur del estado de la Florida. — CEMI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uh.cu/centros/cemi/documentos/2%20Anuario%20Mary%20Gentile%20OK.pdf. — Назва з екрану. 2. Pérez, Maura Juampere. Evolución de las nuevas dinámicas dentro de la derecha cubano americana. — CEMI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/documentos/5%20Maura%20Juampere%20EVOLUCION%20E%20LA%20DERECHA%20CUBANO%20AMERICANA.pdf>. — Назва з екрану. 3. Encyclopedia of the New American Nation www.americanforeignrelations.com/O-W/Special-Interest-Lobbies-Ethnic-lobbies.html. — Назва з екрану. 4. Sweig, Julia E. CUBA: What everyone needs to know. — Oxford University Press, New York, 2009. 5. Wikipedia// http://es.wikipedia.org/wiki/Luis_Posada_Carriles. - Назва з екрану. 6. Lamrani, Salim. El lobby cubano en Estados Unidos de 1959 hasta nuestros días. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rebelion.org/docs/3255.pdf>. - Назва з екрану. 7. Contacto Magazine// www.contactomagazine.com/cubanamericans.htm. — Назва з екрану. 8. Wikipedia // http://es.wikipedia.org/wiki/Marco_Rubio. — Назва з екрану.

Евгения Соловьева

Сыктывкарский государственный университет

Особенности рассуждений о правах человека. Ватикан и СБСЕ/ОБСЕ (понтификат Иоанна Павла II)

В XX веке личность была признана подлинным носителем естественных прав в международном праве. Тем не менее, это зачастую игнорировалось государствами, доказательством чему служат не только войны, но и внутреннее законодательство государств. В таких условиях особое значение приобрел гуманитарный аспект международной деятельности Ватикана, основанный исключительно на моральном авторитете Церкви. Поскольку Ватикан — теократическое государство, то традиционно проблематика Ватикана рассматривается через личность Папы Римского.

В качестве источников в работе были задействованы социальные энциклопедии Иоанна Павла II и документы встреч СБСЕ.

К моменту избрания Иоанна Павла II Папой Римским, Ватикан уже принимал участие в Совещании по безопасности и сотрудничеству в Европе с 25 июня 1973 г.

Примечательно, что к участию в СБСЕ, созданным по инициативе СССР и социалистических государств Европы в 1973 году, был приглашен и Ватикан. Хотя первоочередная задача СБСЕ была связана с укреплением безопасности, она, как отметил Ватикан, «не является сугубо политической, но включает в себя и аспекты преимущественно морального и духовного характера» [1, с. 3].

Анализируя даты появления энциклик и проведения встреч СБСЕ, можно отметить, что активность Иоанна Павла II в области прав человека совпадала с этапами деятельности СБСЕ. Встречи и энциклики перекликаются между собой по тематике проблем. В документах Иоанна Павла II можно найти не только само видение прав человека, но и оценку деятельности светских государств по этому вопросу. Это было как одобрение, так и неудовлетворенность деятельностью. Кроме того, Иоанн Павел II вводит библейские и евангельские темы в свои рассуждения о правах человека. Такие понятия как «грех» и «структура греха» взамен «эгоизму» и «близорукости», «ошибочному политическому расчету» и «неосторожности экономических решений» [2, гл. 2], по мнению Понтифика, позволяет получить более глубокое понимание реальности.

До Мадридской встречи (1983 г.) деятельность СБСЕ находила доброжелательный отклик у Иоанна Павла II. Обе стороны в своих документах указывали на необходимость защи-

ты основных прав. Стоит заметить, что Иоанн Павел II уже тогда приравнивает права отдельного человека и права народов [3, гл. 3].

Позже проявляются разногласия. Иоанн Павел II называет заявления о правах личности и наций, звучащие с трибун международных конференций, пустой риторикой [4, гл. 4]. Ключевое несогласие крылось в вопросе смертной казни. В итоговом документе венской встречи отмечено, что этот вопрос будет оставаться на рассмотрении каждого государства [5, гл. 2]. Смертная казнь, то есть насильственное лишение жизни, недопустима в глазах Церкви, потому что человек творение Бога, которому только и принадлежит право решать вопрос о продолжительности жизни человека.

Поворотным моментом в деятельности СБСЕ стала Парижская встреча на высшем уровне в 1990 г. и подписание Хартии для новой Европы. В Хартии было заявлено, что соблюдение прав человека — основа свободы, справедливости и мира и только демократическое устройство может гарантировать права человека [6, с.2].

Так и особенностью рассуждений Понтифика по правам человека является то, что он противопоставляет их тоталитарным режимам, в частности коммунистическому. Так в энциклике «Сотый год» Иоанн Павел II утверждал, что милитаризм и марксизм, а, следовательно, и коммунизм имеют одни и те же корни [7, гл. 3]. Атеизм и пренебрежение человеческой личностью приводит к преобладанию принципа силы над принципом разума и права. Позже Иоанн Павел II развил этот тезис, наполнив его следующим смыслом: истинное государство, которое служит на благо своего народа — это то, где «право силы» заменяется «силой права» [8, гл. 2]. Подлинная демократия, отмечал Понтифик, возможна только в правовом государстве и на основе истинной концепции человеческой личности. Демократия, не признающая ценностей, легко превращается в открытый или скрытый тоталитаризм, как о том свидетельствует история [9, гл. 5].

Следует отметить, что основу и смысл социальной доктрины Ватикана составляет не конкретная программа тех или иных политических действий, а целостный взгляд на наиболее актуальные для человека и общества проблемы. В то же время нельзя не принимать во внимание и политическую мотива-

цию самого понтифика, в полне отдающего отчет в значимости публичной позиции Церкви по актуальным проблемам мировой политики. Кроме того, вопросы прав человека для Понтифика являлись критерием при оценке режима в стране, а до распада блоковой системы дискуссия по правам человека проходила в резкой критике тоталитарных режимов.

Отличной является и градация прав в светском и религиозном понимании. Безусловно, для Ватикана как государственного олицетворения Церкви, на первый план выдвигаются права, связанные с правом на жизнь и свободой вероисповедания. Отсюда постоянная борьба Иоанна Павла II против абортов, выступления на эту тему на международном уровне, в Генеральной Ассамблее ООН и различных международных конференциях. Светские государства же, напротив, в XX веке более развивают политические, социальные права, отвечая современным условиям развития общества.

Права человека в светском праве являются четко установленными и зафиксированными в конкретных документах. Что же касается Святого Престола, то содержание, которое вкладывается в права человека, не является строго установленным, а является сквозной темой многих его выступлений и энциклик. Тем не менее, смысловое наполнение прав челове-

ка с течением времени постоянно дополняется как в светском варианте, так и в религиозном.

1. Меморандум от 10 октября 1969 года ко странам Варшавского Договора, § 3 вступительной части// Юркович И. Святой Престол и международное сообщество, 1994. 2. Энциклика Иоанна Павла II «Забота о социальных делах» от 30.12.1987 [Электронный ресурс]. URL: http://www.catholic.uz/holy_material.html/ (дата обращения: 17.09.2011). 3. Там же. 4. Там же. 5. Итоговый документ венской встречи представителей государств — участников совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, 15.01.1989 [Электронный ресурс]. www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Rvienna1990.html (дата обращения 6.12.10). 6. Парижская Хартия для новой Европы, 1990. [Электронный ресурс]: www.osce.org/ru/mc/39520 (дата обращения: 25.11.2011). 7. Энциклика Его Святейшества Папы Римского Иоанна Павла II «Сотый год» 1.05.1991г., [Электронный ресурс]. http://www.catholic.uz/holy_material.html/ (дата обращения: 17.09.2011). 8. Энциклика Его Святейшества Папы Римского Иоанна Павла II «Евангелие жизни» от 25.03.1995г. [Электронный ресурс]. URL: http://www.catholic.uz/holy_material.html/ (дата обращения: 17.09.2011). 9. Там же.

Екатерина Стецюк

Донецкий национальный университет

Роль Латинской Америки в современной внешнеполитической стратегии КНР

В начале XXI века в отношениях Китая со странами Латинской Америки (ЛА) произошел настоящий прорыв. Для ряда ключевых государств региона партнерство с КНР приобрело приоритетный характер, отодвинув на второй план традиционные связи с США. Китайская экспансия в регионе, традиционно считавшемся американским «задним двором», приобрела неустойчивый и многоплановый характер. Это было обусловлено, с одной стороны, стремительным развитием китайской экономики и целенаправленным курсом Пекина на расширение и углубление торгово-экономических и политических отношений с государствами Латинской Америки и Карибского бассейна (ЛАКБ). С другой стороны, многие латиноамериканские страны увидели в КНР серьезный резерв собственного экономического роста, емкий рынок для традиционных товаров регионального экспорта и источник инвестиционных ресурсов. Совпадение стратегических интересов Китая и государств ЛА вызвало беспрецедентный по темпам и масштабам рост взаимных экономических обменов и политических контактов.

Китайские интересы в ЛА затрагивают энергетику, добычу металлов и освоение других природных ресурсов. Особенно привлекательна для китайской экономики нефтяная сфера. Во многом это объясняет заинтересованность КНР в развитии сотрудничества с такими нефтедобывающими странами, как Венесуэла, Бразилия, Колумбия, Эквадор, Мексика и Аргентина. КНР позиционирует себя в регионе как второй по величине торговый партнер после США, и ее экономическое «наступление» продолжается. Объем торговли Китая со странами ЛА за 2010 г. составил \$163 млрд [1]. Чтобы стимулировать торгово-экономическое сотрудничество, правительство КНР поощряет инвестиционную деятельность китайских предприятий в регионе, которые подписали в 2011 г. 54 крупных контракта. Объем китайских инвестиций в ЛА оценивается в \$50 млрд — крупнейшими реципиентами стали Бразилия (14,9) и Венесуэла (8,9) [2].

Расширение хозяйственных связей с государствами ЛА Пекин стремится сочетать с интенсивным политическим диалогом. В 2008 г. в КНР был подготовлен «Документ о политике Китая в отношении стран Латинской Америки и Карибского бассейна», в котором прямо указывалось на то, что при всей важности торгово-экономического сотрудничества нельзя упускать из виду политические цели Пекина в этом регионе мира [3]. Речь идет, в частности, о дальнейшем «вытеснении» из региона Тайваня и формировании группы дружественных КНР государств, способных на международном уровне поддерживать дипломатические инициативы китайс-

кого руководства. Китайское правительство задекларировало намерение оказывать странам ЛАКБ посильную экономическую и техническую помощь без каких-либо политических условий.

Геополитическая и финансово-экономическая экспансия КНР сопровождается миграционными потоками китайского населения в страны ЛАКБ. Пекин умело использует экономическое и политическое влияние китайской диаспоры в странах региона, которая в последние годы ощутимо растет. Особенно заметен этот процесс в Боливии, Парагвае, Перу и Аргентине.

Китайское присутствие в регионе проявляется на различных уровнях: двустороннем, субрегиональном и межрегиональном. Особенностью китайско-бразильских отношений, к примеру, является все более тесное взаимодействие двух стран в многостороннем формате: в рамках G20, G5 (включает Бразилию, Индию, Китай, Мексику и ЮАР) и БРИКС. Китай имеет статус наблюдателя в Организации американских государств и является полноправным партнером Межамериканского банка развития. КНР позитивно рассматривает возможность подписания с государствами ЛА или региональными интеграционными организациями соглашения о свободной торговле на взаимовыгодной основе, но не все латиноамериканские партнеры готовы к подобному шагу.

По словам экспертов, Латинская Америка превратилась в одну из самых популярных красавиц на глобальном экономическом балу, и государства соперничают за ее сырьевые товары и дружбу, а Китай возглавляет эту гонку [4]. Однако, согласно материалам, опубликованным на сайте WikiLeaks, лидеры стран Латинской Америки не вполне доверяют заявлениям китайского руководства о желании строить равноправные отношения с латиноамериканскими странами и озабочены усилением влияния КНР в регионе. Кроме того, «латиноамериканские лидеры не хотят быть сырьевым придатком Китая и выступают за то, чтобы природные ресурсы были использованы для развития своих стран» [5].

В условиях всеобщей экономической нестабильности стратегия китайского руководства предполагает создание значительных сырьевых резервов за счет импорта ресурсов извне, что в полне согласовывается со стратегической линией, проводимой в ЛАКБ. Латинская Америка, в свою очередь, надеется извлечь выгоду из динамичного экономического роста Китая. Именно на этом основывается взаимодействие, в значительной степени продиктованное прагматическими соображениями.

Китай проводить в ЛА взвешенную и рациональную политику, руководствуясь своими долгосрочными национальными интересами. Следует отдать должное гибкости китайских властей, которые осознают роль США в глобализирующейся экономике и действуют с предельной осторожностью, «тайно выгаская хворост из-под костра другого» (fǔ dī chōu xiān) [6, с. 104]. По наблюдениям американских аналитиков, пока еще наблюдается «заря китайского присутствия в регионе» [7]. Тем не менее, среди целей Китая в ЛА выделяется развитие стратегических союзов, как часть глобального китайского позиционирования как восходящей сверхдержавы. У латиноамериканцев же присутствует стремление к смещению традиционного политического, экономического и институционального доминирования США.

1. Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2010 National Economic and Social Development: Issued by the National Bureau of Statistics of China, February 2011 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.stats.gov.cn/english/newsandcomingevents/t20110228_402705764.htm. - Назва з екрану.

2. Салицкий А.И., Томберг И.Р. КНР: экспорт капитала продолжается // Новое Восточное Обозрение. — 2011. — 7 октября [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://journal-neo.com/?q=ru/node/9646>. - Назва з екрану. 3. China's Policy Paper on Latin America and the Caribbean: Issued by the State Council of the PRC, November 2008 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://english.gov.cn/official/2008-11/05/content_1140347.htm. - Назва з екрану. 4. Иран, Россия и Китай стучатся в дверь Латинской Америки [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://inosmi.ru/latamerica/20100426/159549968.html>. - Назва з екрану. 5. Wikileaks: Китай делает Южную Америку сырьевым придатком [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://obozrevatel.com/news/2011/1/8/414632.htm>. - Назва з екрану. 6. Тридцать шесть стратегем. Китайские секреты успеха / Перевод с кит. В.В. Малявина. — М.: Белые альвы, 2000. — 192 с. 7. Дабагян Э.С. Рывок Пекина в Западное полушарие // Независимая газета. — 2011. — 12 декабря [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.ng.ru/courier/2011-12-12/10_pekina.html. - Назва з екрану.

Максим Субх

Дипломатична Академія України при МЗС України

Характеристика основних проблемних питань у міждержавних відносинах країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Щоб глибше зрозуміти природу відносин між членами Ради Співробітництва Арабських Держав Перської затоки (РСАДПЗ) необхідно детальніше зупинитись на існуючих між цими країнами протиріччях, які умовно можна розділити на три категорії:

- територіальні суперечки;
- розбіжності довкола окремих фінансових, торговельно-економічних та митних питань;
- протиріччя щодо проблем регіонального та міжнародного характеру;

Щодо територіальних суперечок, то слід зазначити, що на сучасному етапі більшість країн „шістки” змогли подолати накопичені роками протиріччя, пов'язані з механізмами делімітації суходільних частин державного кордону. Тривали час на географічній карті Перської затоки поняття кордону залишалося юридично незакріпленим, оскільки в історичному контексті зони впливу між бедуїнськими племенами визначались, здебільшого, ареалом мешкання племен та залежали від того, кого з емірів новостворених на той час держав Перської затоки підтримали ті чи інші місцеві старійшини.

Відомо, що з середини 70-х і до кінця 90-х рр. ХХ ст. практично всі країни РСАДПЗ мали глибокі територіальні претензії як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. Маючи найбільші за довжиною кордони зі своїми сусідами, Королівство Саудівська Аравія (КСА) зіштовхнулося з низкою територіальних зазіхань з боку своїх „молодших” сусідів. Низка малих держав Ради отримала незалежність на початку 70-х років від Британської імперії, котра залишила питання делімітації кордонів між КСА та новоствореними аравійськими монархіями проблемою самих учасників конфлікту. З 1974 року Ер-Ріяд та Доха одночасно заявляли про своє право на володіння районом Аль-Хуфус, що на південному сході від Катару. Стратегічна важливість цієї ділянки полягає у тому, що вона є єдиним суходільним відрізком між Катаром та ОАЕ — найбільшим на той час торговельним партнером Дохи серед країн РСАДПЗ.

Слід зауважити, що саудівсько-катарська угода про делімітацію від 1965 р. не змогла остаточно визначити лінію проходження державного кордону між цими країнами, залишивши багато спірних питань, які, за домовленістю сторін, мали бути вирішені на наступних етапах переговорного процесу. Проте, у вересні 1992 р. в результаті прикордонної збройної сутички, яку саудівська сторона охарактеризувала, як побуту стрілянину між двома групами громадян саудівського та катарського походження, офіційна Доха заявила про анексію Саудівською Аравією району Аль-Хуфус. Натомість, заява саудівських офіційних чинників містила посилання на вищезазначену угоду від 1965 р., в якій ця місцевість з самого початку визнавалася сторонами як катарська територія. Однак позиція Ер-Ріяду по-

лягала у тому, що катарська сторона, нібито, скориставшись безпековим хаосом, спричиненим іракською агресією проти Кувейту, загарбала щонайменш 14 км. саудівської території і дала їй назву Аль-Хуфус, отримавши тим самим вихід до еміратського кордону [1]. За деякими оцінками, кінець територіальним зазіханням Катару поклав інспірований саудитами „палацевий переворот”, в результаті якого у 1995 р. був повалений Емір Катару шейх Халіфа Аль-Тані, а на його місце обрано сина, нинішнього катарського правителя шейха Хамада Аль-Тані. У 1999 р. Саудівська Аравія та Катар остаточно підписали угоду щодо делімітації державного суходільного та морського кордонів, за якою Катар так і не зміг отримати прямого виходу до ОАЕ.

Іншим резонансним територіальним конфліктом в межах РСАДПЗ на сучасному етапі стала суперечка між Бахрейном та Катаром щодо приналежності архіпелагу Хавар, та пів-ва Зубара, який знаходиться на материковій частині катарської території. Основною причиною протистояння стала наявність значних покладів нафти біля Хавару, де американці з дозволу бахрейського керівництва у 1965 р. отримали концесію на розробку тамтешніх родовищ. У 1986 р. мали місце провокації з боку катарських військових, які здійснили спробу перешкодити будівництву Бахрейном прикордонної застави на спірних територіях. Даний конфлікт вдалося врегулювати лише у 2001 р. рішенням Гаазького Міжнародного суду, який присудив архіпелаг Хавар Бахрейну, віддавши катарцям півострів Зубара [2, с.165].

Період з 1974 по 1990 рр. ознаменувався ще одним жорстким протистоянням, пов'язаним з територіальним спором між Саудівською Аравією, ОАЕ та Оманом за багату на нафту та запаси ґрунтових вод оазу Буреймі. Приналежність цієї території залишалася невизначеною ще з 1933 р., коли КСА передала компанії „Ойл оф Каліфорнія” право на розробку родовищ Буреймі. У 1974 р. саудівсько-американський концерн „Арамко” розпочав бурові роботи на цій території, що викликало вкрай негативну реакцію британців, які вважали її невід'ємною частиною емірату Абу Дабі (ОАЕ). Того ж року Саудівська Аравія та Емірати уклали угоду, в якій Ер-Ріяд визнав за Абу Дабі право на всі шість оаз Буреймі в обмін на визнання Еміратами приналежності території Сабга-Мати на південному сході від Катару за КСА з правом створення суходільного коридору від території КСА до затоки Удейд на західному узбережжі Абу Дабі. У 1990 р. в атмосфері повної секретності було подібним чином врегульовано територіальний спір між КСА та Оманом у відповідності до прямих домовленостей саудівського короля Фагда з оманським султаном Кабусом.

Повертаючись до саудівсько-еміратської угоди довкола оазу Буреймі, необхідно підкреслити, що рішення, досягнуті

сторонами щодо обміну територіями, мали вкрай негативні економічні наслідки для ОАЕ. Йдеться, перш за все, про відмову саудівського керівництва погодити реалізацію масштабного інфраструктурного проекту з будівництва мосту, який з'єднав би Катар та Емірати. Причиною цього є проходження мосту через територіальні води КСА у затоці Удейд.

Владнавши наприкінці ХХ ст. переважну більшість територіальних суперечок, країни РСАДПЗ увійшли у нове століття з низкою невирішених проблем торговельно-економічного характеру. Через непоступливу позицію Саудівської Аравії довгий час не вдається реалізувати проект із будівництва газопроводу для постачання катарського блакитного палива до Бахрейну через територію КСА.

Крім цього, одностороннє підписання Бахрейном (2004 р.) та Оманом (2008 р.) угод про створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) з США серйозним чином підірвали довіру до них з боку Саудівської Аравії, яка наповняє на неправомірності сепаратного підписання членами Ради подібних документів з огляду на те, що всі країни РСАДПЗ є учасниками укладеної в Маскаті у 2001 р. „Економічної Угоди”, згідно з якою на території країн „шістки” було встановлено єдине ввізне мито, уніфіковано реєстраційні процедури, звільнено від митних зборів усі види товарів та продукцію, вироблену на території країн-членів Ради тощо [3]. До того ж слід зауважити, що підписання Бахрейном угоди про ЗВТ з США миттєво викликало негативну реакцію Саудівської Аравії, яка призупинила надання Манамі щорічної фінансової допомоги, ввела жорсткі обмеження на імпорт бахрейнської продукції, а також істотно зменшила обсяги поставок нафти зі спільного з Бахрейном родовища Абу Саафа [3].

У цьому контексті слід наголосити на правомірності позиції Саудівської Аравії, яка цілком справедливо говорить про те, що підписання угод про ЗВТ з США не відповідає економічним інтересам РСАДПЗ через те, що на Сполучені Штати припадає лише 10% від загального імпорту товарів, тоді як ЄС та Китай забезпечують близько 70% усього імпорту Затоки [4].

Іншим непростим випробовуванням для членів РСАДПЗ став план створення Монетарного Союзу та введення в дію єдиної грошової одиниці „халіджі”. Переговорний процес, який з 2007 р. важко, але упевнено просувався вперед, зіткнувся з нездоланим конфліктом інтересів та амбіцій найбільших фінансових центрів регіону: ОАЕ та КСА. На початковій стадії переговорів усі учасники цього плану погодились з доцільністю розміщення штаб-квартири майбутнього Центробанку РСАДПЗ в м. Дубай з огляду на його світову репутацію як провідного фінансового та ділового центру Близького Сходу. З часом Саудівська Аравія переглянула це рішення на підставі того, що її економіка є найбільшою серед економік усіх країн РСАДПЗ, запропонувавши решті країн позитивно розглянути питання розміщення Центробанку в Ер-Ряді. В Еміратах цю ідею було сприйнято вкрай негативно, що призвело до виходу ОАЕ з переговорного процесу.

В політичному плані на фоні решти арабських монархій завжди виділявся Оман. Доволі часто важливі державні рішення та міжнародна позиція Султанату йшли в супереч інтересам інших країн РСАДПЗ. Так, у 1979р., коли Єгипет був виключений з лав ЛАД за підписання кемпдевідських угод з Ізраїлем, Оман продовжував підтримувати дипломатичні відносини з Каїром. Під час ірано-іракської війни (1980-1988 рр.) Султанат (разом із Катаром) дотримувався політики нейтралітету у той час, коли всі країни Затоки підтримали іракського лідера Садама Хусейна. У 1985 р. Оман став другою після Кувейту країною Перської затоки, яка встановила дипломатичні відносини з СРСР. Навіть під час іракської окупації Кувейту у 1990р. Оман не розривав дипломатичні стосунки з Багдадом, обмежившись лише засудженням акту агресії [5].

Як зазначалося вище, у 1995 р. в результаті безкровного перевороту в Катарі було повалено колишнього Еміра держави шейха Халіфу Аль-Тані. Організатором заколоту став його син, нинішній емір шейх Хамад Аль-Тані. У 1996р. в Катарі від-

булась невдала спроба державного перевороту з метою повернення до влади скинутого монарха. У цій спланованій акції катарське керівництво звинуватило представників саудівського племені аль-Гуфран, яких у 2004 р. рішенням нинішнього еміра було позбавлено катарського громадянства під приводом їхньої відмови вийти з громадянства Саудівської Аравії [6, с.5]. Лише у травні 2010 р., розуміючи необхідність нормалізації відносин з „великим братом”, шейх Хамад Аль-Тані амнітував засуджених за спробу здійснення державного заколоту саудитів та передав їх саудівському королю під час офіційного візиту до Ер-Ряду.

На окрему увагу заслуговує аналіз розвитку відносин Ірану з державами РСАДПЗ. Не зупиняючись детально на хронології звинувачень з боку країн „аравійської шістки” у втручання Ірану у внутрішні справи Ради, неповазі суверенітету та територіальної цілісності її членів, слід сказати, що причиною гальмування нормалізації відносин між конфронтуючими сторонами є одвічний конфлікт інтересів Саудівської Аравії та Ірану за право контролю над процесами, що відбуваються в регіоні Затоки, іранська ядерна програма, а також багаторічний територіальний спір довкола захоплених Іраном трьох еміратських островів. За останні кілька років більш помітною стала поляризація Катару убк поглиблення політичного діалогу з Іраном.

Таким чином слід визнати, що за нинішнього рівня політичної взаємодії між країнами РСАДПЗ важко розраховувати на швидку реалізацію інтеграційних завдань, над якими працюють держави регіону. Ускладнюється ситуація також через зростаючу ескалацію довкола іранської ядерної програми, невирішеність територіальних спорів як із східним сусідом Ради, так і в середині самої організації. Серйозним випробовуванням на міцність „аравійської шістки” стала „Арабська весна”, яка в особі Катару народила нового регіонального лідера, що поступово перебирає на себе повноваження, які традиційно вважалися прерогативою Саудівської Аравії. Нерівномірність розподілу енергетичних, а відтак — фінансових ресурсів в межах РСАДПЗ перетворює її членів з партнерів на конкурентів, які, заради захисту власних економічних інтересів вдаються до односторонніх протекціоністських заходів в супереч колективним домовленостям. Причину спаду інтеграційного ентузіазму слід віднести не лише до регіональних, але й до міжнародних явищ та процесів: криза євросони, сумнівність нинішньої репутації НАТО, як ефективного механізму подолання наявних регіональних проблем, політичний вакуум, що утворився в країнах „Арабської весни” та ін. Усі ці чинники змушують лідерів „шістки” замислитись над доцільністю „педалювання” об'єднувальних процесів усередині РСАДПЗ. Наявність зовнішньої загрози з боку Ірану може з часом зникнути, а питання підтримання життєдіяльності Ради постане тоді ще з більшою актуальністю. Тому члени цієї організації повинні усвідомлювати, що час прийняття доленосних рішень ще попереду.

1. М.Шехата. Муназа`ат аль-худудий аль-саудія ма`а дуваль аль-халідж (Прикордонні суперечки Саудівської Аравії з країнами Перської затоки) //www.manaar.com/vb/showthread.php?t=17604. — Назва з екрану. 2. Асанбаєв М.Б. Аравийские монархии: общество, власть и государство. — Алматы: Казахстанский центр гуманитарно-политической конъюнктуры, 2009. — 208 с. 3. Економічна Угода між країнами-членами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки від 2002р. // www.customs.ae/gccagreement_ar.aspx. - Назва з екрану. 4. Eckart Woertz. Bahrain and Oman FTAs with US Dent Customs Union // http://www.grc.ae/?frm_module=contents&frm_action=detail_book&sec=Contents&override=Articles%20%3E%20Bahrain%20and%20Oman%20FTAs%20with%20US%20ent%20Customs%20Union&book_id=22269&op_lang=en. — Назва з екрану. 5. За матеріалами RAND Corporation. Oman: A Unique Foreign Policy // http://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB2501/index1.html. - Назва з екрану. 6. Qatar. Universal Periodic Review (UPR), 7-th Session, 4 to 15 February 2010. Alkarama for Human Rights — 2bis, Chemin des Vignes — 1209 Geneva — Switzerland.

Механізми реагування на виклики глобальній енергетичній безпеці, що застосовуються нетрадиційними акторами на міжнародній арені

У числі загроз міжнародній безпеці, характерних для початку ХХІ століття, зростаючу роль відіграють нові або, так звані, нетрадиційні загрози. Все більше уваги приділяється питанням не військової переваги, а проблемі забезпечення економічної, інформаційної та енергетичної безпеки. Однак, в даний час, глобальну безпеку найчастіше пов'язують зі станом світової енергетики, де ситуацію можна охарактеризувати значним рівнем нестабільності, адже саме енергетичний фактор відіграє зараз одну з основних ролей у формуванні зовнішньої політики держав, так як світова енергетика значно політизована.

Рівень енергетичної захищеності визначається спроможністю держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки й населення, а також гарантоване забезпечення можливості керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах [1, с. 32-37]. Таким чином, глобальна енергетична безпека може бути представлена як єдина система функціонування енергетичних комплексів держав.

До проблем світової енергетики прикута увага багатьох акторів на міжнародній арені, як традиційних (держави) так і нетрадиційних (міжнародні організації, транснаціональні корпорації тощо), адже для протидії загрозам енергетичній безпеці, що підривають основи стійкого розвитку, необхідно виробляти і послідовно проводити в життя узгоджені на глобальному рівні заходи енергетичної політики.

В даній ситуації важливим виявляється дослідження механізмів діяльності таких акторів як Група восьми, Група двадцяти та БРІКС, як найбільш потужних неформальних багатосторонніх механізмів взаємодії провідних держав, в рамках яких вони здійснюють обмін інформацією та узгодження підходів до економічних, міжнародно-політичних і глобальних проблем.

Важливо відзначити, що на відміну від переважної більшості міжнародних міждержавних організацій, Велика вісімка, Велика двадцятка та БРІКС не базуються на міжнародному договорі і не є міжнародними інститутами у повному значенні цього слова, так як не мають свого статуту, штаб-квартири та секретаріату [2, с. 28].

Стан глобальної енергетичної безпеки залежить від великої кількості взаємопов'язаних факторів, серед основних можна виділити структуру енергоносіїв в енергоспоживанні, рівень освоєності та використання наявних власних ресурсів, глибина їх переробки та характеристики енергогенеруючих технологій, диверсифікованість джерел енергопостачання і шляхів транспортування, транспортна інфраструктура, використання альтернативних джерел енергії, стан контролю за витратами ПЕР, реалізація політики енерго- та ресурсозбереження. Для кожної країни вагомість того чи іншого фактора залежить від конкретних умов, що складаються. Важливим є той факт, що для кожної країни-члена зазначених суб'єктів вплив даних факторів абсолютно різний, що іноді слугує причиною непорозумінням та регресу.

Для дослідження механізмів впливу на глобальні енергетичні виклики варто виділити основні принципи функціонування визначених акторів в енергетичній сфері:

— Принцип недискримінації, який означає в першу чергу недискримінаційні умови договорів про енергозабезпечення та можливість доступу «третьох сторін».

— Принцип транспарентності, що забезпечує «прозорість» ситуації на енергетичному ринку, здатність до отримання інформації споживачами про рівень цін на енергоносії, а також спостереження за доставкою та транзитом енергоресурсів.

— Принцип незашкодження навколишньому середовищу, що відображає необхідність проведення заходів для захисту оточуючого середовища при здійсненні процесів енергозабезпечення.

— Принцип врахування соціального фактору в енергетичній політиці, що вимагає проведення моніторингу щодо залежності рівня безробіття від кон'юнктури ринку, забезпечення безпеки працівників сфери енергетики [3, с. 97].

Глобальний характер загроз енергетичній безпеці та їхніх наслідків вимагає злагоджених міжнародних дій і вироблення силами світової спільноти концепції стійкого та безпечного енергетичного майбутнього, а також здійснення заходів, що забезпечують її практичну реалізацію.

Беручи до уваги рішення самітів Великої Вісімки, Групи двадцяти та БРІКС основними реальними та потенційними проблемами в енергетичній сфері було визначено такі як:

— відставання пропозиції енергії від попиту на неї через швидкі темпи зростання енергоспоживання;

— неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів;

— відсутність активної політики енергозбереження;

— недостатні темпи диверсифікації джерел постачання енергоносіїв;

— низький рівень екологічної прийнятності енергетичного виробництва;

— перебої енергопостачання внаслідок техногенних катастроф і системних аварій;

— соціальні конфлікти в сфері енергетичного виробництва та енергопостачання населення;

— наростання регіональних енергетичних диспропорцій.

Таким чином Групою 8 на саміті в Санкт-Петербурзі в 2006 р. було розроблено План дій, де представлені основні напрями щодо стабілізації, укріплення та розвитку глобальної енергетичної системи. Дані положення були підтримані на саміті G-20 2009 р. в Лондоні. Також подальший розвиток вони знайшли у фінальній заяві першого саміту країн БРІКС в Єкатиринбурзі 2009 р. Дані принципи можна представити як:

— підвищення прозорості, передбачуваності та стабільності глобальних енергетичних ринків;

— покращення інвестиційного клімату в енергетичному секторі;

— підвищення енергоефективності та енергозбереження;

— диверсифікація видів енергії;

— забезпечення фізичної безпеки життєво важливої енергетичної інфраструктури;

— скорочення масштабів енергетичної бідності;

— вирішення проблем зміни клімату та сталого розвитку [4].

Торкаючись механізмів реагування на зазначені виклики глобальній безпеці, слід відзначити, що визначені суб'єкти можуть чинити значний вплив на міжнародні справи. По-перше, власне визначення G-8, G-20 та БРІКС як зустрічі провідних демократичних індустріально розвинених держав вже надає уявлення про широкі можливості членів. Економічна міць ставить ці країни у найбільш вигідне становище, а в поєднанні з науково-технічним і військовим потенціалом об'єктивно дозволяє їм, якщо не диктувати свою волю решті членів світового співтовариства, то, принаймні, домагатися найбільш сприятливих для себе результатів у вирішенні різних міжнародних проблем. Таким чином одним з важелів врегулювання проблем на глобальній енергетичній арені є діяльність країн-членів через міжнародні інститути, де вони займають провідні позиції.

По-друге, половина країн-учасниць «вісімки» (Великобританія, Росія, США, Франція) та БРІКС (Росія, Китай) є постійними членами Ради Безпеки ООН, що дозволяє досягати консенсусу з багатьох важливих питань, що стоять на порядку денному РБ ООН, що надає змогу визначати напрям діяльності та вектор спрямування зусиль суб'єктів міжнародного співтовариства, навіть, інколи відволікаючи від інших нагальних проблем, обговорення яких не є вигідним для країн-членів об'єднань.

Крім того, володіючи великими фінансовими можливостями і будучи основними кредиторами Паризького і Лондонського клубів, маючи вирішальний вплив у МВФ, Світовому Банку та інших міжнародних фінансових інститутах, ці дер-

жави можуть надавати реальну допомогу бідним країнам, які багаті на енергоресурси, таким чином «прив'язуючи» їх до себе, ставлячи в залежність, що за певних несприятливих умов дасть змогу скоригувати ситуацію у найкоротші терміни [5, с. 35-38].

Також така внутрішня особливість функціонування як щорічні саміти, теж виявляється одним з механізмів боротьби проти глобальних енергетичних викликів. Так як останнє десятиліття характеризується безпрецедентно швидким розвитком інформаційних технологій, таким чином для вирішення глобальних проблем застосовуються також і PR-засоби для впливу на суспільну думку через такі канали комунікації як телебачення, радіо, друковані ЗМІ та особливо мережу Інтернет. Тому одна з ініціатив цих неформальних зустрічей — так зване «створення моди на енергоефективний спосіб життя» зі споживанням відповідних продуктів. Даний інструмент може піддаватися значній критиці, адже прямо закликає до використання товарів, вироблених ТНК, що у більшості своїй являються власність держав-членів великих країн.

Тим не менш, можливості даних організацій значно обмежені. Слід відразу зазначити, що всі рішення, досягнуті ліде-

рами, не обов'язкові для виконання. Найбільший важіль впливу, яким володіють Група восьми, Група двадцяти та БРІКС — це моральний авторитет (слід наголосити, що йдеться саме про об'єднання, а не країни-члени). Незважаючи на всі заяви про наміри та прагнення лідерів вирішувати поставлені завдання, без певних важелів впливу бажаний результат не обов'язково буде досягнуто.

1. Долінський А.А. Енергозбереження та технологічні проблеми енергетики / А.А. Долінський // Вісник НАН України. — 2006. — №2. — С. 27-39. 2. Луков В. Група восьми: истоки, становление и деятельность (1975-2006 гг.) / В.Б. Луков // Дипломатическая Академия МИД России. — 2008. — 289с. 3. Тулепова А. Большая восьмерка и ее участники в условиях нарастающей глобализации / Алина Тулепова // ФМО КазГУ, 2007. — 244с. 4. Global Energy Security// St. Petersburg, 2006. — Електронний режим доступу: <http://Group8/globsec/energy/e-23-et/com>. - Назва з екрану. 5. Зеркалов Д.В. Энергетическая безопасность / Д.В. Зеркалов. — Хрестоматия в 5 книгах. — Книга 1. Мировая энергетика. — Киев: Основа, 2009. — 174с. — Електронний режим доступу: <http://www.zerkalov.org.ua/files/kn-1me.pdf>. — Назва з екрану.

Мар'яна Хмуляк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Взаємозв'язок “особливих відносин” та європейської політики лейбористського уряду Г. Брауна

Г. Браун перебував на посаді прем'єр-міністра Великої Британії та очолював лейбористську партію протягом 2007-2010 рр. Будучи соратником Т. Блера, Г. Браун у той же час вважався його суперником. Одною з головних розбіжностей між ними називали європейську політику, а саме питання про вступ країни до євросони. На думку Г. Брауна, жодний з економічних проектів в історії не був таким сміливим як договір між європейськими державами. У своїй мемуарах Г. Браун акцентує увагу на тому, що Америка та Європа формують близько 50% світової економіки і якщо євросона не зростатиме, то світ втратить основний двигун свого росту [1].

Влітку 2007 р. розпочалося обговорення нового договору ЄС, який мав замінити Євросонституцію, яка не пройшла процес ратифікації. Дане питання було нелегким для Г. Брауна, так як Т. Блер за свого прем'єрства обіцяв провести референдум з даного питання. Однак, отримавши урок з проведення референдумів, Європа вирішила ратифікувати договір у парламентах. Та й сам лейбористський уряд усвідомлював, що британці не підтримають договір. Відбулася також певна прохолода в “особливих відносинах” з США через припинення координування зовнішньої політики Великої Британії з адміністрацією США. У свою чергу президент Франції Н. Саркозі неодноразово демонстрував підтримку зовнішньо-політичних ініціатив Вашингтона, ставши “гарним другом” США [2, С. 527]. Тому в політичному плані цілком міг прийти на зміну Т. Блеру.

Вже 19 жовтня 2007 р. лідери країн ЄС схвалили проект нового євродоговору [3]. В умовах сильного тиску з боку консерваторів та незадоволених політикою Г. Брауна лейбористів, прем'єр змушений був запропонувати оливкову гілку своїм критикам, заявивши, що він особисто блокуватиме подальше захоплення влади ЄС [4]. 14 грудня 2007 р. в Лісабоні Г. Браун підписався під базовим договором ЄС. Виступаючи перед представниками британської бізнес-еліти, Г. Браун, зокрема, наголосив, що “членство нашої держави в Євросоюзі навіть не підлягає обговоренню”. 18 червня 2008 р. палата лордів парламенту Великої Британії проголосувала за ратифікацію Лісабонського Договору про реформування ЄС. Незважаючи на протести опозиції, британський міністр закордонних справ Д. Мілібенд заявив, що відмова від ратифікації Лісабонського договору була б для Великої Британії безглуздом, якщо країна має наміри посилювати свої позиції в ЄС.

Водночас уряд Г. Брауна на початку свого правління зіткнувся ще з однією проблемою: розгорілась світова фінансова криза, яка мала глобальні масштаби. За результатами виборів 2008 р. Б. Обама здобув перемогу в президентських виборах. Вже 3 березня 2009 р. керівництво двох країн обговорило глобальну фінансову кризу, однак ключовим завданням зустрічі

було укріплення американсько-британських “особливих відносин”. Європа і США мали розходження у процесі реформування міжнародної системи фінансового регулювання. У зв'язку з цим Г. Браун поспішав обмінятися думками з американськими керівниками і узгодити позиції, сподіваючись на “активну роль” США [5].

У ході зустрічі в Білому домі Г. Браун виклав співрозмовнику позицію ЄС. Б. Обама погодився з думками британського прем'єра відносно глобальної координації дій і спільного сприяння економічному відродженню. Г. Браун у своїй промові у конгресі закликав США відновити “особливі відносини для нашого покоління” [6]. Після приходу в Білий дім Б. Обама політичні кола Великої Британії почали побоюватись, що нова адміністрація США буде докладати зусиль для розвитку зв'язків з Францією, Німеччиною і ЄС, нехтуючи “особливими відносинами” з Великою Британією. Візит Г. Брауна в США покликаний був сприяти укріпленню “особливих відносин співпраці і партнерства” між двома країнами.

28 жовтня 2009 р. Д. Мілібенд заявив, що європейська політика не є заміною партнерства з США [7]. Він наголосив, що у ЄС та США спільні цінності, пріоритети і завдання ЄС — стати більш ефективним партнером. США прагнуть, щоб Європа брала участь в урегулюванні конфліктів на Близькому Сході та Південній Азії. США в свою чергу і надалі мають просувати і захищати права людей, політичні свободи тощо.

Лейбористський уряд Г. Брауна, незважаючи на деякі розходження з позицією Брюсселя все ж таки вирізнявся своїм єврооптимізмом та прихильністю до ЄС в той час, як у країні розгоралось незадоволення посиленням ролі союзу. США і надалі підтримували “особливі відносини” з Британією, однак у них відчувалась певна прохолода. На відміну від свого попередника Г. Браун, декларуючи важливість “особливих відносин” все ж таки дотримувався власної позиції, що проявлялось у виведенні військ з Іраку, підтриманні Лісабонського договору, який посилив ЄС, що не втішало США через проведення Європою спільної зовнішньої політики, яка і без того рідко підтримувала США у розв'язанні військових конфліктів і яка мала на меті створити власні збройні сили, що могло послабити роль США в даному регіоні.

1. Gordon Brown. Beyond the Crash: Overcoming the First Crisis of Globalization. — London : FREE PRESS, 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://books.google.com/books>. — Режим доступу. 2. Джордж Буш. Ключевые решения / Пер. с англ. О. Акимовой, М. Козыровой, Е. Ганиевой. — М. : ЗАО “ОЛМА Медиа Групп”, 2011. — 543 с. 3. Toby Helm and Bruno Waterfield. Gordon Brown: No more power to Brussels. — 19 Oct. 2007. — The Telegraph. — [Елек-

тронний ресурс]. — Режим доступу: www.telegraph.co.uk/news/politics/1566655/Gordon-Brown-No-more-power-to-Brussels.html. — Режим доступу. 4. Лидери стран ЕС одобрили проект нового евросоглашения. — 19.10.2007. — Британец. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.britanets.com/frontpage/art/show/630.html. — Режим доступу. 5. Macon Phillips. President Barack Obama and Prime Minister Gordon Brown meeting in the Oval Office of the White House. — March 03, 2009. — The White House. Office of the Press Secretary. —

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.whitehouse.gov/blog/09/03/03/Transatlanticism. — Режим доступу. 6. Seize the moment, Brown urges US. — 4 March 2009. — BBC. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7922426.stm — Режим доступу. 7. Strong Britain in a Strong Europe. Speech by the Rt Hon David Miliband UK Foreign Secretary. — 28 October 2009. — FCO. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fco.gov.uk/en/news/latest-news/?view=News&id=21104293. — Режим доступу.

Марина Черниш

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Посли миру та послы доброї волі ООН

ООН та пов'язані з нею міжнародні організації утворюють систему, яка є гордістю і цінністю всього людства і має в своєму розпорядженні багато елементів, здатними стати будівельним матеріалом у сфері створення ефективної організації міжнародної безпеки та міждержавного співробітництва. До цих елементів слід відносити: по-перше саму Організацію Об'єднаних Націй з її складною і розгалуженою структурою органів як універсальний центр системи, що координує і спрямовує. По-друге, шістьнадцять самостійних спеціалізованих в різних областях міждержавного співробітництва установ, пов'язаних з ООН спеціальними угодами.[1,63]

Міжнародно-правова правоздатність допоміжних органів значно обмежена на користь головних органів ООН. Пояснюється це тим, що їх права і обов'язки не зафіксовані в міжнародних договорах, але виникають з практики міжнародного співробітництва. При цьому більшість своїх прав вони реалізують не у власній якості, а як допоміжні органи ООН. Їх організаційна структура формується головними органами ООН. Таким чином, в систему ООН входять міжнародні інститути різної юридичної природи і правового становища — міжурядові організації та допоміжні органи міжурядових організацій з ознаками останніх [2, 23].

У 2000 р. найважливішим міжнародним документом, який закріпив основні функції ООН, стосовно до нового світового порядку, є Декларація тисячоліття. Ця Декларація тисячоліття, фактично є організаційно — діючими домінантами, що з'ясовують основні напрямки розвитку світового співтовариства та Організації в цілому на середньостроковий період (до 2015 р).

Вісім цілей в галузі розвитку, сформульованих в Декларації тисячоліття, які передбачають досягнення різних показників, є план дій, погоджений усіма країнами світу і всіма провідними світовими установами в галузі розвитку. До зазначених цілей відносяться:

1. Боротьба з бідністю і голодом.
2. Забезпечення загальної початкової освіти.
3. Заохочення рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок.
4. Скорочення дитячої смертності.
5. Поліпшення охорони материнства.
6. Боротьба з ВІП / СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.
7. Забезпечення екологічної стійкості.
8. Формування глобального партнерства в цілях розвитку [3,1].

Посланці миру Організації Об'єднаних Націй — це обрані видатні діячі мистецтва, шоу-бізнесу, музики і спорту, які погодилися надати допомогу в справі залучення світової уваги до роботи ООН, а також втілити в життя ці 8 завдань. Враховуючи почесну місію, покладену Генеральним секретарем на громадян світу спочатку на трирічний термін, ці відомі особистості добровільно присвячують свій час, талант і енергію справі підвищення суспільної свідомості щодо зусиль Організації Об'єднаних Націй, спрямованих на поліпшення рівня життя мільярдів людей по всьому світу.

Завдяки громадським виступів, контактам з міжнародними засобами масової інформації та гуманітарній роботі посланці миру сприяють поглибленню розуміння того, яким чином ідеали і цілі Організації вимагають загальної уваги.

З початку роботи програми в 1998 р. більше десятка відомих людей, призначених наступними генеральними секретарями, благородно надали Організації Об'єднаних Націй можливість використовувати свої імена, репутацію і енергію для того, щоб стимулювати громадськість домагатися встановлення більш мирної обстановки на планеті [4].

Багаточисельні благодійні заходи, які підтримують мільйони знаменитих осіб, волонтерів, звичайних людей, є дуже важливими для світового суспільства, бо вони закликають звернути увагу на найголовніші проблеми суспільства в часи глобалізації, а також пропонують шляхи їх вирішення. Дуже багато нарікань було на ООН з початку залучення до її лав послів миру і послів доброї волі із відомих діячів культури і спорту, адже багато хто казав, що вони будуть тільки проводити власну рекламу на проблемах людства. Але вони сприймають допомогу людству як свою другу роботу і підтримують кожну благодійницьку місію Організації Об'єднаних Націй. Найяскравішими представниками на сьогодні вважають Сандру Балок, яка пожертвувала Червоному Хресту 1 млн доларів після терактів 11 вересня, Ніколаса Кейджа за допомогу жертвам цунамі, Селін Діон, Джекі Чана, Стівена Спілберга, Опру Уінфрі, яка однією з найактивніших і найщедріших благодійників ООН, і навіть молоду Джесіку Сімсон, яка є послом фонду, що допомагає дітям з вродженими каліцтвами [5]. Наймолодшими послами миру стали Селина Гомес і Тейлор Свіфт у 2011 р.

З кожним роком Організація Об'єднаних Націй розширює свої погляди і тим самим дозволяє пізнати світ глибше, що є перенасиченим багатьма проблемами: політичного, економічного, культурного, соціологічного характеру, техногенними, екологічними і багатьма іншими, а також вносить свої корективи в історичний процес і дозволяє прослідкувати зміни в потребах людства впродовж більш ніж півстоліття і разом зробити крок вперед і покращити своє життя.

Стрімкий розвиток світу не дозволяє зволікати і пропускати поза свою увагою проблеми, що є глобальними для всього людства і змога вирішувати їх у корені зародку — є основним завданням ООН. На це Організація направляє всі свої сили та залучає всіх охочих для допомоги. Адже саме така робота і веде суспільство вперед крізь терни історичних перепитів.

1. Маргиев В. К вопросу о понятии и юридической природе вспомогательных органов ООН // ВМУ, сер. 12, Право. 1979. №3.- 83 с. 2. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. — М.: Дело, 1998. — С.23. 3. О реформе ООН: Пресс-релиз ООН, 2006. ООН, 2006.- 29 с. 4. Послы доброї волі. Офіційний сайт ООН // Режим доступу: www.un.org/russian/sg/mp/. — Назва з екрану 5. Інформаційний ілюстрований інтернет-журнал // Режим доступу: www.etoday.ru/2008/12/angelina-jolie-goodwill-ambassador.php. - Назва з екрану.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Матеріали
II Міжнародної наукової конференції молодих учених

Випуск II

Редактор: І. Якубін
Коректор: В. Літонінський
Верстка: О. Хомич

© Редколегія публікує матеріали, не завжди поділяючи точку зору їх авторів. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Підписано до друку 15.03.2015. Формат 60x84^{1/8}. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк офсетний. Наклад 300 прим.